

LA RESPUESTA A LA DELINCUENCIA SEXUAL: EXCLUSIÓN O REEDUCACIÓN?

**TATCHÉ GURRERA, SANDRA
TREBALL DE FI DE GRAU
GRAU EN DRET, QUART CURS
TUTORA: DRA. MARIA JESÚS GUARDIOLA LAGO
13/05/2016**

ÍNDEX

Resum/abstract

Abreviatures

1. INTRODUCCIÓ
2. LA DELINQUÈNCIA SEXUAL I LA RELACIÓ AMB ALTRES CIÈNCIES
 - 2.1. La delinquència sexual
 - 2.2. Perfil dels delinqüents sexuals
3. LA INFLUÈNCIA DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ EN LA DELINQUÈNCIA SEXUAL
 - 3.1. Opinió pública i “agenda *setting*”
 - 3.2. “L’agenda *setting*” i la “tècnica del *framing*” en l’àmbit de la política criminal: el populisme punitiu
 - 3.3. El cas específic de la delinquència sexual
4. LA RESPOSTA PENAL: QUINES FINALITATS PERSEGUEIX?
5. LA RESPOSTA PENAL EN L’ÀMBIT DE LA DELINQUÈNCIA SEXUAL
 - 5.1. INOQÜITZACIÓ I RETRIBUCIÓ
 - 5.1.1 Creació de nous delictes i augment de les penes. Especial referència a la presó permanent revisable
 - 5.1.2 Establiment d’un període de seguretat. Dificultat en l’accés al tercer grau i a la llibertat condicional.
 - 5.1.3 Llibertat vigilada
 - 5.1.4 La castració química
 - 5.1.5 Els registres públics dels delinqüents sexuals
 - 5.2. REINSERCIÓ
 - 5.2.1 L’EXECUCIÓ DE LA PENA EN ELS DELICTES CONTRA LA LLIBERTAT SEXUAL
 - 5.2.1.1 Tractaments i programes específics pels delinqüents sexuals que es duen a terme en les presons de Catalunya i Espanya
 - 5.2.1.1.1 SAC (Sexual Agression Control): programa de Control de l’Agressió Sexual (CAS)
 - 5.2.1.1.2 PCAS-R: Actualització del programa de Control de l’Agressió Sexual
 - 5.2.1.1.3 Especial referència al programa “Cercles”
 - 5.2.2 LA REINSERCIÓ ÉS POSSIBLE
 - 5.2.2.1 Dades dels índex de reincidència
 - 5.2.2.2 L’avaluació del risc de reincidència
 - 5.2.2.2.1 Els elements aportats per Marshall i Barbaree en relació a l’etiologia del comportament sexual.
 - 5.2.2.2.2 Valoració mitjançant el sistema SVR-20
 - 5.2.2.3 Reflexions sobre el nostre model
 - 5.2.2.3.1 L’heterogeneïtat dels delinqüents sexuals. Què cal fer amb els delinqüents psicòpates?
 - 5.2.2.3.2 Seria una bona opció la construcció de mòduls separats dins de les presons pels delinqüents sexuals?
6. CONCLUSIONS
7. BIBLIOGRAFIA
8. ANNEXES
 - Annex 1: Entrevista a Patricia Bosch. Coordinadora del Circuit d’Inserció de Catalunya
 - Annex 2: Taula de factors de risc, dinàmics i estàtics, de reincidència sexual
 - Annex 3: Incorporació font mitjans de comunicació (Centre Correccional del Comtat de Cheshire i Presó de Bastoy, Noruega)

RESUM

La delinqüència sexual conforma un àmbit que, a causa del bé jurídic que protegeix- la indemnitat i llibertat sexual- és vista com un autèntic perill per a la seguretat de la ciutadania. El legislador penal, en resposta a aquest reclam social i mediàtic, que com veurem no respon a una realitat, s'ha desvinculat de la finalitat fins aleshores perseguida en l'execució de la pena- la reeducació- per conformar la finalitat retributiva i de inoqüització com a marc central en l'execució de la mateixa. Tanmateix, la reinserció és una possibilitat que existeix i és factible també en aquest tipus de delinqüència, tal i com apunten els estudis sobre reincidència en aquest àmbit. Els tractaments que es duen a terme dins dels centres penitenciaris, així com les ajudes posteriors un cop es gaudeix d'un règim de semi-llibertat o s'ha complert la pena, són la clau per a poder donar els instruments necessaris a aquests delinqüents per a la correcta reinserció en la societat.

PARAULES CLAU: "agenda setting" castració química, "Cercles", centre penitenciari, distorsions cognitives, delinqüència sexual, Dret penal d'autor, Dret penal de l'enemic, etiologia del comportament sexual, exclusió, factors de risc, framing, inoqüització, incapacitació, indemnitat sexual, justícia restaurativa, mesures post-delictives, Media, neutralització, opinió pública, presó permanent revisable, període de seguretat, perfil psicòpata, perillositat, PCAS-R, populisme punitiu, prevenció especial (negativa i positiva), prevenció general (positiva i negativa), reincidència, retribucionisme, resocialització, reinserció, reeducació, registres públics, resposta penal, Risk-20, SAC, SVR-20, seguretat ciutadana, tractament, llibertat sexual, llibertat vigilada.

ABSTRACT

Sexual crime constitutes a field that, due to the legal rights that protect- the indemnity and sexual freedom-, is seen as a real danger to the security of citizens. The crime legislator in response to this social and media claim, which as we will see does not respond to a reality, has set himself apart from the aim pursued hitherto in the execution of the sentence – re-education- in order to conform the retributive and incapacitation purpose as a central part in the execution itself. Likewise, social rehabilitation is a possibility that exists and is also viable in this type of crime as it is stated in the studies on recidivism in this field. The treatments that are carried out inside prisons, as well as further help once there is a regime of semi-release or the sentence has been completed,

are the key in order to be able to provide these type of criminals the necessary instruments for their proper reintegration into society.

KEYWORDS: "setting diary " chemical castration "Circles" prison, cognitive distortions, sexual crime, criminal law of copyright, criminal law of the enemy, etiology of sexual behavior, exclusion, risk factors, framing, incapacitation, disability, sexual indemnity, restorative justice, measures post- criminal, Media, neutralization, public opinion, prison permanently revised , period safety, profile psychopath, danger, PCAS -R, populism punitive, special prevention (negative and positive), general prevention (positive and negative), recidivism, retributivism, resocialization, reintegration, rehabilitation, public records, criminal response, Risk -20, SAC, SVR -20, public safety, treatment, sexual assault, probation ,

ABREVIATURES

- APA: American Psychological Association
- ADN: Àcid desoxiribonucleic
- Art. : article
- BOE: Butlletí Oficial de l'Estat
- CAS: Control de l'Agressió Sexual / SAC: Sexual Agression Control / PCAS-R: actualització del Programa de Control de l'Agressió Sexual
- CE: Constitució Espanyola
- CEJFE: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada
- Cfr.: "Confróntese"
- CoSA: Circles of Suport and Accountability / Circles4EU: Circles for Europe / CerclesCat: Cercles de Catalunya
- CP: Codi Penal / Centre Penitenciari
- Coord.: coordinador
- Col.l: col·lecció / col·laboració
- CEDH: Convenció Europea de Drets Humans
- D.a: diversos autors
- Dir.: Director
- EAC: Estatut d'Autonomia de Catalunya
- Ed: editorial /edició
- ETA: Euskadi Ta Askatasuna
- Etc. : etcètera
- LOGP: Llei Orgànica General Penitenciària / LO: Llei Orgànica
- Núm.: número
- Op.ult.cit/ob.cit: obra anteriorment citada /obra citada
- ONU: Organització de les Nacions Unides
- Pàg: pàgina
- PCL-SV de Hare: Hare Psychopathy Checklist
- RAE: Real Acadèmia Espanyola
- Risk-20: Risk factors for sexual violence / SVR-20: Manual de valoració del Risc de violència sexual
- RP: Reglament Penitenciari
- Secc. : secció
- *Supra*: superior/ més amunt
- Sra.: senyora
- TS: Tribunal Suprem / TEDH: Tribunal Europeu de Drets Humans
- UE: Unió Europea
- Vid: "véase"
- Vol.: volum

1. INTRODUCCIÓ

La delinqüència sexual sempre ha existit, però sembla que actualment és troba en primera línia dels mitjans de comunicació i del debat públic. Arrel d'aquesta circumstància s'han succeït les darreres modificacions i reformes del Codi Penal, especialment l'última d'elles duta a terme per la Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març. La tendència que s'ha seguit troba relació amb l'enduriment quantitatiu i qualitatiu de les penes i del posicionament de la pena privativa de llibertat com a eix fonamental del sistema penal, alhora que pretén apartar, és a dir, inoqüitzar el delinqüent; centrant-se en les opcions de prevenció especial negativa en l'execució de la pena.

La finalitat retributiva de la pena sembla que està guanyant protagonisme, deixant en un segon plànol la finalitat resocialitzadora en l'execució de la mateixa, tan necessària per a la reincorporació dels delinqüents dins de la societat. Aquest panorama afecta especialment a la delinqüència sexual, que s'ha vist totalment estigmatitzada tant pel que fa a la tipologia o perfil del delinqüents sexual com per la idea de neutralització del mateix. El reclam de la societat és d'internament indefinit, a causa de la creença que els delinqüents sexuals no poden desistir en l'execució d'aquests tipus de delictes.

Tanmateix, en contraposició amb aquesta idea podem afirmar que els índex de reincidència de la delinqüència sexual, contrastats amb dades criminològiques i estadístiques, són menors que en la majoria de delictes. La possibilitat de reinserció existeix i és factible. El treball d'investigació és constant en aquest àmbit, així com la presentació de nous horitzons de tractament pels delinqüents sexuals. No obstant això, el camí adoptat pel legislador penal es desvincula de forma considerable de la realitat.

Així doncs, aquest treball té com a objectiu analitzar a què donen resposta realment les últimes reformes i l'augment de la finalitat retributiva de la pena; així com fer una aproximació de la realitat de la delinqüència sexual, a partir de dades criminològiques contrastades dels índex de reincidència i de producció d'aquesta delinqüència. Es realitza un recorregut pels diferents tractaments que es duen a terme avui en dia dins de les presons de Catalunya i Espanya i de la projecció de nous models de tractament i projectes que no perden de vista la reinserció dels delinqüents sexuals i que parteixen de la justícia restaurativa per a fer possible la finalitat reeducadora de la pena.

2. LA DELINQUÈNCIA SEXUAL I LA RELACIÓ AMB ALTRES CIÈNCIES

2.1. LA DELINQUÈNCIA SEXUAL

Primer de tot hem de tenir en compte i delimitar què entenem per delinqüència sexual i agressors sexuals, ja que tan sols analitzarem aquelles conductes que des del punt de vista del Dret penal han estat tipificades com a delictes. Per aquest motiu cal diferenciar la psicologia o criminologia, que ens oferiran els possibles perfils de delinqüents sexuals, atenent a conceptes com ara els tipus d'actes comesos o les víctimes del delicte (victimologia); dels actes que seran delictes i, en conseqüència, entraran dins de l'àmbit penal, tractant-se de conductes que lesionen el bé jurídic protegit en aquest àmbit: la llibertat i integritat sexual.

En relació al primer àmbit (psicologia), s'estudien els perfils dels delinqüents sexuals, considerant els actes comesos com a desviacions sexuals que s'engloben dins del grup del que els experts anomenen parafilies. Les mateixes es defineixen com a "desviacions d'índole sexual".¹ "És una conducta íntima on el plaer s'obté mitjançant una activitat diferent a la relació sexual en sí mateixa. Es tracta de patrons de comportament sexual en els quals la font principal de plaer es troba en objectes, situacions, activitats o individus atípics".² Aquesta és la definició que estableix la ciència de la psicologia i psiquiatria, però pel que respecta a la delinqüència sexual i al dret penal, les conductes que es tindran en compte seran aquelles, que sent o no parafilies, lesionin el bé jurídic protegit (llibertat i integritat sexual). No hem d'oblidar que el Dret penal castiga els actes comesos o les temptatives, motiu pel qual dins del mateix no interessa tenir en compte parafilies que no atempten contra la llibertat i integritat sexual en concret, ja que sinó s'entraria a castigar conductes que es podrien considerar desviacions des del punt de vista científic, però que en l'àmbit del Dret penal no es materialitzarien com a delictes.

¹ La RAE les defineix com a 'desviacions sexuals'.

² La comunitat psiquiàtrica i psicològica ofereix diferents definicions, però el concepte parafília, del grec "par"- al marge de- i "filia"-amor- és introduït l'any 1920 pel psicòleg, metge i psicoanalista Wilhelm Stekel (1968-1940). L'any 1987, l'Associació Estatinidena de Psiquiatria va eliminar el terme "perversió" introduint el concepte "parafília" de la terminologia psiquiàtrica mundial.

<http://salud.ccm.net/faq/15477-parafilia-definicion> (última visita 12/5/2016).

<https://es.wikipedia.org/wiki/Parafilia> (última visita 12/5/2016).

Establerta d'aquesta manera la diferenciació d'aquests dos àmbits, no significa que la ciència de la criminologia i el Dret penal hagin d'anar per dos camps completament diferents, sinó que, com veurem al llarg d'aquest treball, estudiar el perquè de Dret penal i els motius pels quals s'han o no de configurar nous tipus delictius és un a reflexió que seria necessària realitzar. Són dues ciències que estan en col·laboració en tant que “el Dret descriu aquelles conductes o actes i imperativament uneix el destí d'aquests a una pena, aplicable als autors de la mateixa (prevenció general, i en el seu cas especial); mentre que la criminologia, que no obstant persegueix la mateixa finalitat, intenta salvaguardar a aquella d'aquells fets antisocials a partir d'un estudi científic dels factors criminològics que influeixen i conflueixen d'una manera general amb el subjecte actius de tals actes (criminologia general) per a intentar neutralitzar-los mitjançant un estudi de la perillositat del subjecte en concret que permeti un diagnòstic i pronòstic de la personalitat criminal i un oportú tractament desembocant a la seva resocialització (Criminologia Clínica)”.³

Tanmateix, des del punt de vista de la tipificació penal de les conductes que lesionen el bé jurídic protegit- integritat i llibertat sexual-, cal distingir la gravetat de les mateixes, ja que dins de la delinqüència sexual s'engloben totes les conductes que lesionen tal bé jurídic, parlant per tant de tipus penals més greus, com ara les violacions o agressions sexuals, o bé més lleus, com els delictes d'exhibicionisme, o fins a la configuració de nous tipus delictius, com ara el *grooming*. Tal i com analitzarem en aquest treball, sovint la configuració de nous tipus penals, no està recolzada per un estudi previ amb la finalitat de saber realment el motiu al qual al·ludeix la creació del mateix i cap a on vol desembocar; sinó que, a vegades, la resposta penal va dirigida a donar una solució a una pressió mediàtica (establerta pels mitjans de comunicació), la societat o la política.⁴ En aquest sentit, la política legislativa, pel que fa referència al tractament penal del delinqüent criminalment perillós, ha estat orientada en els últims temps a donar una resposta específica a les pressions de determinats col·lectius, anomenats gestors atípics de la moral.⁵

³ HERRERO, C: *Criminología. Parte general y especial*. Madrid: Dykinson, 1997, pàg.35.

⁴ ARMAZA, E,J,D: *El tratamiento penal del delincuente imputable peligroso*: Universidad del País Vasco, 2011, pàg. 3-4.

<https://addi.ehu.es/bitstream/10810/12180/1/ARMAZA.pdf> (última visita 12/05/2016)

⁵ Ob.ult.cit,pàg.7.

2.2. PERFIL DELS DELINQÜENTS SEXUALS

Primerament cal advertir del fet que s'han realitzat multitud de classificacions dels delinqüents sexuals per infinitats d'experts, però en termes generals no hi ha una única classificació vàlida, ni tan sols una classificació que permeti entendre tots els possibles perfils o comportaments dels delinqüents sexuals.⁶ No obstant això, l'estudi dels factors que intervenen en la comissió dels delictes sexuals serveix per a la possible prevenció i pel tractament dels mateixos i ajuden, en molts dels casos, a trobar l'origen i entendre les dinàmiques dels delictes comesos.⁷ La teoria més acceptada és la descrita per WILLIAM L. MARSHALL I BARBAREE⁸, que té en compte les influències biològiques, el context soci-cultural i el desenvolupament de l'individu⁹. Aquests autors defineixen per primera vegada, i de forma clara, els factors que influeixen en la realització dels delictes sexuals i una classificació dels perfils dels delinqüents per tal d'identificar-los i prevenir la realització d'aquests actes.

Un cop analitzats els factors que es detallen en aquesta teoria etiològica de l'agressió sexual, i que més endavant s'explicaran, entenc que una primera classificació dels delinqüents sexuals podria ser la basada en factors biològics o en factors que han causat un perjudici en el delinqüent durant l'etapa de desenvolupament sexual de la persona, en la infància i adolescència, que poden provocar que posteriorment es cometi el delicte sexual. Estaríem parlant, en primer lloc, de distorsions de tipus neuròtic; i en segon lloc, d'una falta d'inhibició sexual provocada per una negligent educació durant les etapes mencionades. Aquest perjudici que provoca no tenir un control de l'impuls sexual pot haver estat provocat pel fet d'haver patit qualsevol alteració en la conducta sexual durant l'època de desenvolupament, com per exemple abusos sexuals per part d'algun

⁶ VÁZQUEZ MEZQUITA, B: "Tipos de agresores sexuales en Psicología Forense. Distorsiones cognitivas en agresores sexuales". 2011, pàg.2. En: <http://www.uned-illesbalears.net/Tablas/agresoresBVM1.pdf> (última visita 12/05/2016)

⁷ Ob. ult. cit, pàg.3

⁸ Teoria creada per Marshall i Barbaree l'any 1990 anomenada "de l'etiologia de la conducta d'agressió sexual" que té en compte aspectes biològics, fracàs en l'aprenentatge de la inhibició, les actituds soci-culturals, la pornografia, circumstàncies pròximes a la conducta, distorsions cognitives i circumstàncies d'oportunitat. <http://www.psicologia-online.com/pir/modelos-explicativos-de-las-parafilias-y-de-los-delitos-sexuales.html> (última visita 12/05/2016)

⁹ GONZÁLEZ LÓPEZ, P,A: "Perfiles criminológicos de delinquentes sexuales y homicidas": Universidad de Valencia, pàg.7. En: http://www.academia.edu/5691364/Dp-perfiles_criminologicos_homicidas (última visita 12/05/2016)

familiar o haver sigut víctima de conductes que no eren pròpies per una persona que es trobava en una fase d'aprenentatge de la sexualitat i que provoquen un trencament en la creació d'una idea de sexualitat concebuda de manera correcta. Aquí entrariem dins d'una qüestió molt interessant, que és la següent: com, en molts dels casos, les víctimes de traumes sexuals es converteixen en agressors. Aquesta realitat va molt relacionada amb el fet d'haver patit aquests traumes en una edat on encara s'estaven formant com a persones i en l'àmbit de la sexualitat. El fet de no rebre la suficient atenció per intentar recuperar-se d'aquestes experiències, o d'altra banda no haver-les explicat, provoca no distingir si aquelles conductes eren correctes i la conseqüent reproducció del mateix patró. En conseqüència, tenen percepcions distorsionades de la realitat i pateixen alteracions en el seu pensament (distorsions cognitives).¹⁰

Ja en una segona classificació, es podrien encerclar els individus que han comès actes que són constitutius de delictes sexuals, però que no atenen a factors anteriorment descrits o que en principi no tindrien distorsions anormals de la sexualitat. “El delinqüent ocasional és un individu que en principi no pateix cap alteració però que en una determinada circumstància, i sovint sota els afectes de l'alcohol o drogues, comet un acte en contra de la llibertat sexual d'una persona de forma impulsiva i inclús totalment imprevisibles per ells mateixos”¹¹. En conseqüència, el delicte hauria estat comès sense una intenció prèvia, és a dir, sense un planificació. No tindriem en consideració aquells delinqüents que, de forma expressa, es situarien sota la influència d'aquestes substàncies.

Per últim, entrant en un tercera classificació, distingiríem les psicopaties dels trastorns cognitius o alteracions de diferents tipus, explicades en els anteriors apartats, que influeixen en la comissió dels delictes sexuals.

Així doncs, primer hem de conèixer què entenem per psicopatia. La personalitat psicòpata o el psicòpata es defineix com “una persona la conducta de la qual és predominantment amoral i antisocial que es caracteritza per les seves accions impulsives i irresponsables, encaminades a satisfer els seus interessos immediats i

¹⁰ GONZÁLEZ LÓPEZ, “Perfiles”, ob.cit.pàg.7.

¹¹ GARCÍA ANDRADE, J,A: “El perfil de los agresores sexuales” . En: http://www.justiciaviva.org.pe/penademuerte/articulos_opinion/perfil_agresores.htm (última visita 12/05/2016)

narcisistes, sense importar-li les conseqüències socials, sense demostrar culpa ni ansietat”¹². Per tant estaríem parlant de persones que sovint són intel·ligents, amb un grau de manipulació bastant elevat, i que no són capaços de no tenir cap mena d'efecte emocional.

En conclusió, dins de la categoria de delinqüent sexual “s’engloba una població molt heterogènia, no només si tenim en compte el tipus d’activitat delictiva, sinó també les característiques personal, psicopatologia o estil de vida”¹³. Serà important intentar conèixer, en la mesura en que sigui possible, els aspectes relacionats amb la conducta delictiva, a nivell psicològic i personal, amb l’objectiu de determinar el possible risc de reincidència i el tractament a aplicar de cara a la resocialització i a evitar més víctimes.

Com a última reflexió, dins d’aquest epígraf, cal fer referència a l’execució de la pena en aquests delictes que van en contra de la llibertat sexual. Una reflexió important seria el fet de veure si la presó ha de ser o no el lloc òptim per a tots els delinqüents sexuals, ja que com s’ha pogut distingir, hi haurà individus que per l’origen dels seus delictes de naturalesa sexual podran sotmetre’s a tractaments, que hauran de ser acotats, per a la seva possible reinserció en la societat. Però, en un segon àmbit trobaríem la problemàtica amb els delinqüents sexuals psicòpates, que en un principi semblen persones amb un índex molt baix de probabilitats de resocialització. I a més a més, és l’estil d’agressor sexual que l’únic que li produeix entrar a la presó és un augment de la naturalesa depredadora i la conseqüència directa que, un cop complerta la pena, torni a reincidir, “ja que el mateix s’adaptarà a la presó i aprofitarà tots els avantatges penitenciaris i pot convertir-se, una vegada en llibertat, en un assassí en sèrie”.¹⁴

Més endavant intentarem donar resposta a aquesta controvèrsia.

De totes maneres, tal i com diu ESTEBAN FERNÁNDEZ, “en relació al que al Dret Penal interessa, no pot afirmar-se que existeixi el diagnòstic de psicopatia com a tal”¹⁵ i

¹² Definició que ofereix l’Associació Psiquiàtrica Americana (APA). <http://trabajopsicopatia.blogspot.com.es/2013/04/definicion-de-psicopatia.html> (última visita 12/05/2016).

¹³ GONZÁLEZ LÓPEZ, “Perfiles”, ob.cit.pàg.4.

¹⁴ VÁZQUEZ MEZQUITA, “tipos de agresores”, ob.cit.pàg.6.

¹⁵ ESTEBAN FERNÁNDEZ, I: *Enfermedad mental y delito. La imputabilidad del psicópata en el sistema jurídico español*: Universidad Rey Juan Carlos, 2015, pàg. 28 http://www.academia.edu/11978858/Enfermedad_mental_y_delito_La_imputabilidad_del_psicópata_en_el_sistema_jur%C3%ADdico_penal_espa%C3%B1ol (última visita 12/05/2016).

per tant, especificar la concurrència de la psicopatia en un reu suposa una conseqüència jurídica diferent respecte a aquell que pateix un trastorn mental.¹⁶ Seguint amb aquesta línia, hi ha varis diagnòstics que poden assimilar-se a la psicopatia i que cal diferenciar; com ara els psicòtics, paranoics, neuròtics o deteriorament cerebral.¹⁷ El malalt mental o persona que pateix totes aquestes altres alteracions com psicòtiques, neuròtiques, etc. podrà ser beneficiari d'una possible eximent de la responsabilitat criminal, per ser considerat com a in-imputable o semi-imputable, amb la possible imposició de mesures de seguretat si es constata la seva perillositat.¹⁸ Situació contrària pel delinqüent sexual diagnosticat com a psicòpata, que tindria una condemna sense circumstàncies modificatives de la responsabilitat criminal.

3. LA INFLUÈNCIA DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ EN LA DELINQUÈNCIA SEXUAL

3.1. OPINIÓ PÚBLICA I “AGENDA SETTING”

És una circumstància coneguda que, en la societat actual, els mitjans de comunicació juguen un paper molt important, i tant és la importància dels mateixos que també influeixen en la creació de l'opinió pública. Al començament d'aquest treball ja intuïa que la societat, en aquest cas concret els ciutadans i ciutadanes d'Espanya, no té, en general, la idea que els delinqüents sexuals es puguin rehabilitar; ans al contrari, la creença generalitzada és que tots són iguals, de perfil psicòpata i que, tant bon punt hagin complert la condemna, tornaran a reincidir. Un dels principals interrogants que em plantejava consistia en examinar si aquestes opinions són pròpies i poden ser contrastades per experiències viscudes; o si pel contrari, han estat influenciades per algun altre motiu que no sigui la pròpia vivència o els coneixements sobre el tema.

¹⁶ ESTEBAN FERNÁNDEZ, I: *Enfermedad mental*, ob.cit.pàg.29

¹⁷ GODOY FERNÁNDEZ, C: “Criminología, prevención y tratamiento de la delincuencia. Tema 4: El Tratamiento de los Delincuentes Psicópatas”: Universidad de Murcia. pàg. 12-16. En: <http://docplayer.es/6560741-Criminologia-prevencion-y-tratamiento-de-la-delincuencia-tema-4-el-tratamiento-de-los-delincuentes-psicopatas.html> (última visita 12/05/2016).

¹⁸ CANO LOZANO, M^a.C: *Trastornos mentales y responsabilidad penal*. En: <http://psicologiajuridica.org/psj208.html> (última visita 12/05/2016).

Tal i com apunta WALTER LIPPMAN,¹⁹ “Els mitjans de comunicació són una font bàsica en la creació de l’opinió pública, ja que són capaços de crear les imatges i les ficcions que tenim en les nostres ments i amb les que s’arriba a formar l’opinió pública”. Per tant el que afirma aquest autor és que l’opinió pública no segueix sovint un esquema racional, sinó que depèn, en gran mesura, d’aquestes influències i imatges creades a partir del que veiem o escoltem en els mitjans de comunicació. El problema principal és que aquests imaginaris creats no fan referència a una realitat total, sinó només d’una part.²⁰ Això és així perquè el contingut de la informació que rebem dels mitjans de comunicació, d’alguna manera, respon a una ideologia determinada i no sempre és del tot objectiva.²¹ En aquest sentit, hi ha varis autors que han estudiat aquest fenomen, desenvolupant dues tesis o teories destacades. La primera d’elles s’anomena “teoria de la agenda *setting*”²². El que planteja aquesta teoria és que els mitjans de comunicació situen un tema en concret dins del debat de l’opinió pública, donant-li d’aquesta manera una determinada importància, amb independència de la que en termes empírics pugui tenir realment. És a dir, sense tenir en compte si de cara a xifres, resultats, etc. aquell tema té més problemàtica de la que podria tenir-ne un altre.²³

Per tant, segons aquesta teoria, a més a més de dictaminar quins són els temes d’interès nacional que es debatran per l’opinió pública, “els *Media* protagonitzen un paper de construcció de la realitat social i ens ajuden a estructurar la imatge de la realitat, de l’imaginari social”²⁴. La capacitat que tenen els mitjans de comunicació de fixar cada dia quins són els temes de més importància, per exemple en primeres planes dels diaris o obrint un telenotícies, fixen l’agenda dels temes que la ciutadania debatrà amb més rellevància. Però el tractament mediàtic no ha de donar resposta a una rellevància real, sinó a un tema o temes en concret sobre els quals els mitjans de comunicació, “com a

¹⁹ És el creador de l’obra “Opinió Pública” (1992) en la qual explica el model de l’opinió pública que depèn dels mitjans de comunicació. <http://www.radiosefarad.com/walter-lippman-la-opinion-publica-por-encima-de-los-hechos-con-david-malowany/> (última visita 12/05/2016).

²⁰ RUBIO FERRERES, J, M: “Opinió pública y medios de comunicación. Teoría de la *agenda setting* “. En *Gazeta de Antropología* , vol. 25, n^a1, 2009, pàg. 4. En: http://www.ugr.es/~pwlac/G25_01JoseMaria_Rubio_Ferrerres.html (última visita 12/05/2016).

²¹ RUBIO FERRERES, “opinió pública”, ob.cit. pàg.8.

²² Aquesta teoria s’atribueix a Maxwell McCombs i Donald SHAW a partir d’un estudi que van realitzar l’any 1972. Localització: VARONA GÓMEZ, D: “Medios de comunicación y punitivismo”. En *InDret, revista para el análisis del derecho*, núm. 1, Barcelona, 2011, pàg. 3 http://www.indret.com/pdf/791_1.pdf (última visita 12/05/2016).

²³ Ob.ult.cit, pàg.3.

²⁴ RUBIO FERRERES, “opinió pública”, ob.cit, pàg.10

portadors de determinats interessos (econòmics, públics o polítics)²⁵, hi han posat més èmfasi. Per tant, el resultat és que els temes sobre els quals versen els mitjans de comunicació, creant la seva pròpia agenda, seran també els temes que regiran l'agenda de l'opinió pública. Tanmateix, aquesta teoria no defensa, en cap cas, que els mitjans de comunicació tinguin una capacitat total de crear l'opinió pública, sinó que tenen força per influir-hi de manera desacetada. En conseqüència, la creença o pensament que la gent pot tenir sobre la realitat social es veu afectada per la influència que tenen els mitjans de comunicació.²⁶

3.2. “L'AGENDA *SETTING*” I LA “TÈCNICA DEL *FRAMING*” EN L'ÀMBIT DE LA POLÍTICA CRIMINAL: EL POPULISME PUNITIU

Introduïda la “teoria de l'agenda *setting*”, cal posar èmfasi en el cas que ens ocupa; la política criminal. Com s'ha dit, els mitjans de comunicació tenen la capacitat de decidir la rellevància dels temes més importants, els quals tindran interès posteriorment pels ciutadans, influint en l'opinió pública. Precisament, en el camp de la política criminal, és importat el paper que tenen els *Media*, ja que partint d'aquesta teoria els mateixos decidiran en gran mesura quins són els delictes més importants i, en conseqüència, quin és el tipus de delinqüència i delinqüents sobre els quals l'opinió pública debatrà, i considerarà de vital importància i conseqüent perillositat²⁷. D'aquesta manera, la fixació de la delinqüència sexual a la que els mitjans posen més atenció acaba sent aquella que els ciutadans temen més, és a dir, els crea temor i inseguretat. S'ha demostrat que, aquesta inseguretat ciutadana per un determinat tipus de delicte té relació amb l'èmfasi que posen els mitjans de comunicació sobre un determinat tipus de delinqüència.²⁸ Per tant, la preocupació social sobre un tipus de delinqüència no té sempre l'origen en la realitat existent, és a dir, si aquell tipus de delinqüència és el que té un índex més elevat de delictes en aquell moment, sinó que dependrà del criteri dels mitjans de comunicació de situar aquell tipus de delinqüència en el punt de preocupació i atenció ciutadana.²⁹ En

²⁵ VARONA GÓMEZ, D, “Medios de comunicación”, ob.cit,pàg.11

²⁶ RUBIO FERRERES, “Opinió pública”, ob.cit,pàg.9,10.

²⁷ VARONA GÓMEZ, “Medios de comunicación”, ob.cit,pàg.4

²⁸ Ob.ult.cit,pàg.4

²⁹ vid;VARONA GÓMEZ, “Medios de comunicación”, pàg.6.

El mateix autor contrasta les afirmacions a partir d'un treball propi d'investigació realitzat sobre la preocupació ciutadana pel delicte a partir de la teoria de l'*agenda setting*. (VARONA GÓMEZ: “¿somos los españoles punitivos? Actitudes punitivas y reforma penal en España”: en InDret, nº1, 2009).

aquest sentit, situen l'atenció en un determinat tipus de delinqüència, deixant de banda altres delictes o donant-los menys rellevància.³⁰

A més a més, una altra circumstància a tenir en compte és que les notícies objecte de l'agenda de la informació, i conseqüent influència de les mateixes en el debat públic i en l'opinió pública, “afavoreixen el desenvolupament i perpetuació de prejudicis i estereotips delictius”.³¹ Els mateixos es poden estudiar des de la “tècnica del *framing*”, creada per ERVING GOFFMAN,³² la qual vindria a dir que a més a més de l'agenda popular que marquen els mitjans de comunicació, els mateixos també influeixen en la manera de pensar de la societat. És a dir, no només sobre els temes a debatre sinó com debatre'ls; aportant la seva pròpia interpretació i context d'un determinat delicte i perfil de delinqüent que el comet.

Determinada aquesta qüestió, s'ha de veure com actua la “teoria de l'agenda *setting*” i la “tècnica del *framing*” en la política criminal. Així doncs, una qüestió important consistiria en saber si aquesta determinada fixació de “l'agenda pública”, que a la vegada ha estat formada en gran mesura pels Media, afecta a la creació de polítiques criminals concretes. La resposta és afirmativa. Un exemple és el de les reformes penals de l'any 2003. Durant l'any anterior es van produir infinitat de notícies que parlaven de la inseguretat ciutadana i la delinqüència, motiu pel qual des del poder polític es va rebre aquest preocupació i les reformes van tenir lloc. Aquesta reforma no atenia a dades reals, sinó a l'efecte mediàtic dels ciutadans i mitjans de comunicació.³³

Però quin és el camí que es segueix per arribar a que el poder polític prengui la decisió d'efectuar una reforma en la política criminal sobre un determinat tema? 4 són els factors que hi intervenen³⁴. El primer d'ells fa referència a l'atenció dels *Media* per la delinqüència, ja que els mateixos acostumen a situar les notícies més dramàtiques de crims comesos en el punt central. El segon factor és la lògica mediàtica de la informació, és a dir en relació al punt anterior, els *Media* tendeixen a donar molta més

³⁰ FUENTES OSORIO, J.L: “Los medios de comunicación y el derecho penal”. En *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, nº 7, 2005, pàg.8. en: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1307288> (última visita 12/05/2016)

³¹ ob.ult.cit,pàg.17.

³² VARONA GÓMEZ, “Medios de comunicación”, ob.cit,pàg.21,22,26,27.

³³ Ob.ult.cit,pàg.12.

³⁴ vid;VARONA GÓMEZ, “Medios”, pàg.15-21.

importància a la delinqüència de la que potser hi ha realment. El tercer dels factors és la convergència d'interessos, és a dir que la col·locació de la delinqüència com a tema o de la delinqüència d'un tipus de delictes en el punt central mediàtic també té relació amb els interessos que tenen determinats grups de poder, com poden ser les associacions de víctimes, sectors econòmics, partits polítics, etc. El quart factor (regles de joc de la política) és la conseqüència de tot el procediment: l'acció en la reforma de la política criminal. En aquest punt, el polític observa que hi ha un problema, ja que la ciutadania reclama certa acció en l'àmbit de la delinqüència que s'ha situat com a mediàtica. Per tant, el que es fa normalment és actuar, reformant i endurint la política criminal en aquell àmbit en concret; sense atendre a dades reals o a estudis que observin si realment és necessària. S'actua de forma immediata per donar resposta a la crítica de la ciutadania i pressió dels mitjans. A aquest fenomen se'l coneix com a populisme punitiu.

Un exemple podria ser l'aportat pel treball d'investigació realitzat per BAUCELLS i PERES-NETO,³⁵ en el qual s'estudien les notícies que es donen cada dia, des del punt de vista de la delinqüència criminal, en dos programes de televisió coneguts de caire informatiu. La conclusió a la qual arriben és que es dona un gran protagonisme a les víctimes, que es veu la delinqüència des de la noció de la perillositat que es té, una visió de la pena des del punt de vista únicament de càstig, sense la funció re-socialitzadora; i per últim, que les garanties penals només serveixen per endarrerir la funció òptima del sistema penal.³⁶

En conclusió, com dirien MARTEACHE, MARTÍNEZ i PÉREZ, “l'opinió sobre política criminal és crucial, ja que és tinguda en compte pels poders públics, i la percepció que tenen els polítics i mitjans de comunicació sobre els interessos de la societat determina el desenvolupament de polítiques públiques en aquest àmbit”. (Wood, 2008). En conseqüència, sembla que “l'apel·lació al clamor popular sembla haver-se convertit en una de les directives bàsiques del disseny de la política

³⁵ BAUCELLS/ PERES-NETO: “Discurso televisivo sobre el crimen: Los programas especializados en sucesos”. En GARCÍA ARÁN/BOTELLA CORRAL (dir.): *Malas noticias. Medios de comunicacion, política criminal y garantías penales en Espanya*. 1ª edició: Tirant lo Blanch, 2009.

³⁶ VARONA GÓMEZ, “Medios”, ob.cit,pàg.27.

criminal”³⁷. El problema és que aquesta legislació que es fa sobre un determinat tipus de delicte no tindrà una relació directe amb les dades reals contrastades (percentatges) del delicte en concret respecte de la totalitat de la delinqüència.³⁸

3.3. EL CAS ESPECÍFIC DE LA DELINQÜÈNCIA SEXUAL

A partir del que s’ha explicat sobre la influència dels mitjans de comunicació en la delinqüència, es pot entendre perquè concretament la delinqüència sexual té una visió especialment negativa per part de la societat. Des de la “teoria de l’agenda *setting*” i el *framing* podem comprovar com es tracta a aquest tipus de delinqüència com si es produís de forma constant, és a dir, com si fos el tipus de delinqüència amb uns alts percentatges de comissió, tenint en compte el global de la delinqüència en el país.³⁹ Els mitjans de comunicació l’enfoquen com un perill real i donen una imatge del delinqüent sexual uniforme, d’estil psicòpata i sense possibilitat de reinserció⁴⁰. Així doncs, “la premsa ha tingut molt a veure en la creació del concepte de <<perillositat>> d’alguns agressors”⁴¹. “Gairebé tots els agressors perillosos reben el tractament de psicòpates en els mitjans, amb la qual cosa ofereixen al lector entrar en el joc de la psicologia i en l’atractiu trencaclosques de les causes”⁴². En conseqüència “el crim es problematitza i exigeix una intervenció preventiva o combativa”⁴³.

Però tal i com veurem al llarg del treball, aquesta visió estereotipada i aquests prejudicis no es corresponen amb la realitat empírica, si més no, des del punt de vista general; ja que és evident que, igual que en altres tipus de delinqüència, hi han subjectes de perfils antisocials o psicòpates que tindran un índex molt més elevat de reincidència i fracàs en la rehabilitació o resocialització.

De la mateixa manera es podrà veure la confrontació entre la finalitat resocialitzadora i inoqüitzadora de la pena en les polítiques criminals específiques de la delinqüència

³⁷ MARTEACHE SOLANS, N; MARTÍNEZ GARCÍA, M; PÉREZ RAMÍREZ, M. “Comparación entre opinión pública y “opinión pública meditada” en relación a la delincuencia sexual”. En *REIC (Revista Española de Investigación Criminológica)*, art. 7, núm. 8, 2010, pàg.2,3.

<http://www.criminologia.net/pdf/reic/ano8-2010/a82010art7.pdf> (última visita 12/05/2016)

³⁸ FUENTES OSORIO, “Los medios”, ob.cit,pàg.10.

³⁹ ob.ult.cit,pàg.10.

⁴⁰ DÍAZ, N: “Representación del agresor en las noticias de la prensa”, capítulo V. En DÍAZ, N: *La violencia sexual y su representación en la prensa*: ANTHROPOS, 2003, Barcelona, pàg.73.

⁴¹ Ob.ult.cit,pàg.72.

⁴² vid; DÍAZ,N, “Representación”, pàg.73.

⁴³ Ob.ult.cit,pàg.74.

sexual, influïdes en part per un populisme punitiu, que tendeix a l'enduriment de les penes i que dóna respostes immediates a un reclam de la societat, el qual no té perquè ser un problema real. Tal i com apunta LOHITZUNE ZULOAGA en la seva obra⁴⁴, en els últims temps la legislació penal espanyola s'ha vist endurida per les darreres reformes, les quals afecten bàsicament al terrorisme, delinqüència sexual i a la delinqüència menor. La introducció d'aquestes novetats, com per exemple l'establiment d'un període de seguretat, es deuen en gran part al context explicat anteriorment: la influència de l'opinió pública, mitjans de comunicació i actuació del poder polític.⁴⁵

4. LA RESPOSTA PENAL: QUINES FINALITATS PERSEGUEIX?

Abans d'endinsar-nos en les diferents teories de la pena que existeixen, s'ha d'atendre al concepte de "pena". Així doncs, la mateixa es refereix al càstig que el legislador imposa al culpable d'uns fets que són considerats delictes.⁴⁶ La pena suposarà una restricció de la llibertat o privació d'alguns drets per la persona que es considera culpable de la comissió del delictes.⁴⁷

Establerta aquesta primera qüestió, s'ha de resoldre quina és la justificació de la imposició de la pena dins de l'Estat, així com la seva finalitat.⁴⁸ La primera qüestió no suposa cap problema, ja que hi ha un consens general i lògic al voltant de la idea que la pena serveix com a mecanisme necessari per mantenir una certa pau i seguretat dins de la societat.⁴⁹ Considero que, no seria possible concebre, si més no des d'un punt de vista que no fos utòpic, una societat que no tingués un sistema de normes legals penals que prohibissin certes conductes. D'altra banda, el punt més controvertit és la finalitat que

⁴⁴ ZUOLOAGA, L: *El espejismo de la Seguridad ciudadana. Claves de su presencia en la agenda política*: Los libros de la Catarata, Madrid, 2014.

⁴⁵ MIGUEL CALVO, E: "Crítica de libros. El espejismo de la Seguridad ciudadana. Claves de su presencia en la agenda política (ZUOLOAGA, L)", en *Revista Española de Investigacion Sociológica*, nº 153, 2016, pp 143-156, pàg 143-147.

http://www.reis.cis.es/REIS/PDF/REIS_153_091452172043237.pdf (última visita 12/05/2016)

⁴⁶ MUÑOZ CONDE, F; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal. Parte General*. 8ª edició: Tirant lo Blanch, Valencia, 2015, pàg.46

⁴⁷ La 'pena' es defineix com "una privació o restricció de béns jurídics establerts per la Llei i imposada per l'òrgan jurisdiccional competent al que ha comès el delictes" (<http://www.encyclopedia-juridica.biz14.com/d/pena/pena.htm>)

⁴⁸ MUÑOZ CONDE, F; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, ob.cit,pàg.46,47

⁴⁹ ob.ult,cit,pàg.47

ha de perseguir aquesta pena.⁵⁰ Així doncs, han estat varies les “escoles” que han teoritzat sobre les finalitats de la pena i han formulat les seves propostes.⁵¹

Principalment podem trobar tres teories: les absolutes, les relatives i les mixtes (unificadores).⁵² La primera d’elles, també anomenada retributiva, troba el sentit de la pena en la comissió del propi delictes.⁵³ És a dir, que la pena és la conseqüència derivada del delictes i s’imposa per retribuir els efectes que ha causat la comissió del mateix.⁵⁴ És una manera de tornar l’ordre social establert abans de que tingués lloc el delictes;⁵⁵ s’ha causat un mal i la manera d’obtenir certa justícia impera en la necessitat d’imposar un altre tipus de mal.⁵⁶ Els tres grans defensors i teòrics d’aquesta teoria de la retribució son KANNT, HEGEL I FLETCHER.⁵⁷ Mentre que pel primer d’ells la finalitat de la pena seria una “necessitat ètica” (sense atendre a cap altra finalitat ni sentit)⁵⁸, per HEGEL és una simple necessitat que es veu justificada en la reafirmació del Dret, que ha estat lesionat per la comissió del delictes.⁵⁹ D’altra banda FLETCHER ho analitza des del punt de vista de l’aproximació cap a la víctima (justícia) i compensació del mal comès.⁶⁰ Aquesta teoria en la seva totalitat té algunes objeccions, com ara una visió molt moralista i la creença d’un ordre social estrictament racional.⁶¹ Aquesta idea de retribucionisme històricament va tenir el seu moment àlgid en l’Estat Lliberal.⁶²

En segon lloc les teories relatives, a diferència de les absolutes, busquen justificar la finalitat que es persegueix amb la imposició de la pena.⁶³ Mentre que des del retribucionisme pur només s’atén al delictes comès per imposar la pena (el càstig per sí mateix), des d’una perspectiva del passat, les teories relatives miren cap al futur i la imposició de la mateixa es justifica amb l’objectiu final que persegueixen.⁶⁴ D’aquesta

⁵⁰ MUÑOZ CONDE, F; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, ob.cit,pàg.47

⁵¹ ob.ult,cit,p.47

⁵² ob.ult,cit,p.47

⁵³ QUINTERO OLIVARES, G (col·l F. MORALES PRATS): *Parte General del Derecho Penal*, 4a ed: Aranzadi, Navarra, 2010, pàg.100.

⁵⁴ GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, ob.cit.pàg. 47

⁵⁵ ob.ult.cit,pàg.100-101

⁵⁶ vid; MUÑOZ CONDE, F; GARCÍA ARÁN, M, pàg.47

⁵⁷ ob.ult.cit,pàg.47-48/QUINTERO OLIVARES, G, Parte General, ob.cit,pàg.100

⁵⁸ MUÑOZ CONDE, F; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, cit.,pàg.47

⁵⁹ QUINTERO OLIVARES, G, Parte General, cit.,pàg.100

⁶⁰ GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, cit.,pàg.48

⁶¹ QUINTERO OLIVARES, G, Parte General, cit.,pàg.101

⁶² ob.ult.cit,p.101

⁶³ ob.ult.cit,p.101

⁶⁴ Cfr; QUINTERO OLIVARES, G, Parte General pàg.101

manera es divideixen en les teories relatives de prevenció general i prevenció especial, les quals estaran orientades a la prevenció de nous delictes.⁶⁵ La prevenció general es veu orientada principalment a una finalitat d'intimidació de la generalitat de la ciutadania, des del punt de vista de prevenció del delicte.⁶⁶ És a dir, la imposició de la pena atindrà bàsicament a la funció d'abstinència dels altres ciutadans de no cometre cap delicte.⁶⁷ Seria com una mena de coacció per evitar la comissió de delictes.⁶⁸ El principal defensor és FEUERBACH (s.XIX).⁶⁹ Tanmateix, podríem distingir entre la prevenció general positiva, que seria la imposició de la pena com una idea de reforçament del Dret, és a dir de certa superioritat de la norma penal; i la prevenció general negativa, que seria bàsicament la intimidació esmentada.⁷⁰ Les objeccions principals que es poden fer a les teories de la prevenció general és la visió utilitarista que es fa de la pena, en el sentit de la imposició de la mateixa al delinqüent com a instrument perquè la resta dels ciutadans no cometin delictes.⁷¹ Es menysprea de forma considerable la dignitat del mateix i es preveu la visió d'instrumentalitat de l'individu.⁷² Pel que fa referència a la prevenció especial, l'element que la distingeix de la general és la centralitat en el delinqüent.⁷³ És a dir, mentre que la general busca la intimidació de la comunitat, l'especial busca la prevenció futura de la comissió de delictes en el propi delinqüent.⁷⁴ Fran VON LISZT en va ser el seu principal defensor.⁷⁵ No obstant, el camí per aconseguir evitar la comissió de delictes futurs pot prendre diferents perspectives, dependent de si la via de prevenció passa per la resocialització de l'individu (tractament, reeducació) o bé per la seva intimidació o asseguració, apartant-lo de la vida en societat (inoqüització).⁷⁶ Insistent en la prevenció especial, es pot observar com coexisteixen aquestes dues manifestacions per evitar que el delinqüent no cometi futurs delictes.⁷⁷ La funció preventiva especial positiva recolza un ideal de reeducació i resocialització; és a dir aquell en el qual hi ha un compromís del delinqüent de respectar

⁶⁵ Cfr; QUINTERO OLIVARES, G, Parte General pàg.101-102

⁶⁶ ob.ult.cit,pàg.102

⁶⁷ QUINTERO OLIVARES, G, Parte General, ob.cit,pàg.102

⁶⁸ GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, cit.,p.48

⁶⁹ ob.ult.cit,p.48

⁷⁰ vid; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal* pàg.50-51

⁷¹ QUINTERO OLIVARES, G, Parte General, cit.,pàg.103

⁷² ob.ult.cit,pàg.103

⁷³ ob.ult.cit,pàg.103

⁷⁴ GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, cit.,pàg.48

⁷⁵ ob.ult.cit,pàg.48

⁷⁶ ob.ult.cit,pàg.48,51/ QUINTERO OLIVARES, G, Parte General, cit.,pàg.103

⁷⁷ GONZÁLEZ COLLANTES, T: "Medidas de carácter penitenciario aplicables a los delincuentes sexuales para prevenir la reincidencia", en ORTS BERENGUER, E (Dir): *Derecho penal de la peligrosidad y prevención de la reincidencia*, Tirant lo Blanch, Valencia, 2015,pàg.516

la legalitat i pau de la societat, formant part de la mateixa, així com la voluntat de la societat d'oferir-li les eines necessàries perquè la seva reintegració sigui possible i respectuosa.⁷⁸ Contràriament, la vessant negativa de la prevenció especial, tendeix a la inoqüització o incapacitació, prioritzant la defensa de la societat a partir de l'eliminació de la perillositat que representa el delinqüent.⁷⁹ Aquesta última implicarà "l'eliminació, aïllament o una altra forma d'incapacitació per a delinquir".⁸⁰

En tercer lloc, les teories de la unió, mixtes o unificadores entenen la retribució del delicte que s'ha comès de manera culpable com el fonament de la pena; i, a més a més, la imposició de la pena haurà d'atendre a una finalitat, com ho fan les teories preventives.⁸¹ Per tant, en aquest cas la teoria de la unificació tampoc deixa de basar-se en la idea que la culpabilitat és l'únic fonament de la imposició de la pena, "i en la seva virtut, la retribució proporcionada a la mateix limita l'abast i la gravetat de la pena".⁸²

Tanmateix, cap d'aquestes teories és complerta, ja que s'ha de veure la pena des de la seva totalitat i els seus estadis.⁸³ És a dir, la pena compleix la retribució en el sentit que evidentment la seva imposició suposa un mal pel delinqüent.⁸⁴ No obstant, aquesta retribució ha de ser mínima, només imponent-se davant d'un fet delictiu i proporcional al fet comès.⁸⁵ També compleix les funcions de la prevenció general, tan negativa com positiva, ja que si es posa una pena a un comportament prohibit d'alguna manera s'intimida a que els ciutadans no cometin aquella acció i a la vegada, si es comet i s'imposa la pena prevaldrà la superioritat de la norma jurídica.⁸⁶ Tanmateix, pel que fa a la condemna i execució de la pena, prevaldrà la funció de prevenció especial sobre el delinqüent, ja que la funció de la mateixa quan s'està complint ha d'anar encaminada a la resocialització i reintegració de l'individu en la societat.⁸⁷ És a dir caldrà que la pena executada en la presó estigui encaminada a la reeducació.⁸⁸

⁷⁸ GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", cit., pàg.517

⁷⁹ vid; GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", pàg.517

⁸⁰ ob.ult.cit,pàg.517

⁸¹ QUINTERO OLIVARES, G, Parte General, cit.,pàg.107

⁸² ob.ult.cit,pàg.109

⁸³ GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, cit.,pàg.49

⁸⁴ Cfr; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, pàg.50

⁸⁵ ob.ult.cit,pàg.50

⁸⁶ GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, cit.,pàg.51

⁸⁷ ob.ult.cit,pàg.51

⁸⁸ ob.ult.cit,pàg.51

D'altra banda, trobem l'institut de les mesures de seguretat que té origen precisament en la prevenció especial i en la funció de rehabilitació o assegurament.⁸⁹ Per tant, tenint en compte ambdues vessants negatives (inoqüització) i positives (resocialització).⁹⁰ La diferència bàsica en la justificació de les mateixes és que es basen en la "perillositat" vs. la culpabilitat de les penes.⁹¹ Així doncs, tenen en compte la probabilitat que pot tenir un determinat delinqüent de tornar a reincidir, de cometre un delictes.⁹²

Sembla ser que hi ha un consens generalitzat en la determinació de la "perillositat" des del punt de vista "post-delictiu", és a dir una vegada s'ha produït un fet delictiu, per tal de distingir el Dret penal basat en els actes, del Dret penal d'autor.⁹³

Resumides les teories bàsiques de la finalitat de la pena i de les mesures de seguretat, la nostra Constitució, en l'article 25.2 estableix que "les penes privatives de llibertat i mesures de seguretat estaran orientades a la reeducació i a la reinserció social".⁹⁴ No obstant això, sembla que en els últims temps aquesta finalitat de la pena més de prevenció especial positiva ha estat substituïda per un mandat de prevenció general positiva.⁹⁵ És a dir, en la imposició de les penes amb la finalitat de prevenir a la ciutadania de la comissió dels delictes, des d'una visió de reforçament de la norma jurídica i del Dret.⁹⁶ Sembla que les reformes, introduïdes per la LO 5/2010 de 22 de juny, així com l'última reforma del CP (LO 1/2015, de 30 de març) van destinades a una intimidació general i primacia de l'ideal retributiu, ja que les penes s'han endurit i el sistema penal "torna a donar predomini a la pena de presó, inevitablement més desocialitzadora"⁹⁷. Concretament, en la delinqüència sexual podem veure com les últimes novetats tendeixen a una idea d'inoqüització, és a dir, des del punt de vista de la prevenció especial negativa, amb la imposició de mesures de seguretat, com ara

⁸⁹ GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, cit.,pàg.52

⁹⁰ ob.ult.cit,pàg.52

⁹¹ GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, cit.,pà.52

⁹² ob.ult.cit,p.52

⁹³ vid; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, pàg.53

Roxin defineix en una de les seves obres el concepte de 'dret penal d'autor': "*cuando la pena se vincule a la personalidad del autor y sea su asocialidad y el grado de la misma lo que decida sobre la sanción*". (ROXIN, C: *Derecho Penal. Parte General. Tomo I: Fundamentos. La Estructura de la Teoría del Delito*", Ed. Civitas, Madrid, 2003, pàg. 176 y ss.).

⁹⁴ QUINTERO OLIVARES, G, Parte General, cit.,pàg.81

⁹⁵ ob.ult.cit,pàg.111-112

⁹⁶ ob.ult.cit,pàg.112-113

⁹⁷ MUÑOZ CONDE, F; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal, Parte General*, 9a edició:Tirant lo Blanch, Valencia, 2015.pàg.536

l'establiment d'un període de seguretat (mesura de llibertat vigilada) o les dificultats per accedir al tercer grau i a la llibertat vigilada, que provoquen un augment de la població reclusa i dificulten la resocialització.⁹⁸

Aquesta tensió constant entre les finalitats de la pena, sobretot des del punt de vista de la prevenció especial i les diferents vies per dur-la a terme (inoqüització vs. resocialització) es troba en l'actualitat i, en concret, a l'ordre del dia en la delinqüència sexual, tal i com apuntarem al llarg del següent apartat en el qual resoldrem quina és la resposta penal en l'àmbit de la delinqüència sexual.

5. LA RESPOSTA PENAL EN L'ÀMBIT DE LA DELINQÜÈNCIA SEXUAL

En relació a les finalitats de la pena que s'han esmentat en l'apartat anterior, és necessari realitzar una mirada al passat i a l'actualitat per a poder observar quina és la finalitat de la pena i les mesures de seguretat que governa en el panorama espanyol i internacional; així com les tensions que segueixen havent-hi entre les funcions de prevenció especial positiva i negativa. És a dir, segons si el centre de la prevenció és la defensa de la societat i, per tant, els mecanismes tendeixen a la inoqüització del delinqüent (prevenció especial negativa), a partir d'eliminar el perill que representa- ja sigui bé via aïllament, incapacitació-; o si, per altra banda, es recolza el camí de la resocialització (prevenció especial positiva). Aquesta últim el que pretén és aconseguir el compromís per part del delinqüent de no reincidir, així com el recolzament de la societat, oferint-li els instruments necessaris per a la seva futura integració.⁹⁹

En primer lloc, des del punt de vista de la CE i de l'orientació que han de seguir les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat, cal recordar que l'article 25 dictamina que les mateixes han de seguir una finalitat de reeducació. Així doncs, s'alça la bandera de la prevenció especial positiva en l'execució de la pena i mesures de seguretat. La mateixa orientació ve donada per la normativa internacional.¹⁰⁰ No obstant això, la funció resocialitzadora i inoqüitzadora han trobat els seus punts àlgids en moments històrics diferents, però sempre han estat relacionades, en el sentit de

⁹⁸ MUÑOZ CONDE, F; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal*, 2015, pàg.536

⁹⁹ GONZÁLEZ COLLANTES, T: "Medidas de carácter penitenciario" ob.cit, pàg. 517

¹⁰⁰ Ob.ult.cit,pàg.516

constants contraposicions ideològiques. Tanmateix, sembla ser que actualment torna a dominar una de les teories de la prevenció especial: la negativa.¹⁰¹

L'ideal de la resocialització, el qual es basa en la prevenció especial positiva, va tenir gran influència en les polítiques criminals dels Estats Units, concretament entre finals del segle XIX i principis del XX. A Europa aquest ideal es transposa després de la Segona Guerra Mundial. En el mateix sentit, al voltant dels anys 1950, a nivell internacional (ONU) s'arriba el consens que la funció de la pena en l'execució de la mateixa ha de perseguir la finalitat de reeducació del delinqüent.¹⁰² No obstant això, cap al voltant de la dècada del 1970, a Estats Units- lloc on havia tingut inicialment l'alçament de la prevenció especial positiva- ja es comença a perdre de vista l'ideal de la resocialització i retornen els discursos de caire derrotista en contra de la finalitat de reeducació, entenent que els tractaments i aquest sistema no eren òptims.¹⁰³ Tanmateix, les polítiques criminals que es continuaven aplicant, en un principi, tendien a la finalitat de la prevenció especial positiva. No obstant, encara que s'executava la pena amb una finalitat posterior de resocialització, les condemnes consistien en un internament dels delinqüents perillosos (s'inclouen els delinqüents sexuals), el qual no es coneixia quan es posaria fi al mateix. En aquest sentit, ja es comença a veure a la pràctica la finalitat de la prevenció especial negativa, un principi d'inoqüització que es relacionava amb les penes que podien ser de caràcter indefinit.¹⁰⁴

En conseqüència, l'ideal de la inoqüització comença a agafar molta força a partir de la dècada del 1990, en la qual els delinqüents sexuals ja compleixen les penes dins dels centres penitenciaris, sense rebre cap tractament específic. És a partir d'aquest moment quan s'abandona la línia anterior de caire reeducadora¹⁰⁵ i comencen a néixer, en la última dècada, reformes penals que tendeixen a: allargar les penes, que imposen mesures de seguretat posteriors al compliment de la mateixa, es reforcen els requisits

¹⁰¹ GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", cit., pàg. 516

¹⁰² Ob.ult.cit,pàg.518

¹⁰³ GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", cit.,pàg.519

¹⁰⁴ ob.ult.cit,pàg. 517, 518, 519, 521

¹⁰⁵ SILVA SÁNCHEZ, J: "El retorno de la inocuización. El caso de las reacciones jurídico-penales frente a los delincuentes sexuales violentos en Derecho comparado", en REDONDO ILLESCAS, S (coord.): *Delincuencia sexual y sociedad*: Ariel, 2002, (pp. 143 a 160). Pàg.148

per accedir a la llibertat condicional o als beneficis penitenciaris, etc.¹⁰⁶ El fonament d'aquest canvi es podria basar en dos condicionants: el pensament derrotista entorn la possibilitat de rehabilitació dels delinqüents; i, per altra banda, la sensació d'inseguretat ciutadana, creada en part pels mitjans de comunicació (*agenda setting i framing*)¹⁰⁷. Comença el retorn del pensament d'incapacitació, neutralització i eliminació de la perillositat dels delinqüents i, concretament, dels delinqüents sexuals¹⁰⁸. De la mateixa manera, retorna en l'Estat espanyol, on en els últims temps s'han aprovat dues grans reformes (2003 i 2010)- i també la de 2015- les quals responen al mateix model esmentat i es recolzen en la tendència de la prevenció especial negativa de la pena.¹⁰⁹ L'única diferència en la inoqüització actual és en referència al tipus de delinqüent sobre el qual s'actua, ja que mentre que a principis de segle es tractava d'una infinitat de delinqüents, actualment es centra en els delinqüents considerats violents (delictes de delinqüència sexual, terrorisme, assassinats, etc.)¹¹⁰. Així doncs, ens trobem en la paradigmàtica situació que en els últims temps sembla que es recolza un Dret penal arrelat a la perillositat; aquell en el qual s'imposen mesures de seguretat post-delictives i s'endureixen les penes cap als delinqüents considerats com a perillosos, on es trobarien els delinqüents sexuals, atenen a la seguretat general de la societat i neutralitzant els mateixos.¹¹¹

És per aquest motiu que, en els següents subapartats, s'analitzaran les polítiques criminals i penitenciàries al voltant dels delinqüents sexuals des d'aquestes dues perspectives (inoqüització vs. resocialització) amb la finalitat d'observar quin és el marc actual de la política criminal i la seva possible visió futura.

5.1 INOQÜITZACIÓ I RETRIBUCIÓ

A partir de les reformes que s'han succeït al llarg d'aquests últims anys podem veure com es passa d'un Dret penal de fet a un Dret penal d'autor, així com a la concepció

¹⁰⁶ ROBLES PLANAS, R: "Sexual Predators". Estratègies y límites del Derecho penal de la peligrosidad". En *Indret: Revista para el análisis del derecho*, , nº 4, 2007, pàg. 5. http://www.indret.com/pdf/478_es.pdf (última visita 12/05/2016).

¹⁰⁷ SILVA SÁNCHEZ, "El retorno", cit.,pàg. 146

¹⁰⁸ ROBLES PLANAS, R: "Sexual Predators", cit.,pàg.3

¹⁰⁹GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", cit., pàg. 522, 5523

¹¹⁰ SILVA SÁNCHEZ, "El retorno", cit.,pàg.145

¹¹¹ GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", cit., pàg. 515

d'un sistema penal basat en la perillositat dels delinqüents.¹¹² Aquest canvi de paradigma comporta obligatòriament que s'enfoquin les finalitats de la pena cap a la prevenció i seguretat, que acostumarà a ser una prevenció general, on tindran primacia les víctimes i la ciutadania, i de caràcter negatiu, tendents a la neutralització d'aquesta suposada perillositat. Per tant, la proporcionalitat del Dret penal canviarà el punt central, en el sentit de minorar els drets dels penats per tal que la societat no suporti cap perill futur.¹¹³ Cal valorar si aquesta distribució tan irregular dels riscos pot legitimar basar el Dret penal no tant en la culpabilitat, sinó en la perillositat dels delinqüents. D'aquesta manera estariem anticipant una futura comissió de delictes i, per tant, entrant en un Dret penal d'autor, configurant un Dret especial per a determinats delinqüents, basat en la suposada predisposició dels mateixos en la reincidència.¹¹⁴

En aquesta línia, com que la política criminal està influïda en gran part pel mitjans de comunicació, poder polític, es donarà resposta als reclams de la societat a la via de la inseguretat mitjançant l'enduriment de la llei penal.¹¹⁵ I, especialment, aquest enduriment és produirà en l'àmbit dels delinqüents sexuals.

5.1.1 Creació de nous delictes i augment de les penes previstes pels delictes que ja existeixen. Especial referència a la presó permanent revisable

Com s'ha comentat *supra*, les últimes reformes han introduït com a novetat l'augment de les penes pels delictes sexuals que ja existien, així com la creació de noves figures. Sembla ser que el sistema penal deriva, cada vegada més, cap a la pena privativa de llibertat com a eix central. En els últims temps va en augment el nombre de la població penitenciària, així com l'estada a la presó. Neix una nova visió destinada a un internament gairebé de durada indefinida, i atacant justament els delinqüents considerats com a més perillosos, dins dels quals s'inclouen els delinqüents sexuals. A més a més, no es pot oblidar que ja de per sí les penes relacionades amb els delictes sexuals són

¹¹² SILVA SÁNCHEZ, "El retorno", cit.,pàg.156

¹¹³ ROBLES PLANAS, R: "Sexual Predators", cit.,pàg.15

¹¹⁴ SILVA SÁNCHEZ, "El retorno", cit.,pàg. 156-159

¹¹⁵ ROBLES PLANAS, R: "Sexual Predators", cit.,pàg.15

molt elevades. D'aquesta manera, sembla que un internament tant llarg causaria els efectes contraris a la reeducació.¹¹⁶

Les reformes de 2003 (29 de setembre i 25 de novembre), ja van incorporar noves figures; com ara el rufianisme¹¹⁷, la tinença de material pornogràfic per a consum propi- sempre que apareixen menors o incapaços-, així com l'enduriment de les penes pels delictes sexuals. De la mateixa manera, la del 2010 (22 de juny) va incorporar el *grooming* o *child grooming*¹¹⁸, que alguns autors consideren que comporta una anticipació al delictes i està configurat justament per alguns tipus de delinqüents en concret,¹¹⁹. D'altra banda, també va suposar un enduriment de les penes, sobretot pels casos en els quals les víctimes són menors de 13 anys, així com en matèria de prostitució i pornografia infantil¹²⁰

L'última novetat la trobem en la reforma del CP, aprovada el 26 de març de 2015, que entre d'altres coses introdueix la presó permanent revisable.¹²¹ També s'eleva a 16 anys el consentiment sexual- Capítol II bis. Del abusos i agressions sexuals a menors de setze anys (en tot cas serà delictes, menys si entre el major i la menor hi ha pocs anys de

¹¹⁶ GARCÍA ARÁN, M: "Consideracions sobre la resposta penal dels delinqüents sexuals". En d.a: *Què cal fer amb els agressors sexuals reincidents?*: Fundació Grífols i Lucas, pàg. 28 https://www.fundaciogrifols.org/documents/4662337/4689227/intetic1_cat.pdf/16781aa1-ac94-46ac-af46-97ffe6923640 (última visita 12/05/2016)

¹¹⁷ Delictes consistent en tipificar la conducta d'obtenir benefici econòmic de la prostitució.

¹¹⁸ El delictes de *grooming* es tipifica en l'art 183 bis del CP: *1. El que a través de internet, del telèfono o de qualquier otra tecnología de la información y la comunicación contacte con un menor de dieciséis años y proponga concertar un encuentro con el mismo a fin de cometer cualquiera de los delitos descritos en los artículos 183 y 189, siempre que tal propuesta se acompañe de actos materiales encaminados al acercamiento, será castigado con la pena de uno a tres años de prisión o multa de doce a veinticuatro meses, sin perjuicio de las penas correspondientes a los delitos en su caso cometidos. Las penas se impondrán en su mitad superior cuando el acercamiento se obtenga mediante coacción, intimidación o engaño. 2. El que a través de internet, del telèfono o de qualquier otra tecnología de la información y la comunicación contacte con un menor de dieciséis años y realice actos dirigidos a embaucarle para que le facilite material pornográfico o le muestre imágenes pornográficas en las que se represente o aparezca un menor, será castigado con una pena de prisión de seis meses a dos años.*

¹¹⁹ CUENCA PADILLA, A: *El nuevo delito de grooming del artículo 183 bis del Código Penal*: Universitat Autònoma de Bellaterra, 2014, pàg. 35,36 https://ddd.uab.cat/pub/tfg/2014/119297/TFG_acuencapadilla.pdf (última visita 12/05/2016)

¹²⁰ GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", cit., pàg.523 i 524

¹²¹ d.a: "Una reforma un nuevo código penal". En *Dossier de actualidad legislativa*. Thomson Reuters, 2015 http://www.aranzadi.es/sites/aranzadi.es/files/creatividad/Marketing/email_reforma_penal/image/Newsletter_REFORMA_CODIGO_PENAL.pdf (última visita 12/05/2016)

diferència i grau de maduresa, art.183 quàter)-. ¹²²S'augmenten les penes en la prostitució infantil i es creen nous delictes o es modifica la seva redacció.

En aquesta línia s'introdueix com a delicte difondre, revelar o cedir vídeos o imatges a tercers quan es menyspreï considerablement la intimitat personal, encara que es compti amb el consentiment previ (art 197.7 CP). També es tipifica la conducta de fer presenciar a un menor de 16 anys actes o abusos sexuals sobre altres persones (art 183.2 CP). L'article 183.2 tipifica determinar a un menor a presenciar actes de naturalesa sexual o a participar en els mateixos, amb independència que la víctima participi. Es redacta de nou l'article del *grooming*, introduint l'apartat 2 (actualment 183 ter).¹²³

En referència a la prostitució es diferencia la prostitució infantil i també es reforça la persecució del que obté un benefici de l'explotació de la prostitució aliena. En relació a la pornografia infantil, abraçarà: material que presenti a un menor participant d'una conducta sexual, imatges realistes de menors participant en actes de naturalesa sexual, inclús si les mateixes no han succeït de manera real.

S'introdueix la possibilitat d'imposar als culpables dels delictes esmentats la pena de privació de la pàtria potestat (art 192.2 CP) motivadament en sentència.

A més a més, s'introdueixen novetats rellevant en la configuració de l'assassinat, ja que es preveu la imposició d'una pena de presó permanent revisable per a aquells assassinats especialment greus, d'entre els quals són novetat "els assassinats subsegüents a un delicte contra la llibertat sexual" (art 140.2 CP). També es tipifica com a assassinat "l'homicidi que es cometi per a facilitar la comissió d'un altre delicte o per evitar que es descobreixi"(art 139.4 CP).

¹²² Tanmateix s'introdueix la possibilitat de delicte si la víctima és major de 16 i menor de 18 i es realitzen actes sexuals intervenint engany, o abusant d'una situació de superioritat (confiança, autoritat o influència).

¹²³ 2. *El que a través de internet, del teléfono o de cualquier otra tecnología de la información y la comunicación contacte con un menor de dieciséis años y realice actos dirigidos a embaucarle para que le facilite material pornográfico o le muestre imágenes pornográficas en las que se represente o aparezca dicho menor, será castigado con una pena de prisión de seis meses a dos años.*

Es crea la base de dades policials d'ADN, on s'anotaran els perfils genètics, també pels delictes contra la llibertat o indemnitat sexual, en el cas que el Tribunal consideri que hi ha un alt risc de reiteració delictiva.

La presó permanent revisable també s'introdueix en la nova reforma. Es tracta d'una pena greu (art 33,2 a) que tan sols s'aplicarà a uns determinats delictes, com són: l'assassinat, quan sigui especialment greu, (víctima menor de 16 o vulnerable per raó d'edat o discapacitat, comès per una organització criminal- s'inclou el terrorisme-, que la mort vingui encadenada per la prèvia comissió d'un delicte sexual sobre la víctima, assassinats múltiples), genocidi, lesa humanitat i homicidi contra el Rei, Reina, Príncep o Princesa d'Astúries.¹²⁴ El motiu pel qual es diu que s'introdueix aquest presó permanent revisable és per evitar la reincidència d'aquests delictes, però tal i com podem veure en el cas dels delictes sexuals, no respon realment a aquesta demanda, ja que els índex de reincidència són menys elevats que en la resta de delictes. Per tant altra vegada ens tornem a trobar davant de la resposta a la situació mediàtica i influència de la societat de la seguretat; es recorre al populisme punitiu.¹²⁵

Pel que fa a la seva construcció, la mateixa es concep no com una pena definitiva, ja que es dóna la possibilitat de revisió. Tanmateix, realment sí que es tracta d'una pena que pot tenir durada indefinida, com ara veurem. Està prevista per delictes que ja de per sí tenen penes elevades, de manera que la revisió, segons els casos, (art 92 CP) només podrà tenir lloc passats el temps que es prevegi en cada supòsit, que pot arribar entre els 25 a 35 anys. Un cop ens trobem en aquesta circumstància es podrà suspendre la condemna i accedir a la llibertat condicional si: el pres es troba classificat en tercer grau, s'ha complert el temps establert comentat *supra*, i per últim, s'obté un bon pronòstic favorable de cara a la reinserció. Pel que fa al supòsit de revocació de la suspensió de la pena s'està als criteris generals (art 86 i 87 de CP). Tanmateix, s'estableix la possibilitat de revocar la suspensió si en algun moment, el Jutge de vigilància penitenciària observa que ja no es compleixen els requisits per mantenir un pronòstic favorable de reinserció. De tot el que hem comentat es pot observar clarament el caràcter real de pena indefinida i de falta de finalitat reeducadora, ja que és molt

¹²⁴ V.a :“Una reforma un nuevo código penal”

¹²⁵ GARCÍA ARAN, M. /MUÑOZ CONDE, F. “Derecho penal”, cit.,pàg. 547

complicat que passant tant de temps a la presó i sense poder tenir permisos s'atengui realment a aquesta finalitat i no a la única finalitat retributiva (de càstig) de la pena.¹²⁶

5.1.2 Establiment d'un període de seguretat. Dificultat en l'accés al tercer grau i a la llibertat condicional.

Un fenomen similar el trobem en l'obtenció dels beneficis penitenciaris per tal d'aconseguir permisos o bé la possible llibertat condicional. En aquest sentit, els delinqüents sexuals tenen moltes dificultats a l'hora de complir els requisits perquè tals beneficis puguin ser concedits. Justament aquesta negació pot produir efectes contraris als buscats: que és la neutralització dels delinqüents, ja que si es reincorporen a la societat sense haver pogut gaudir de permisos o d'un règim obert, es produirà de manera totalment brusca i la probabilitat de reincidència és major. Si prèviament s'ha gaudit d'un règim semi-obert, la incorporació és més progressiva.¹²⁷

Per entendre les dificultats esmentades, cal fer referència al sistema de classificació per graus del sistema penitenciari, concretament establert en la LOGP, (article 72.1 i ss.). En aquest sentit, es classifiquen en primer grau a aquells delinqüents que a l'entrar mostrin una perillositat elevada; en segon grau els que mostrin possibilitats de convivència normal, però encara no estan preparats per un règim de semi-llibertat; i per últim, en tercer grau els que sí que estiguin capacitats per dur a terme aquets règim obert.¹²⁸ Una vegada establert aquest apunt, cal conèixer què es el període de seguretat, introduït en la reforma de 2003 i ampliat en la del 2010. Es tracta d'un període temporal durant el qual, davant de les penes superiors a 5 anys, no es podrà classificar els penats en tercer grau fins que hagin complert la meitat de la pena. No obstant això, la obligatorietat d'aplicar aquest règim només es concebia pels delictes de terrorisme i els comesos en organitzacions criminals. Tanmateix, amb la següent reforma s'amplia la obligatorietat d'aquest període als delinqüents sexuals que hagin comès abusos o agressions a menors de 13 anys, per delictes de prostitució, per corrupció de menors i per la resta de delictes sexuals que tinguin com a víctima a menors d'edat. En aquest sentit, l'accés a la llibertat condicional serà difícil, ja que un dels requisits que

¹²⁶ GARCÍA ARAN, M. /MUÑOZ CONDE, F. "Derecho penal", cit.,pàg. 548-551

¹²⁷ GARCÍA ARÁN, M. "consideracions sobre la resposta", cit.,pàg.28

¹²⁸ GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", cit., pàg.524

s'exigeixen és la classificació en tercer grau. A més a més, si s'aprecia certa perillositat de reincidència no es donarà la mateixa.¹²⁹

Altre problema es troba en la manera de procedir en l'obtenció d'aquests beneficis respecte l'acumulació de les penes (art 76 del CP), que a grans tret estableix un límit màxim d'anys a imposar de manera total quan s'imposen més d'una pena (en un mateix procés o per delictes connexos). En aquest sentit, la reforma de 2003 obria la possibilitat al Jutge de dictar motivadament en sentència que, davant de la perillositat d'un delinqüent, el còmput del temps per aconseguir la llibertat condicional, els beneficis penitenciaris o permisos fos respecte la totalitat de les penes imposades per cada delicte; i era obligatori en el cas que les penes fossin de 25 a 40 anys. La finalitat era el compliment total de les penes. Seguidament la Doctrina Parot (començar a aplicar-se l'any 2006 pel TS, en el cas del terrorista d'ETA Henri Parot) continua amb aquesta línia de pensament, ja que resumidament la mateixa implica un canvi en el còmput dels beneficis penitenciaris pels treballs realitzats a la presó. El Tribunal considera que els beneficis no s'apliquen sobre la totalitat de la pena màxima sinó sobre cada una de les penes. A partir d'aquesta decisió, la jurisprudència va anar aplicant aquest precedent en els casos de terrorisme i casos de delictes més greus, com ara les violacions o assassinats. L'any 2012, la Sala petita del TEDH, després de la presentació del recurs per part de l'etarra Inés del Río Prada, va sentenciar que aquesta doctrina vulnerava els articles 7 i 5.1 de la CEDH. Com que Espanya va ratificar aquest Conveni, el TEDH obligava a que Espanya acatés la sentència i posés en llibertat a l'etarra. En aquell moment el Govern va decidir presentar un recurs davant la Gran sala del TEDH. El mateix el va resoldre el dia 21 d'octubre de 2013 i, a partir de la revocació pel Tribunal d'Estrasburg de la Doctrina Parot, es van començar a interposar recursos per part de les defenses legals d'aquells delinqüents que estaven complint condemna sota aquestes directrius.¹³⁰

D'altra banda, trobem la mateixa dificultat en el cas dels delinqüents sexuals per obtenir permisos ordinaris o especials. L'article 47.2 de la LOGP i l'art 154 del Reglament penitenciari en regulen els requisits, els quals són tenir una classificació de segon o tercer grau, haver complert $\frac{1}{4}$ part de la condemna i tenir bona conducta. Per tal de

¹²⁹ GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", cit., pàg.524, 525,526

¹³⁰ ob.ult.cit, pàg.528-531

concedir aquests permisos s'ha d'obtenir un informe positiu, en el qual no s'observi el risc de reincidència. Per efectuar aquesta valoració s'utilitza un taula i un dels ítems introduïts com a possible risc és precisament haver comès delictes de caire sexual. No cal recalcar la conseqüència que comporta aquesta circumstància, i és precisament la falta d'individualització per valorar els riscos que pot tenir cada delinqüent sexual. En conseqüència, tant si mostra un índex elevat o mínim de reincidir, per norma general, no es concediran aquests permisos.¹³¹

5.1.3 Llibertat vigilada

La llibertat vigilada va ser introduïda a partir de la LO 5/2010 (art 96,3,3ª CP) i modificada, en part, per la reforma del CP de 2015. Es concep com una mesura de seguretat, la qual consisteix en sotmetre al condemnat a una sèrie d'obligacions i restriccions de l'article 106 del CP. Es preveu per a dos casos: per una banda com a mesura a aplicar sobre les persones que no tenen una capacitat plena, és dir els imputables o semi-imputables. En aquest cas no es canvia l'enfocament. Però la novetat és que s'aplica com a mesura de seguretat que se suma a la pena privativa de llibertat pel cas dels imputables. El CP estableix en quins delictes s'haurà d'imposar pel Jutge, en el moment de dictar la sentència, aquesta mesura de seguretat: lesions o maltracta habitual contra els subjectes de l'article 173.2, delictes contra la llibertat o indemnitat sexual, homicidi o assassinat i terrorisme. Aquesta mesura s'ha d'aplicar en el moment de dictar sentència, però no es complirà fins que s'hagi extingit la pena privativa de llibertat (art 106.2). Per tant la previsió d'aplicació de la mesura de seguretat, que es complirà a *posteriori*, s'ha de produir en el moment de dictar sentència. En aquest sentit, el Jutge haurà de suposar, obligatòriament, que aquella persona presenta una perillositat, no obstant s'haurà de complir una vegada complerta la pena. Tanmateix, un cop complerta la pena, es revisarà si la mesura s'ha de mantenir o revocar i la manera d'executar-se (restriccions o obligacions)-¹³²

Un cop establerts els trets generals d'aquesta mesura cal analitzar alguns elements. En primer lloc, pel que fa a la seva imposició, ja que es realitzen dues suposicions *iuris tantum*: que aquell delinqüent presenta un índex elevat de perillositat i que el mateix es

¹³¹ GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", cit., pàg. 534-537

¹³² GARCÍA ARAN, M. /MUÑOZ CONDE, F, "Derecho penal", cit.,pàg.643-645

conservarà un cop acabada la condemna. I com a conseqüència d'aquesta suposició es tradueix en la falta de creença que la pena té una finalitat de reinserció. S'entén que la mateixa no serà suficient per aconseguir la reeducació del penat. En aquest sentit, es concep la pena com a retributiva.¹³³

Tal i com diu SALAT, aquesta finalitat de reinserció no sembla coherent amb la construcció d'aquesta llibertat vigilada, ja que pot arribar fins a 10 anys després d'haver complert la pena: “no creo que la libertad vigilada realmente pretenda resocializar a aquel que no ha sido rehabilitado en prisión, sino sólo precisamente controlarlo durante un nuevo periodo de tiempo”.¹³⁴

En segon lloc, una vegada complerta la pena, el Jutge que ha imposat la mesura de la llibertat vigilada haurà de decidir sobre el seu manteniment o no, així com del contingut exacte de la mateixa. De les prohibicions o restriccions que s'imposen es poden dividir bàsicament en dues funcions; control sobre el condemnat i protecció de la víctima.¹³⁵

Tal i com apunta GARCÍA ARÁN, no és correcte augmentar el control i seguiment de l'excarcerat una vegada ja ha complert la pena per por a la reincidència o suposada perillositat només per ser autor d'un determinat tipus de delictes, com ara el sexual. “La resposta que es centri en la disminució del risc ha d'abordar el problema en la seva complexitat, durant la condemna i no només quan s'hagi complert la pena i es pretengui calmar l'alarma social generada per l'excarceració del condemnat. Això significa millorar la intervenció psicosocial mitjançant tractament penitenciari des del moment que resulti possible.”¹³⁶

5.1.4 La castració química

En primer lloc s'ha de diferenciar el terme conceptual de ‘castració’ del de ‘castració química’, que és com es coneix l'administració de medicaments que té com a finalitat la

¹³³ SALAT PAISAL, M: *La respuesta jurídico-penal a los delincuentes imputables peligrosos: especial referencia a la libertad vigilada*. Aranzadi, Navarra, 2015. pàg. 361-353

¹³⁴ ob.ult.cit,pàg.384

¹³⁵ GIMÉNEZ MARTÍNEZ, C: “La libertad vigilada en el CP de 2010. Especial mención a la libertad vigilada para imputables peligrosos”. En *Revista de derecho penal y criminología* , nº 7, 2012,pp.13-50, pàg.32-37

<http://e-spacio.uned.es/fez/eserv/bibliuned:revistaDerechoPenalyCriminologia-2012-7-2010/Documento.pdf> (última visita 12/05/2016)

¹³⁶ GARCÍA ARÁN, M, “Consideracions”,cit.,pàg.31

inhibició de l'impuls sexual. La mateixa provoca la disminució del desig sexual, ja que s'afecta a la segregació de la testosterona, que és l'hormona masculina. La castració química, a diferència de la castració quirúrgica (extirpació del membre o de part del mereix) és reversible.¹³⁷

En els segles passats es practicava la castració (mutilació dels membres) com a pena imposada de manera coercitiva, però arrel de la humanització de les penes es deixa d'aplicar (principis del segle XIX). Tanmateix, és al segle XX quan reapareix el debat de la castració, entesa aquesta com el subministrament de medicaments per reduir l'impuls sexual. Hi ha alguns ordenaments jurídics que l'incorporen com a instrument obligatori pels reincidents sexuals o delinqüents considerats perillosos; Califòrnia n'és el primer Estat. Posteriorment, s'introdueix en bona part dels Estats Units i Alemanya.¹³⁸

Actualment, com a mesura neutralitzadora, la castració química torna a ser el centre del debat¹³⁹. Mentre que a Califòrnia es segueix concebut com una pena obligatòria pels delinqüents sexual reincidents, a Espanya, i a la majoria dels Estats d'Europa, la castració química no es contempla com a pena o mesura coercitiva¹⁴⁰. A Catalunya la castració química està permesa des de 2009, sempre amb el consentiment del penat, però gairebé cap delinqüent sexual s'ha sotmès a tal tractament.¹⁴¹

Els components químics que s'acostumen utilitzar dins d'aquest tractament són: 'acetato de medroxiprogesterona' (MPA) i 'acetato de Cyproterona' (CPA).¹⁴² Tanmateix, s'està desenvolupant un altre fàrmac anomenat 'agonista de la hormona liberadora de gonadotropina' (GnRH) que no tindria, en principi, tants efectes secundaris.¹⁴³ L'administració dels medicaments acostuma a ser setmanal.¹⁴⁴ Com s'ha

¹³⁷ ROBLES PLANAS, R: "Sexual Predators", cit.,pàg. 8,9

¹³⁸ ARMAZA, *El tratamiento*, cit.,pàg.390, 391

¹³⁹ ob.ult.cit,pàg.394

¹⁴⁰ RIVERA PANIZO, S: "Los delincuentes sexuales. Rehabilitación". En *Boletín Criminológico* , nº 13: Instituto de Criminología, Santiago de Compostela, 2010, pàg.18.
http://www.usc.es/export/sites/default/gl/institutos/criminologia/descargas/Los_delincuentes_sexuales_Rehabilitacion.pdf (última visita 12/05/2016)

¹⁴¹ GONZÁLEZ COLLANTES, "Medidas de carácter", cit., pàg.523

¹⁴² ROBLES PLANAS, R: "Sexual Predators", cit.,pàg.9

¹⁴³ MARSHALL, W; REDONDO, S. "Control y tratamiento de la agresión sexual". (pp. 301-328), En REDONDO ILLESCAS, S (coord.): *Delincuencia sexual y sociedad*, Ariel, 2002, pàg.309

¹⁴⁴ MARSHALL, W; REDONDO, S, "Control", cit.,pàg.308

comentat és reversible, és a dir el seu caràcter no és definitiu. Els efectes s'esvaeixen si es deixa d'administrar la dosi, normalment a partir dels 6 mesos.¹⁴⁵

De la mateixa manera que es poden criticar els altres mecanismes, la castració química no està absenta de contradiccions constitucionals. En primer lloc, ens trobem amb els efectes secundaris perjudicials.¹⁴⁶ A més a més, l'eficàcia queda lligada a l'administració continuada dels fàrmacs, ja que els efectes dels medicaments duren uns 6 mesos. Per tant, no es coneixen els possibles efectes devastadors a llarga durada.¹⁴⁷ En segon lloc trobaríem els conflictes respectes de les garanties constitucionals i de la protecció dels drets humans i llibertats fonamentals. En aquest sentit, es veu afectat el dret a l'autonomia personal o de la llibertat del consentiment, ja que si el delinqüent es sotmet a la castració química pot obtenir beneficis penitenciaris.¹⁴⁸ Des d'aquest punt de vista sembla que no existeix un consentiment prestat de manera totalment lliure, ja que negar-se a prestar el consentiment suposa endarrerir l'obtenció de beneficis penitenciaris.¹⁴⁹ Tal i com apunta GARCIA ARÁN "l'obtenció d'avantatges no s'hauria de concebre de forma automàtica, com a simple contraprestació a l'acceptació del tractament farmacològic, sinó com a incentiu o resposta a la participació de l'intern o el tractament globalment considerat".¹⁵⁰

Un altre inconvenient molt significatiu que s'observa en la castració química és que si s'administra de forma discrecional a tots els delinqüents sexuals que prestin el consentiment no s'està valorant les diferències que presenten cada un d'ells.¹⁵¹ Com s'ha explicat en els primers aparats, molts delinqüents sexuals no troben el desig sexual directament en la segregació de la testosterona, sinó en fantasies sexuals provocades per desordres cognitius. De manera que, per molt que es rebaixi o elimini el desig sexual, el delinqüent sexual buscarà altres mètodes d'agressió cap a la víctima que no impliquin penetració.¹⁵² Per exemple, en cas que el pacient tingui com a causa de la comissió de les conductes delictives sexuals un trastorn cognitiu que comporti el domini sobre la

¹⁴⁵ ARMAZA, *El tratamiento*, cit.,pàg.393

¹⁴⁶ ROBLES PLANAS, R: "Sexual Predators", cit.,pàg.9

¹⁴⁷ RIVERA PANIZO, "Los delincuentes sexuales", cit.,pàg.16

¹⁴⁸ Ob. ult.cit.,p.,10,11

¹⁴⁹ ROBLES PLANAS, R: "Sexual Predators", cit.,pàg. 9,10, 11

¹⁵⁰ GARCÍA ARÁN, M, "Consideracions",cit.,pàg,30.

¹⁵¹ RIVERA PANIZO, "Los delincuentes sexuales", cit.,pàg.18

¹⁵² MARSHALL, W; REDONDO, S, "Control", cit.,pàg.327.

dona, l'eliminació del desig sexual no impedirà realitzar actes sexuals que siguin també constitutius de delictes que no suposin la violació.

En definitiva, només es podria acceptar la castració química com a mètode o tractament que no anés en contra de les garanties constitucionals si: per una banda s'expressés un consentiment realment lliure del delinqüent, no sotmès a pressions; afegint un diagnòstic del mateix pel seu desordre cognitiu sexual per tal d'esbrinar si la castració química és o no la solució (sempre acompanyada de tractament cognitiu)¹⁵³. És a dir, comprovar que aquest mitjà és l'idoni, tenint en compte el propi delinqüent sexual, per tant des del punt de vista de la prevenció especial positiva; i en segon lloc, que s'incorporés un control durant la durada de tot el tractament per evitar vulneracions de qualsevol tipus i evitar la gravetat dels possibles efectes secundaris.¹⁵⁴

5.1.5 Els registres públics dels delinqüents sexuals

L'origen d'aquesta mesura la trobem als Estats Units, país en el qual, com s'ha comentat anteriorment, es va iniciar el ressorgiment de la finalitat de prevenció especial negativa de la pena, amb la imposició de mesures de neutralització dels delinqüents perillosos o d'inoqüització.¹⁵⁵ Concretament, les lleis del país que regulen aquests registres es coneixen com a "Megan's Laws", ja que prenen com a referència el cas d'una nena que va ser assassinada per un veí del barri que havia complert condemna per delictes sexuals (1994).¹⁵⁶ Actualment, aquesta regulació es troba estesa per la majoria dels Estats i s'utilitza la classificació dels delinqüents en tres nivells de perillositat per a l'accés a la informació pública. Així doncs, si es classifiquen amb un nivell I, tan sols podran tenir-hi accés les autoritats; si es troben en nivell II, l'accés es permetrà a qualsevol organització que mostri un cert interès sobre el subjecte en concret; i, per últim, la classificació en tercer nivell implica la possibilitat d'accés a la informació per part de tots els ciutadans.¹⁵⁷

¹⁵³ ROBLES PLANAS, R: "Sexual Predators", cit., pàg. 11

¹⁵⁴ ARMAZA, *El tratamiento*, cit., p.398,399

¹⁵⁵ ROBLES PLANAS, R: "Sexual Predators", cit., pàg. 11

¹⁵⁶ ob.ult.cit,pàg.12

¹⁵⁷ ob.ult.cit,pàg.12

Oferir les dades dels delinqüents sexuals de manera oberta al públic, no només suposa una confrontació entre els drets de llibertat i de dignitat del ex-convicte, sinó que clarament s'afecta a la funció de resocialització del delinqüent, ja que de manera totalment desproporcionada s'afecta als drets dels presoners que ja han complert condemna per protegir a la ciutadania en un moment posterior i de manera totalment intrusiva.¹⁵⁸

A l'Estat Espanyol el debat dels registres públics de delinqüents sexuals ha arribat en els últims anys fins a la creació del Registre Central de Delinqüents Sexuals, aprovat per Reial Decret 1110/2015, d'11 de desembre. El mateix compta amb grans diferenciacions respecte del model presentat anteriorment, però des del meu punt de vista incorpora amb alguns articles i mencions que deixen entreveure, i de manera bastant òbvia, la visió dels delinqüents sexuals com a individus que no es poden reeducar. S'al·lega la protecció de la ciutadania i dels menors per sobre de tot, encara que com veurem s'arribin a vulnerar els drets dels excarcerats de manera total en algunes de les disposicions. En termes generals, la creació del Registre, ve donada per a la protecció que es vol brindar als menors i a la infància, per tal d'evitar que el mateixos siguin víctimes de delictes sexuals que afecten a seu desenvolupament posterior. Els tres objectius principals es mostren en l'exposició de motius i són les següents: “En primer lugar, se pretende la prevención y protección de los menores frente a la delincuencia de naturaleza sexual, de conformidad con las normas nacionales y supranacionales, y acorde con los sistemas registrales de otros países de nuestro entorno .En segundo término, se desarrolla un sistema para conocer si quienes pretenden acceder y ejercer profesiones, oficios y actividades que impliquen un contacto habitual con menores carecen de condenas, tanto en España como en otros países, por los delitos a los que se refiere este real decreto. Y en último lugar, se busca facilitar la investigación e identificación de los autores de los delitos contra la libertad e indemnidad sexuales, así como de trata de seres humanos con fines de explotación sexual, incluyendo la pornografía, con independencia de la edad de la víctima”¹⁵⁹

En aquest sentit, no és un Registre Públic com en els EE.UU, sinó que qui podrà tenir accés a la informació són: el Ministeri de Justícia, els Jutges i Tribunals de qualsevol

¹⁵⁸ GARCÍA ARÁN, M, “Consideracions”, cit., pàg.29

¹⁵⁹ BOE, n° 312, secc.I,p.123182, 30 de desembre, 2015.

orde jurisdiccional, el Ministeri Fiscal i la Policia Judicial. Tot i que es vulgui protegir a les possibles víctimes de delictes sexuals en àmbits en els quals es treballa amb els nens, penso que es vulnera de forma totalment desproporcionada la dignitat i la llibertat dels excarcerats, ja que la inscripció en el registre de les dades d'ADN i personals de l'excarcerat, que ha estat condemnat per cometre delictes sexuals, poden estar vigents fins a 30 anys després d'haver comès aquest delicte, en el cas que la víctima sigui menor d'edat. Des d'aquest punt de vista, suposa una total contradicció amb la finalitat resocialitzadora de la pena, ja que encara que sigui una mesura de seguretat, persegueix a l'ex convicte fins a 30 anys. Tanmateix, si el delinqüent és un menor, s'aprecia la possibilitat de cancel·lació en els termes de la cancel·lació dels antecedents penals per "evitar la seva estigmatització"; estigmatització que també es produirà en l'excarcerat durant 30 anys. Cal atendre al fet que seran inscrits en el Registre tots els delinqüents que hagin comès qualsevol tipus de delicte, i no tots tenen ni les mateixes penes ni la mateixa gravetat.

A més a més, cal advertir de la influència dels casos mediàtics i dels mitjans de comunicació en la redacció del Real Decret, en tant que en l'exposició de motius es diu literalment que "para completar la protecció dispensada por el Registro de Delincuentes Sexuales a los menores y evitar la reiteración delictiva TAN HABITUAL en estos tipos de delitos(...)". Per tant es parteix de la pre-idea, no contrastada, que hi ha un alt índex de reincidència i que la pena de presó, complerta la finalitat retributiva, no s'adapta a la finalitat de prevenció especial positiva (reinserció).

D'aquesta manera, en determinats treballs es demanarà la certificació negativa d'aquest Registre, per comprovar si el futur treballador ha comès delictes contra la llibertat o indemnitat sexual. Tot i l'observança constitucional d'aquesta mesura per evitar la comissió de nous delictes respecte a persones vulnerables, com són els nens, penso que la inscripció d'aquests antecedents fins a 30 anys és molt elevada, cosa que no es justifica des del punt de vista de la prevenció general i pot dificultar, en gran mesura, que s'assoleixi la integració de la persona dins de la societat. De la mateixa manera, crec que és totalment errònia la visió unificadora de la qual es parteix sobre el delinqüent i delinqüència sexual, atès que s'encabeix dins d'aquest Registre tant delictes greus, com ara una violació o abús sexual, com menys greus, com per exemple l'exhibicionisme o provocació sexual.

Una última consideració a tenir en compte és la idoneïtat del Registre pel que fa a la etiologia de la delinqüència sexual, és a dir en referència a la relació entre víctimes i delinqüents sexuals¹⁶⁰. Les dades empíriques demostren que, “tot i la creença social que les agressions sexuals es produeixen entre persones desconegudes prèviament, no és així”(…). La majoria de les víctimes coneixien prèviament als seus agressors (…). Es confonen els delictes més denunciats i amb major alarma social (violació al carrer per un estrany) amb els més freqüents i silenciats que passen entre marit-muller o pare-filla.”¹⁶¹. Per aquest motiu, la creació d’aquest Registre tampoc solucionaria el problema, o si més no, des d’un abordatge global.

5.2 REINSERCIÓ

En l’apartat anterior s’han analitzat les polítiques criminals i penitenciàries al voltant de la delinqüència sexual, que tendeixen a l’ideal d’inoqüització i neutralització dels penats. No obstant, tal i com s’ha presentat a l’inici del treball, no és l’únic camí que es pot seguir, ni tan sols l’única finalitat de la pena. Així doncs, en les següents línies, s’analitzaran les polítiques criminals i penitenciàries des d’una visió reeducadora en l’execució de la pena- que hem de recordar que és l’orientació que recolza l’art. 25 de la nostra Constitució- , dins la qual es donarà primacia a l’oferiment d’eines al delinqüent sexual amb l’objectiu que es reintegri en la societat. En aquesta línia, es presentaran les diverses opcions que existeixen actualment dins de les presons per complir amb aquesta finalitat; com ara tractaments o programes especialitzats. No obstant, per a poder recolzar aquesta visió resocialitzadora de la pena, s’estudiaran els índex de reincidència i l’avaluació del risc de reincidència envers la delinqüència sexual.

5.2.1 L’execució de la pena en els delictes contra la llibertat sexual

El marc legal que es té en consideració en relació a l’establiment de programes dins dels centres penitenciaris té una doble vessant; en primer lloc trobem la LOGP de 1979, i en segon lloc, el RP de 1996. En la LOGP, la regulació ve donada en el títol III, concretament dels articles 59 a 72, el primer dels quals estableix que “el tractament

¹⁶⁰ La Real Acadèmia Espanyola (RAE) defineix l’etiologia’ com “l’estudi sobre les causes de les coses”. <http://dle.rae.es/?id=H4DysHa> (última visita 12/05/2016)

¹⁶¹ SORIA VERDE, M.A; HERNÁNDEZ SÁNCHEZ, J.A: *El agresor sexual y la víctima. Una aproximación desde la psicología jurídica y forense.*: S.A. Marcombo, Barcelona, 1994.

consisteix en el conjunt d'activitats directament dirigides a la consecució de la reeducació y reinserció social dels penats".¹⁶²

Per altra banda en el Reglament, es troba en el títol V, articles del 110 al 117. Concretament l'article 116.4 és el que possibilita la creació de programes específics pels delinqüents sexuals: "l'Administració penitenciària podrà realitzar programes específics de tractament pels interns condemnats per delictes contra la llibertat sexual a tenor del seu diagnòstic previ".¹⁶³

És important conèixer els límits i l'abast del concepte 'tractament' per poder encaixar els programes que s'estan duent a terme en les presons catalanes i espanyoles. Així doncs, dins del marc legal mencionat, no es concep com a tractament únicament aquell que va destinat a un àmbit clínic, sinó que per tractament s'entén un concepte més ampli, que pot incloure programes més dinàmics. "El motiu principal de concebre aquesta amplitud de concepte és perquè, en un principi, els programes tindrien una finalitat re-socialitzadora".¹⁶⁴

Seguint amb aquesta línia, a més a més dels programes específics que s'han creat pels delinqüents sexuals, l'article 117 del RP ofereix la possibilitat de "permetre la creació de programes dirigits a penats de segon grau perquè realitzin activitats dirigides fora de l'establiment penitenciari". Aquesta és una realitat que possibilita el reglament, ja que, com hem comentat, els tractaments i programes concebrien la finalitat resocialitzadora. Tanmateix les poques dades que es coneixen adverteixen que no és una opció que es contempla de forma general i estesa en els centres penitenciaris. Així doncs, per exemple en el 2011 només van accedir a aquestes sortides programades un 2% dels penats en règim de segon grau.¹⁶⁵

Tanmateix és important recalcar que Catalunya té competències executives en l'àmbit penitenciar, que inclou, entre d'altres "l'execució de mesures alternatives a la presó i activitats de reinserció, així com la capacitat per a dictar disposicions que adaptin la normativa penitenciària a la realitat social de Catalunya". (Art 168 EAC).

¹⁶² CUTIÑO RAYA, S: "Algunos datos sobre la realidad del tratamiento en las prisiones españolas". En *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, 2015.pàg. 2
<http://criminet.ugr.es/recpc/17/recpc17-11.pdf> (última visita 12/05/2016)

¹⁶³ RIVERA PANIZO, "Los delincuentes sexuales", cit.,pàg.5

¹⁶⁴ CUTIÑO RAYA (2015), "Algunos datos", cit.,pàg.2

¹⁶⁵ ob.ult.cit.,pàg.24

Un cop establert el marc legal i el concepte de tractament, entrarem a conèixer els programes que es duen a terme en els centres penitenciaris catalans i espanyols. Tractarem tan sols aquells programes que s'han creat de manera específica pels delinqüents sexuals, sent conscients que, a més a més d'aquests, s'ofereixen teràpies grupals i individuals de tipus cognitives per tal d'intentar reeducar les distorsions del pensament del delinqüents sexuals.

5.2.1.1 Tractaments i programes específics pels delinqüents sexuals que es duen a terme en les presons de Catalunya i Espanya

5.2.1.1.1 SAC (Sexual Agression Control): Programa de Control de l'Agressió Sexual (CAS)

És un programa de tipus cognitiu-conductual¹⁶⁶ per a delinqüents sexuals que va ser adaptat al nostre país per BENEYTO I GARRIDO l'any 1996, després d'haver realitzat dues investigacions prèvies en penats per tal de veure l'eficàcia d'aquest tractament. Els dos estudis previs van ser realitzats l'any 1995 i el 1996. El primer d'ells estava configurat pels investigadors REDONDO, GARRIDO, TORRES, GIL I BENEYTO i van agafar una mostra de 29 violadors que havien comès un total 226 delictes contra la llibertat sexual. El segon estudi, liderat per GARRIDO, BENEYTO I GIL va consistir en estudiar una mostra de 33 delinqüents sexuals que havien abusat de menors, cometent 116 delictes.¹⁶⁷

Com a resultat de les investigacions, GARRIDO I BENEYTO van adaptar el programa SAC al context espanyol, l'any 1996, tenint en compte les pautes generals pels tractaments cognitiu-conductuals¹⁶⁸.

¹⁶⁶ vid, més àmpliament el concepte de 'teràpia cognitiva'; pàg.7 y ss.

<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/30741/1/lespinarcTFC02.07.14.pdf> (última visita 12/05/2016)

¹⁶⁷ RIVERA PANIZO, "Los delincuentes sexuales", cit.,pàg.8

¹⁶⁸ REDONDO ILLESCAS, S: "¿Sirve el tratamiento para rehabilitar a los delincuentes sexuales?". En *Revista Española de Investigación Criminológica* , Artículo 6, nº 4 , 2006, pàg. 6

<http://www.criminologia.net/pdf/reic/ano4-2006/a42006art3.pdf> (última visita 12/05/2016)

Un cop incorporat el programa al context espanyol, Catalunya va ser pionera en dur-lo a terme dins dels seus centres penitenciaris. Concretament es va realitzar de forma paral·lela en els centres de Brins i Quatre Camins.¹⁶⁹

El SAC és un programa de tractament que utilitza tècniques cognitives-conductuals, és a dir, que l'objectiu d'aquesta fusió consisteix en modificar els patrons de comportament relacionats amb la conducta agressiva sexual.¹⁷⁰ Per aquesta raó s'utilitzen tècniques relacionades amb la modificació del pensament sexual delictiu i, per altra banda, tècniques per a modificar la conducta sexual que per culpa de la distorsió cognitiva provoca la conducta sexual delictiva. En termes generals hi ha 3 objectius terapèutics principals: reconèixer les activitats delictives que s'han realitzat, millorar les capacitats de relacionar-se amb els altres i, per últim, millorar les possibilitats de reinserció i no cometre més delictes.¹⁷¹

Els dos eixos que conformen el tractament són les intervencions individuals i les grupals. El primer d'ells té la finalitat d'incidir més en els factors que provoquen les conductes agressives sexuals; i el segon, incidint en els canvis de caràcter cognitiu, emocional, etc.¹⁷²

Els requisits necessaris per a poder formar part d'aquest programa, a més a més de la voluntarietat com a requisit essencial per part dels penats, són dos: que siguin penats en 2n grau i que el compliment de les 2/3 parts de la condemna se situï en un període inferior als 3-4 anys ; i el reconeixement, com a mínim en part, del delicte comès.¹⁷³

Pel que fa al reconeixement del delicte es requereix certa motivació i voluntat de canviar la conducta agressiva; és a dir “un estadi de contemplació del problema, consciència del mateix i inquietud per resoldre'l”.¹⁷⁴

¹⁶⁹ RIVERA PANIZO, “Los delincuentes sexuales”, cit.,pàg. 8

¹⁷⁰ ob.ult.cit,pàg.8.

¹⁷¹ REDONDO ILLESCAS, “¿Sirve el tratamiento?”, cit.,pàg.9

¹⁷² ob.ult.cit,pàg.6

¹⁷³ MEDINA GARCÍA, P,M: *Evaluación experimental de la eficacia de los programas psicológicos de tratamiento penitenciario*. Cool. Premios Victoria Kent: Ministerio del Interior, 2013, pàg.24

http://www.interior.gob.es/documents/642317/1201664/Evaluación_experimental_de_la_eficacia_de_los_programas_psicologicos_de_tratamiento_penitenciario_126130450.pdf/6210d40f-1da6-445a-b96a-d179be09592c (última visita 12/05/2016)

¹⁷⁴ REDONDO ILLESCAS, “¿Sirve el tratamiento?”, cit.,pàg.7

En aquesta línia cal destacar que prèviament, per entrar al programa, a més a més de complir amb aquests requisits, s'efectua una avaluació del penat a partir d'una entrevista i de l'escala de psicopatia PCL-SV de Hare¹⁷⁵ i una escala de risc de 10 ítems dissenyada expressament pel programa. La raó d'aplicar l'escala de psicopatia és perquè, com hem mencionat anteriorment, els perfils psicòpates són els més difícils de tractar, i els propis psicòlegs i autors d'aquest tractament consideren que com a màxim, dins del grup de teràpia (entre 10 i 15 membres) hi podrà haver un perfil psicòpata, amb l'objectiu d'evitar la manipulació de tot el grup.¹⁷⁶ L'equip de tractament està format per un conjunt de professionals, com ara juristes criminòlegs, educadors i treballadors socials i psicòlegs; sent la figura més important la d'aquests últims.¹⁷⁷

El desenvolupament del programa es dur a terme a partir de dues fases: la primera, la intensiva, és la que combinen intervencions grupals i individuals. Una vegada finalitzada la mateixa, s'entraria en la fase de seguiment, en la qual es realitzen sortides programades (primer contacte amb l'exterior).¹⁷⁸ “El seguiment també pot continuar quan el delinqüent obté la llibertat condicional o definitiva gràcies a treballador socials i als propis terapeutes del programa”¹⁷⁹.

Entrant ja en el que seria el propi desenvolupament del programa, la fase intensiva té una durada d'entre 10-12 mesos. En la mateixa es realitzen 4 sessions setmanals de dues hores grupals i una reunió setmanal individual. En la personalitzada, que tindrà lloc el cinquè dia de la setmana, es realitzaran seguiments i proves psicològiques necessàries, però també es tracten qüestions individuals a solucionar o a resoldre, així com la revisió dels permisos o el grau.¹⁸⁰

¹⁷⁵ vid, més àmpliament;

http://www.psiquiatria.com/psiq_general_y_otras_areas/psiquiatria_legal/aplicacion-de-la-psychopathy-checklist-screening-version-pclsv-en-una-muestra-forense/# (última visita 12/05/2016)

¹⁷⁶ REDONDO ILLESCAS, “¿Sirve el tratamiento?”, cit.,pàg.12

¹⁷⁷ ob.ult.cit,pàg.10

¹⁷⁸ Generalitat de Catalunya:“Tema 9. Programes d'atenció especialitzada: Programa d'intervenció en conductes addictives. Programa d'intervenció en conductes d'agressió sexual. Programa d'intervenció en delictes violents. Programa d'intervenció en conductes de violència domèstica.”, 2015, pàg.9. En: http://justicia.gencat.cat/web/.content/documents/ofertes_treball/opos_presons/temari_execucio_penal/tema_9.pdf (última visita 12/05/2016)

¹⁷⁹ REDONDO ILLESCAS, “¿Sirve el tratamiento?”, cit.,pàg.11

¹⁸⁰ ob.ult.cit,pàg.9

De forma més detallada, el programa es divideix en 6 blocs, dins dels quals es tractaran diversos continguts¹⁸¹:

- 1) Distorsions cognitives: són un total de 44 sessions. Utilitzen, entre d'altres, la teoria de Beck, que consisteix en la reestructuració de la percepció sobre el propi fet delictiu. Es tracta de modificar les distorsions que pot tenir l'individu pel que fa a les dones, els nens o la violència en general.¹⁸²
- 2) Mecanismes de defensa: són un total de 15 sessions. S'utilitza la tècnica de neutralització de Matza i Teràpia de la realitat de Glasser amb l'objectiu d'eliminar qualsevol tipus de justificació per part del penat del delictes que ha comès; és dir s'intenta responsabilitzar al subjecte de la seva conducta.¹⁸³
- 3) Consciència emocional. Un total de 18 sessions. La base és l'autoexploració emocional amb l'objectiu d'augmentar la consciència i les emocions del subjecte.¹⁸⁴
- 4) Empatia cap a la víctima: un total de 27 sessions. Es basa en la Teoria de Marshall que consisteix en la sensibilització cap al dolor i les emocions alienes.¹⁸⁵
- 5) Prevenció de les recaigudes: 17 sessions. L'objectiu és adquirir la capacitat per sobreposar-se als factors que activen la conducta sexual agressiva per tal d'observar quins són els factors de risc i trobar els mecanismes per evitar cometre el delictes si s'arribés a la situació d'alt risc.¹⁸⁶
- 6) Estil de vida positiu; 17 sessions, consisteix en la utilització de tècniques psicoeducatives i model estructurat de Goldstein per tal de millorar les habilitats de planificar la vida i les rutines diàries, així com els hàbits.¹⁸⁷

Pel que fa a la seva aplicació a Catalunya, des que es va començar a aplicar als dos centres abans mencionats, actualment es troba a tota la resta de centres; exceptuant els de menors i de dones, en els quals es duren a terme altres teràpies. Tanmateix, els centres penitenciaris que tenen mòduls específics per al tractament de la violència sexual són: Brians I, Brians II, Quatre Camins, Ponent i Lledoners.¹⁸⁸ A Espanya es

¹⁸¹ RIVERA PANIZO, "Los delincuentes sexuales", cit.,pàg.9

¹⁸² vid; RIVERA PANIZO, "Los delincuentes sexuales", pàg.10

¹⁸³ ob.ult.cit,p.10

¹⁸⁴ RIVERA PANIZO, "Los delincuentes sexuales", cit.,pàg.11

¹⁸⁵ ob.ult.cit,p.11

¹⁸⁶ RIVERA PANIZO, "Los delincuentes sexuales", cit.,pàg.11

¹⁸⁷ ob.ult.cit,p.12

¹⁸⁸ Generalitat de Catalunya "Tema 9. Programes d'atenció", cit .pàg.10

comença a aplicar a partir del 2000 en 8 centres penitenciaris, amb alguna variació del programa aplicat a Catalunya.¹⁸⁹

En relació als resultats de l'aplicació del programa hi ha diversos estudis que acrediten que els interns que es sotmeten a aquest tractament als centres penitenciaris respecte dels que no ho han fet tenen un nivell menor de reincidència. L'any 2005 es presenta un estudi realitzat per REDONDO, NAVARRO, MARTÍNEZ, LUQUE I ANDRÉS en el qual es realitza un seguiment durant el període de 3 anys i 8 mesos a interns del CP de Brians. Els mateixos havien estat complint condemna des de maig de 1991 fins al 31 de desembre de 2002. L'estudi presentava a dos grups: el grup de control, format per 74 interns que no s'havien sotmès al programa; i el grup de seguiment, format per 49 reclusos que sí que havien format part del programa. Les conclusions van ser les següents: del grup que havia estat sotmès a tractament, només 3 subjectes van reincidir (6,1%), 2 dels mateixos respecte delictes sexuals (4,1%) i 1 d'ells per delictes de tipus no sexuals (2%). Pel que fa referència al grup que no es va sotmetre al tractament, van reincidir un total de 23 interns (31,8%), 13 subjectes (18,2%) per delictes sexuals i 10 (13,6%) per delictes de tipus no sexual.¹⁹⁰

Un altre estudi és el presentat l'any 2008 per VALENCIA, ANDREU, LABRADOR I MÍNGUEZ. Els mateixos van agafar com a mostra a 43 agressors que havien complert la pena en el CP Madrid IV de Navalcarnero. El grup de control estava format per 21 reclusos que no havien rebut tractament, i el grup experimental estava format per 22 interns que s'havien sotmès al SAC. L'estudi va demostrar que el nivell de reincidència del grup tractat respecte del que no s'havia sotmès al programa era de 4,5% respecte un 13%. De la totalitat de la mostra, tan sols 7 (16,3%) subjectes van reincidir i dels mateixos, tan sols 2 (4,7%) va ser per un delictes de tipus sexual i 1 per delictes sexuals i no sexuals (2,3%).¹⁹¹

¹⁸⁹ VALENCIA, O.L; ANDREU, J.M; MÍNGUEZ, P; LABRADOR, M, A: "Nivel de reincidencia en agresores sexuales bajo tratamiento en programas de control de la agresión sexual". En *Revista Psicopatología Clínica Legal y Forense*, Vol. 8, nº 1, 2008, (pp.7-18).pàg. 12 <http://www.masterforense.com/pdf/2008/2008art1.pdf> (última visita 12/05/2016)

¹⁹⁰ GONZÁLEZ COLLANTES, T : "Las respuestas a la delincuencia sexual: entre la resocialización y la inocuización. En *Revista General de Derecho Penal*, nº 21, 2014, pàg. 31/ REDONDO ILLESCAS, "¿Sirve el tratamiento?", cit.,pàg.13-18

¹⁹¹ VALENCIA, O.L; ANDREU, "Nivel de reincidencia", cit.,pàg. 13-17

En conclusió, es pot observar que l'aplicació del programa suposa evitar una major reincidència. En aquesta línia, un estudi realitzat per NAVARRO l'any 2004 demostra que la intervenció dels interns en el programa SAC pot baixar el nivell de reincidència entre un 5-10% respecte de la probabilitat de reincidència esperable, que és d'un 20%. Per tant, la reducció arriba a la meitat¹⁹²

Per últim, cal fer referència als beneficis i inconvenients de sotmetre's a aquest tractament, conclusions aportades gràcies a un estudi de SOLER IGLESIAS I GARCÍA DÍEZ, de l'any 2009- realitzat en diferents CP catalans-¹⁹³, on es van dur a terme entrevistes a 8 reclusos que havien estat sotmesos a aquest programa. Com a beneficis aportaven la capacitat per guanyar empatia, per relaciona-se socialment, per a poder preveure les recaigudes, reconèixer el delicte i ser conscients del dany causat. Pel que fa referència als inconvenients, sobretot ressalten el problema grupal; és a dir, creuen que s'hauria de realitzar un programa més individualitzat a partir de diferents modalitats pels subjectes, ja que al·leguen que, dins del grup, hi ha perfils menys motivats o persones amb falta de reconeixement total del delicte que dificulten poder avançar a un mateix ritme.¹⁹⁴

5.2.1.1.2 PCAS-R: Actualització del programa de Control de l'Agressió Sexual

El PCAS-R és una versió del programa original creat per BENEYTO I GARRIDO, que es comença a aplicar a les presons espanyoles a partir de l'any 2005. Es tracta d'una actualització del programa anterior, és a dir, s'estudien les modificacions que cal aplicar a partir d'un anàlisi del SAC. La mateixa va ser realitzada per un equip de psicòlegs del Cos Tècnic Superior d'institucions penitenciàries, promoguda per la Direcció General. Concretament, estava formada pel grup de treball del tractament del CAS i en formaven

¹⁹² VALENCIA, O.L; ANDREU, "Nivel de reincidencia", cit.,pàg. 17

¹⁹³ En el Centre Penitenciari Quatre Camins, Centre Penitenciari Brians 1, Centre Penitenciari Brians 2, Centre Penitenciari Ponent i Centre Penitenciari Homes de Barcelona. (SOLER IGLESIAS, C; GARCÍA DÍEZ, C: "Delincuencia sexual y reincidencia. Un estudio en las prisiones de Cataluña". En *Delitos sexuales y reincidencia*, CEJFE, 2009) http://libros.metabiblioteca.org/bitstream/001/559/1/Delitos_sexuales_y_reincidencia.pdf (última visita 12/05/2016)

¹⁹⁴ GONZÁLEZ COLLANTES, "Las respuestas",cit.,pàg.31/ ¹⁹⁴ REDONDO ILLESCAS, "¿Sirve el tratamiento?", cit.,pàg.32,33.

part Guadalupe Rivera González, María Concepción Romero, Miguel Ángel Labrador Núñez y Jesús Serrano Saíz.¹⁹⁵

Al tractar-se d'una actualització, no incorpora diferències que el facin destacar i apartar-se del programa original, ja que l'objectiu era estudiar les deficiències envers l'altre sistema, no crear-ne un de nou, i apuntar noves idees per tal que el programa fos més efectiu. En aquest sentit, el contingut essencial és el mateix, però es creen nous mòduls o s'amplien d'altres que es consideren més importants de treballar de cara a la millora dels presos en el seu camí cap a l'acceptació del delictes i possible reinserció. Tanmateix, s'incorpora un model més complet d'anàlisi dels tests que havien de respondre els interns abans de poder formar part del programa. En aquesta nova versió, la novetat resideix en l'estudi i revisió d'aquests tests, els quals estan formulats per experts acadèmics de la Universitat de Barcelona. També s'incorpora la realització de tests posteriors a l'acabament del tractament.

Els mòduls reben els següents noms¹⁹⁶:

- Relaxació *
- Anàlisi de la història personal*
- Introducció a les distorsions cognitives*
- Consciència emocional
- Comportaments violents *
- Mecanismes de defensa
- Empatia amb la víctima
- Distorsions cognitives
- Educació sexual *
- Estil de vida positiu
- Modificació de l'impuls sexual*

Els mòduls que s'incorporen són els que estan marcats en asterisc.¹⁹⁷

¹⁹⁵ HERRERO, O : “El tratamiento de los agresores sexuales en prisión: Promesas y dificultades de una intervención necesaria”. En *Anuario de Psicología Jurídica* , vol.17, 2007(pp 43-63). Colegio Oficial de Psicólogos de Madrid, Madrid.pàg.45

<http://www.redalyc.org/pdf/3150/315024768003.pdf> (última visita 12/05/2016)

¹⁹⁶ HERRERO, O : “El tratamiento”, cit.,pàg.45,46, 50

En conclusió, l'actualització del programa comporta nous mòduls amb l'objectiu d'individualitzar-lo més amb l'anàlisi de la vida personal del pacient, així com posar més èmfasi en la part d'aprendre a reprimir i a eradicar les distorsions cognitives.¹⁹⁸ El PCAS-R suposaria una entrada al tractament del problema principal, les distorsions cognitives, de manera més gradual, incidint primerament en la història personal i la introducció a aquests errors de pensament.¹⁹⁹

Tanmateix, pel que fa a les seves limitacions les mateixes es trobarien en alguns problemes que no s'han aconseguit resoldre; com és la falta total d'individualització cap als subjectes, el desgast del terapeuta o bé la incorporació d'algun perfil psicòpata o antisocial que distorsiona el grup.²⁰⁰

Per acabar amb l'estudi d'aquest programa, cal recalcar que no està configurat de manera estàtica, sinó que compta constantment amb professionals que estudien les possibles millores i variacions que es podrien fer, d'entre els quals destaca Santiago Redondo, professor de la Universitat de Barcelona, el qual ha realitzat diversos estudis sobre el programa.²⁰¹ Així mateix, tots els interns poden comptar amb un manual on s'expliquen de manera detallada tots els tractaments i dissertació dels mòduls i exercicis. Aquest manual no és altra cosa que la plasmació d'aquesta actualització en 480 pàgines.²⁰²

5.2.1.1.3 Especial referència al programa "Cercles"

Després d'haver analitzat els tractaments específics que es duen a terme dins de les presons de Catalunya i Espanya, he trobat interessant fer menció a un projecte relativament nou, que té poca difusió mediàtica i que va encaminat a donar una resposta als delinqüents sexuals que s'enfronten a la imminent sortida de la presó.

¹⁹⁷ Sobre el contingut concret de cada un dels mòduls *vid*, més àmpliament en: HERRERO, O : "El tratamiento, pàg.46-54

¹⁹⁸ ob.ult.cit,pàg.47

¹⁹⁹ ob.ult.cit,pàg.47

²⁰⁰ HERRERO, O : "El tratamiento", cit.,pàg.55,56

²⁰¹ *vid*, més àmpliament, CUTIÑO RAYA, S: "Algunos datos sobre la realidad del tratamiento en las prisiones españolas". En *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* , 2015.pàg. 21-23

<http://criminet.ugr.es/recpc/17/recpc17-11.pdf> (última visita 12/05/2016)

²⁰² Es pot trobar com a document penitenciari al web del Ministeri de L'interior. http://www.institucionpenitenciaria.es/web/export/sites/default/datos/descargables/publicaciones/Doc.Penitenciario_3_completo.pdf (última visita 12/05/2016)

Per explicar-lo, a més a més de les dades bibliogràfiques analitzades, he tingut ocasió de poder entrevistar a una persona que forma part del projecte, PATRICIA BOSCH²⁰³, i per tal de fer més comprensible i entenedor com es dur a terme el programa, inclouré la informació obtinguda de la mateixa, conjuntament amb la bibliografia que existeix sobre la matèria.²⁰⁴

La idea de “Cercles” neix a Canadà, aproximadament cap als anys 90, quan una comunitat Menonita decideix reunir a un grup de voluntaris per a recolzar a Charlie en la seva reincorporació a la societat. Era un delinqüent sexual que havia estat condemnat a complir una pena de presó de 7 anys i que sortia en llibertat definitiva. L’Objectiu d’aquest recolzament era intentar que Charlie es reinserís de manera total i evitar la seva reincidència.²⁰⁵ Posteriorment, en el mateix país, es van anar creant més “cercles”, fins que en l’any 2011 s’arribés a la xifra de més de 200 cercles.²⁰⁶

La idea empleada crida l’atenció de les entitats religioses del Regne Unit, que creen 3 projectes pilot.²⁰⁷ Els resultats van ser favorables i la total implementació es va desvincular del sistema religiós. En la mateixa línia es va produir a Holanda.²⁰⁸

Pel que fa a la creació del projecte a nivell Europeu, té origen en la posta en marxa conjunta dels Cercles d’Holanda (Circles NL), els del Regne Unit (Circles UK), els serveis de “Probation” de Bèlgica, la Universitat de Tilburg i la Organització Europea de Probation (CEP). Amb la voluntat d’expandir la idea de “CoSA” (Circles of Suport and Accountability) a nivell Europeu, es crea el Programa Daphne III, que tindrà l’objectiu de finançar a diversos països per a la seva implantació del programa Cercles (2010-2011). El primer dels països que rep aquest finançament és Bèlgica. Posteriorment, en l’any 2012- 2013, a partir d’un nou finançament del projecte

²⁰³ Patricia Bosch és psicòloga i forma part de la Fundació Salut i Comunitat, la qual tracta diversos àmbits. Ella és la coordinadora de l’àrea 1, de reinserció, formada per infinitat de programes, entre ells Cercles.

²⁰⁴ L’entrevista sencera es pot trobar a l’apartat d’Annexos 1

²⁰⁵ GARCÍA DÍEZ, C; SOLER IGLESIAS, C (Dir.) : *Evaluación de necesidades y diseño de la intervención para la reintegración social de los delincuentes sexuales de Alto Riesgo. Adaptación de los Círculos de Apoyo y Responsabilidad al sistema de ejecución penal de Cataluña*. Ed. Generalitat de Catalunya, CEJFE, Barcelona, 2013,pàg.9

http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/recerca/catalog/2014/avaluacio_reintegracio_sexuals_esp.pdf (última visita 12/05/2016)

²⁰⁶ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.11

²⁰⁷ ob.ult.cit,pàg.19-20

²⁰⁸ vid; GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, pàg.20-21

Circles4EU, tenen la oportunitat de rebre-la un total de 6 països, d'entre els quals s'inclou Catalunya, Bulgària, Irlanda, Letònia Hongria i França.²⁰⁹

Així doncs, el procés d'implementació a Catalunya del projecte "Cercles" queda immers dins del marc anterior mencionat. En aquest sentit, els encarregats de dur a terme la correcta implantació a la realitat catalana del projecte van ser dos investigadors, CARLOS SOLER IGLESIAS I CÉSAR GARCÍA DÍEZ.²¹⁰ Els mateixos, juntament amb la col·laboració d'experts de diferent àmbits, (sanitari, penitenciari, justícia, social, etc.), realitzen un treball d'investigació que consisteix en un anàlisi global del projecte "Cercles" desenvolupat en altres països europeus (especialment el del Regne Unit), un estudi de la realitat social, política i legal de Catalunya i l'estudi d'una mostra de la població penitenciària catalana.²¹¹ A més a més dels viatges realitzats al Regne Unit per veure de primera mà com funcionaven els cercles, els investigadors van agafar una mostra de 602 subjectes de les presons catalanes que estaven complint condemna per delictes de naturalesa sexual, per tal de que els mateixos poguessin participar en els 3 projectes pilot que es durien a terme a Catalunya en el marc de finançament de "Circles 4EU".²¹² És necessari mencionar que es tracta d'una investigació que segueix la metodologia "d'Investigació- Acció"; és a dir que a mida que s'investiga es va duent a terme el projecte i a la vegada s'avaluen els resultats constantment per tal d'anar incorporant les millores pensades, fruit de les avaluacions.²¹³ Com recalca PATRICIA BOSCH, "*hi ha una constant formació dins del programa*".

En aquest sentit, la investigació- Acció va començar l'any 2013 i la finalització dels 3 projectes pilots, que dura aproximadament 18 mesos, va acabar a finals de 2014.²¹⁴

D'aquesta manera, durant la investigació, no només es comença a dur a terme els 3 projectes pilot- amb els candidats seleccionats- sinó que es van dissenyant els requisits i l'estructura de CerclesCat (denominació del projecte a Catalunya).²¹⁵

²⁰⁹ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, pàg.21.

²¹⁰ ob.ult.cit,pàg.10.

²¹¹ vid; GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, pàg.40

²¹² ob.ult.cit,pàg.41-43

²¹³ vid; GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, pàg.41-43

²¹⁴ ob.ult.cit,pàg.120.

²¹⁵ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.95

Pel que fa referència a la jerarquia del projecte implementat a Catalunya, cal mencionar que és supervisat pel Departament de Justícia. Tanmateix, està format per una xarxa d'entitats, que formaran part de l'entrellat de CerclesCat.²¹⁶

PATRICIA BOSCH va ser la coordinadora d'un d'aquests tres cercles pilot, com a membre de la Fundació Salut i Comunitat, que també forma part del projecte "Cercles". Tal i com explica "*en tot moment hi ha una estreta col·laboració amb el Departament de Justícia i amb els altres col·laboradors*". Comenta que, durant aquest estudi, hi havia una constant formació de tots els professionals que formaven part del projecte. Concreta que durant la implementació s'assisteix a jornades de formació dins del marc Europeu. De la mateixa manera, el Departament de Justícia i els seus col·laboradors reben una formació àmplia.

Contextualitzat el projecte, cal saber en què consisteix realment "Cercles". És un programa que té dos objectius principals, en tant que "*la seva missió principal és reduir el risc de noves víctimes de delictes sexuals, donant suport i recolzament als delinqüents sexuals perquè aquests es reintegrin en la comunitat i acceptin les seves responsabilitats com a membres de la mateixa*".²¹⁷ Per tant, és un programa que va destinat a reforçar la protecció de la ciutadania, ampliant els tractaments que han pogut rebre a la presó (SAC); i a la vegada va destinat a reinserir de manera més efectiva els mateixos un cop obtinguin la llibertat definitiva.²¹⁸

La prevenció per tal de que no es cometin nous delictes s'aconsegueix "mitjançant l'abordatge d'alguns dels principals factors de risc per a la reincidència: l'aïllament social i la solitud emocional".²¹⁹ D'altra banda, l'efectiva incorporació a la societat del delinqüent sexual es pot produir gràcies a "la construcció i enfortiment del capital humà i social, i el desenvolupament d'una identitat narrativa i positiva"²²⁰.

²¹⁶ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.56,57.

²¹⁷ ORTIZ, MONFORT, N: *Círculos de Apoyo y Responsabilidad; un programa de tratamiento para delincuentes sexuales en comunidad*. Ed. Universitat de Barcelona, 2014.pàg. 27
http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/64123/1/TFG_Criminologia_Ortiz_Monfort.pdf (última visita 12/05/2016)

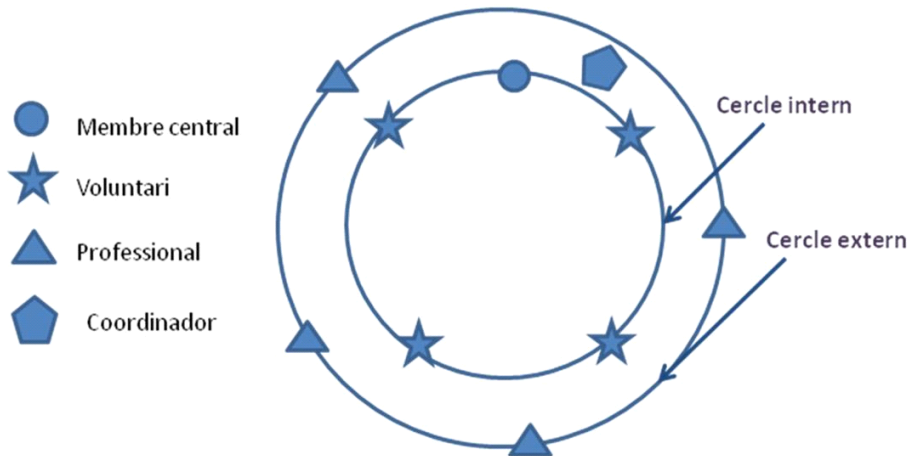
²¹⁸ ob.ult.cit,pàg.27

²¹⁹ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.21

²²⁰ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.23,

L'estructura que segueix el programa és la creació d'un cercle, el qual està format per un cercle intern, de 3-6 membres (voluntariat), cercle extern (professionals), el Membre Central (delinqüent sexual) i un coordinador.²²¹

Figura 1: estructura dels "Cercles"

Font: GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,p.22

En primer lloc, cal conèixer quins delinqüents sexuals poden formar part del cercle, és a dir ser-ne els Membres centrals. Així doncs s'han de donar una sèrie de requisits²²²:

1. Trobar-se en un procés de reinserció, ja sigui una llibertat condicional o qualsevol altre règim que impliqui una semi-llibertat.²²³
2. Haver estat avaluat com a perfil de risc entre moderat i alt de reincidència.²²⁴
3. Mostrar grans necessitats de capital humà i social: aquest punt fa referència a les carències de recursos econòmics de molts d'aquests presoners, així com la falta de recursos en termes emocionals, com ara falta de recolzament, distanciament de la societat, dificultat per crear vincles, etc.²²⁵

²²¹ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.22

²²² vid;GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, pag.25,26.

²²³ Ob.ult.cit,pàg.97

²²⁴ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg 98

²²⁵ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.98-99

4. Haver participat dins de la presó en un dels programes de tractament específic per a delinqüents sexuals (SAC) i que el mateix hagi tingut una continuïtat durant la fase d'obtenció d'aquest règim de semi-llibertat. PATRICIA BOSCH indica que, tanmateix sí que poden haver-se sotmès de forma paral·lela a altres teràpies grupals o individuals.²²⁶
5. Reconeixement, mínimament parcial, del delicte sexual comès i intenció de canviar el comportament.²²⁷ *“És a dir una responsabilitat per part del delinqüent de fer-se càrrec dels fets comesos i un compromís i voluntat de no tornar a reincidir . Lema de “No més víctimes”*²²⁸.
6. Participació voluntària del presoner.²²⁹
7. Que no es tracti d'un perfil psicòpata o presenti un comportament molt antisocial o amb problemes greus cognitius que impossibilitin poder seguir correctament el programa.²³⁰

Un cop establertes les característiques del Membre Central, pel que fa referència al cercle intern, el mateix està format per voluntaris.²³¹ Això comporta que són persones que de manera totalment lliure es disposen a formar un cercle amb el delinqüent sexual. Aquest grup està format per persones de diferents perfils, que li puguin aportar un recolzament en diferents àmbits, i per tant puguin oferir-li una cobertura total emocional i material.²³² Aquest seria el cercle més proper, mitjançant el qual tenen un contacte més directe amb la ciutadania. PATRICIA BOSCH recorda que aquest acompanyament és bàsic perquè un dels motius que pot influir en la reincidència és l'aïllament social.

PATRICIA BOSCH recalca que, *“Els voluntaris tenen molt clar el lema de” no més víctimes”, per aquest motiu s'afegeix un altre lema: “no hi ha secrets”. La política de transparència és la que regeix en Cercles. A més a més de la responsabilitat que se li*

²²⁶ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,99

²²⁷ vid; GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*,pàg.99-100

²²⁸ Patricia Bosch en l'entrevista realitzada.

²²⁹ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.100-101

²³⁰ ob.ult.cit,pàg.101

²³¹ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.26

²³² ob.ult.cit,pàg.26-28

demana al membre central (delinqüent), també s'exigeix una responsabilitat als voluntaris, que hauran d'informar en tot moment de les conductes que no creguin convenients. S'accepta per les dues parts aquesta confiança mútua de no amagar absolutament res."

Pel que fa al procés de selecció i les capacitats que han de tenir els voluntaris, PATRICIA BOSCH explica que:

"Hi han marcadés una sèrie d'aptituds i capacitats que han de tenir els voluntaris, com ara l'empatia, però no es un procediment ràpid, sinó que ha de seguir una formació específica. En primer lloc, els voluntaris accedeixen a una primera entrevista. Si passen l'entrevista, tenint en compte les qualitats que han de tenir i que estan protocol·litzades, assisteixen a un cap de setmana de formació: unes jornades on es parlen de casos pràctics i serveix per ambdues parts. En primer lloc pels professionals de selecció, que poden observar més directament si aquests voluntaris compleixen els requisits; i en segon lloc pels propis voluntaris, ja que aquest voluntariat és peculiar, no és de resultat directe, sinó que consisteix en un seguiment llarg i fa falta disponibilitat, compromís i responsabilitat. Alguns voluntaris, després d'assistir a aquesta jornada del cap de setmana, decideixen no seguir amb el procés de selecció i d'altres són descartats pels propis seleccionadors si no compleixen els requisits necessaris. Si passen aquesta formació assisteixen a una altra entrevista."

Continua dient que, *"cal tenir en compte que, tot i que hi ha uns requisits bàsics i capacitats que han de complir tots els voluntaris, el procés de selecció dels voluntaris dependrà en tot moment del Cercle que es vol formar; és a dir, de les condicions personals del membre central (delinqüent). Això és així ja que tots els delinqüents sexuals no tenen les mateixes característiques i, per tant, la selecció del cercle intern s'adaptarà a les seves necessitats. Així doncs, potser una persona sí que és apte, però no ho és per formar aquell cercle en concret. "Un punt que recalca PATRICIA BOSCH és que un mateix voluntari, un cop acabat un Cercle, podrà formar-ne part d'un altre, sempre que compleixi els requisits específics o necessitats especials per aquell concret Membre Central.*

En relació al Cercle extern, PATRICIA BOSCH explica que, el mateix està format per professionals de diversos àmbits, com ara el terapeuta i equip del programa SAC que el penat ha seguit dins de la presó, els supervisors del règim obert del qual gaudeix el Membre Central, així com d'altres psicòlegs i professionals que puguin necessitar aquell delinqüent sexual en concret. Hi ha una modulació dels cercle extern, afegint aquells professionals que es creguin convenients segons les necessitats bàsiques del Membre Central.

Per últim, el coordinador és el que té la funció de posar en contacte els dos cercles. Tal i com explica PATRICIA BOSCH, *“El coordinador també rep una formació específica i també, igual que en el cas dels voluntaris, hi han protocols i manuals, però simplement ha de ser un professional. Al començament del seguiment del Cercle és una figura clau, perquè és el que porta una mica la guia, però la voluntat del Cercle en sí va dirigida a que el Cercle intern s’empoderi, ja que es considera que el suport dels voluntaris s’adapta a la posterior reinserció dins de la societat. Aquest fet no treu que en tot moment hi ha una àgil comunicació entre totes les parts i un contacte continu.”*

En conclusió, la Sra. BOSCH recalca que, l’eficàcia del funcionament del cercle es troba en la següent fórmula: *“Es realitza un pla de prevenció de recaigudes per detectar situacions de risc dins dels Cercles per part dels voluntaris i professionals. D’aquesta manera s’aconsegueix un assessorament personal per part d’aquests (a partir del suport directe dels voluntaris) i un compromís i responsabilitat del que ha comès els fets delictius. Es crea un Cercle de confiança on no hi ha secrets; i per altra banda s’exigeix als voluntaris i professionals la responsabilitat de realitzar un seguiment i evitar conductes o actes que puguin derivar en una reincidència”.*

Continuant amb l’estructura organitzada de Cercles, també s’estableixen varies fases dins de la durada del mateix, que *“en termes generals, tenen una durada d’entre 18 i 24 mesos. Les variacions entre els mateixos dependrà del seguiment específic de cada un dels membres centrals dels Cercles. S’estarà a les necessitats que requereixin els mateixos”.*²³³

²³³ Patricia Bosch en l’entrevista efectuada.

La Sra. BOSCH explica que, “*el programa cercles es basa en un sistema progressiu de reinserció i seguiment del Membre Central. Com que l’objectiu és que aquesta persona es reinsereixi a la societat, un cop finalitzat el seguiment, i no torni a fer mal, s’ha de seguir un sistema de seguiment progressiu, que el Membre Central no es trobi de cop i volta sense cap suport.*” En aquesta línia, segons Patricia Bosch, en relació a les fases de “Cercles”, “*en primer lloc hi hauria una primera fase on el seguiment i reunions són setmanals. Els voluntaris amb el Membre Central es reuneixen en un espai, proporcionat pel programa Cercles, un cop per setmana. A aquestes reunions primeres hi assistirà el coordinador dels Cercle per veure què és el que requereix aquell Cercle i els punts a treballar. Progressivament el que es vol aconseguir és que el Cercle intern sigui el que tingui un contacte més directe, ‘empoderament’, amb el Membre Central. Però, de totes maneres, sempre el Cercle extern està vinculat i en contacte amb el cercle intern a través del coordinador. El contacte amb el coordinador, que és fluid i constant, es realitza, en un primer moment de forma personal- assistint el mateix a les reunions del Cercle intern- de manera setmanal i posteriorment via Mail o telefònica 1 o 2 vegades al mes. Aquesta primera fase té una duració aproximada de 2 mesos en els quals es reuneixen 1 cop per setmana durant unes 2 hores, per tal de crear un cercle de confiança i transparència. Seguidament, la segona fase consisteix en un contacte cada 15 dies. En aquesta fase les reunions o trobades no tenen perquè ser en un lloc tancat, sinó que en aquesta fase s’intenta que el Membre Central vagi coneixent i entrant en contacte amb l’ambient en el qual haurà de conviure. És a dir, es realitzen sortides i activitats per tal de crear lligams que serveixen perquè posteriorment, al finalitzar el seguiment, no es trobi aïllat, sinó que compti amb una ret de recolzament i confiança. Un cop finalitzada aquesta fase té lloc la fase final, anomenada ‘mentoratge’. En la mateixa un voluntari, juntament amb el coordinador, acompanyen al membre central en el seu camí final i l’assessoren en tots els conflictes o problemes que pugui tenir. En acabar el seguiment es realitza un informe, però com a part de tot el procediment, ja que com hem comentat, al llarg dels mesos que dura el programa es realitzen constantment informes i avaluacions. Però a l’acabar el seguiment hi ha una total desvinculació. No es dona de cop aquesta desvinculació, ja que el programa i seguiment és progressiu, seguint unes fases per intentar cada cop que el Membre Central creï lligams i vincles amb altres persones i formi part de la societat i d’aquesta manera en acabar el seguiment no es trobi aïllat, sinó integrat dins de l’entorn.*”

En relació a la seva aplicació dins de Catalunya i Espanya, el programa es desenvolupa en qualsevol centre penitenciari d'homes. PATRICIA BOSCH comenta que, per tal de difondre'l, *“el que es va fer és informar i realitzar sessions informatives i jornades a dins de les presons als equips de tractament dels centres penitenciaris que realitzaven el SAC.”* Tanmateix, actualment també es segueix aplicant als països anteriorment mencionats.²³⁴

Tal i com diu PATRICIA BOSCH, *“el programa no té cap límit de cercles, sinó que es van formant a mesura que els delinqüents sexuals estan disposats a formar-ne part d'un. Per tant, els cercles es duen a terme de manera paral·lela amb altres cercles; i, actualment, n'hi ha uns 6 o 7 en funcionament”*.

Pel que fa referència als resultats, a més a més de l'eficàcia en quan a la correcta reinserció i millora de la reincidència dels delinqüents sexuals que han participat en el programa, també comporta beneficis a nivell econòmic.²³⁵ El benefici del cost ve donat ja que evita que tornin a cometre un delicte comporta que aquella persona no hagi de tornar a entrar a la presó, fet que suposa un estalvi de diners en el manteniment del sistema penal.²³⁶

En quan a l'eficàcia, tot i que aquí a Catalunya és de recent aplicació i no s'han publicat gaires estudis posteriors,²³⁷ es poden comprovar les xifres relatives a l'aplicació de “Cercles” en altres països mencionats anteriorment. Així doncs, a nivell internacional, des de que es va implementar aquest sistema a Canadà l'any 1994 fins al 2012, quan s'incorpora el programa a Catalunya, els estudis realitzats indiquen que la taxa de reincidència dels agressor sexuals amb risc moderat o alt (que són els que participen en aquest programa) disminueix de forma considerable respecte d'aquells que no ha obtingut un sistema de transició un cop excarcerats.²³⁸

²³⁴ Vid. *Supra*, apartat 5.2.1.1.3, 'Especial referencia al programa “Cercles”' (2ª pàg.): Canadà, Holanda, Regne Unit, Irlanda, Letònia, Catalunya i Espanya, Bulgària, Hongria, França i Estats Units.

²³⁵ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit., pàg.32-33

²³⁶ ob. ult. cit., pàg.32

²³⁷ Soler Iglesias i García Díez recalquen que és un programa 'd'investigació-acció' i que, per tant, s'aniran realitzant estudis posteriors quan es compti amb la suficient informació. Vid, més àmpliament: GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit., pàg.130.

²³⁸ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit., pàg.127.

Les següents taules mostren alguns d'aquests resultats:

Figura 2: Taula de resultats de l'efectivitat del projecte CoSA

Estudio	Lugar aplicació	Miembros CoSA	Grupo comparación	Reincidencia	Otros resultados	Características
Wilson <i>et al.</i> (2009).	Canadá.	44	44	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Reincidencia sexual: 2,27% - 13,67%. ▪ Reincidencia general violenta: 9,09% - 34,09%. ▪ Reincidencia general: 11,36% - 38,64%. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Reducció de un 83% en la reincidencia sexual en comparació con el grupo control. ▪ Reducció de un 73% en reincidencia general violenta en comparació con el grupo control. ▪ Reducció de un 71% en reincidencia general en comparació con el grupo control. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Seguimiento durante 35 meses, reincidencia entendida como nueva condena.
Wilson <i>et al.</i> (2005).	Ontario.	60	60	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Reincidencia sexual: 5% - 16,7%. ▪ Reincidencia violenta general (incluida la sexual): 15% - 35%. ▪ Todo tipo de reincidencia (incluyendo violenta y sexual): 28,3% - 43,4%. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Reincidencias sexuales en CoSA fueron menos severas que las previas realizadas por el mismo sujeto, condición no observada en el grupo comparación. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Muestra comparable en edad, evaluación de <i>Static99</i>, características similares de víctima.

Font: GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.34, 35

Figura 3: : Taula de resultats de l'efectivitat i relació dels costos-beneficis del projecte CoSA

Tabla 4. Evaluaciones de la efectividad y coste-beneficio de CoSA

Estudio	Lugar aplicació	Miembros CoSA	Grupo comparación	Reincidencia	Otros resultados	Características
Duwe (2012).	Minnesota.	31	31	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nueva detención: 38,7% - 64,5%. ▪ Detenido por delito sexual: 0,0% - 3,2%. ▪ Nueva condena: 9,7% - 45,2%. ▪ Revocación libertad condicional: 48,1% - 68%. ▪ Encarcelamiento: 48,4% - 61,3%. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Coste beneficio: 0,82 \$ de beneficio por dólar invertido. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Selección aleatoria de los grupos.
Elliot y Beech (2012).	Reino Unido.	50	50	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Predicción reincidencia general esperada: 4 de 50 - 8 de 50 (8% - 16%). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Coste beneficio: proporción de 0,179 libras de beneficio por libra invertida. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Estudio coste-beneficio a partir de la reincidencia promedio de los participantes en CoSA en otras evaluaciones, comparada con la esperada según el nivel de riesgo en la escala RM 2000 por población en Reino Unido.

Font: GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.34, 35

En conclusió, segons els resultats esmentats anteriorment en les taules, l'aplicació d'aquest programa de recolzament implica una reducció de la reincidència que oscil·la entre un 70 i un 80%.

Per últim, ja que he tingut oportunitat d'entrevistar a PATRICIA BOSCH, voldria fer incidència en les possibles mancances o entrebancs que es troben en el desenvolupament del programa. La mateixa remarca que, tot i que hi ha molts voluntaris i constantment tenen oportunitat d'obrir i crear nous Cercles, no hi ha molta variació en els perfils dels voluntaris; ja que la majoria estan formats per dones d'entre 25 i 35 anys, que es dediquen a l'àmbit social. Comenta la necessitat de l'heterogeneïtat del grup, per tal de que el delinqüent tingui una mostra real de la comunitat de la qual forma part.

Un dels motius als quals es deu aquesta circumstància, segons l'entrevistada, és precisament el que motiva el meu treball: el desconeixement per part de la ciutadania i per molts dels àmbits que la reinserció és possible. Per aquest motiu explica que s'insisteix en el lema de "no més víctimes" perquè la ciutadania vegi aquest projecte com d'interès públic, per tal de protegir a la ciutadania de nous delictes.

5.2.2 La reinserció és possible

5.2.2.1 Dades dels índex de reincidència

En termes generals, tot i la creença de la societat que els delinqüents sexuals són els que més reincideixen, les xifres reals diuen el contrari, ja que normalment solen ser menors que respecte d'altres delictes.²³⁹ D'aquesta manera, els diferents estudis realitzats aporten les següents xifres, les quals són gairebé idèntiques en les investigacions que s'han dut a terme. En primer lloc, s'ha de diferenciar la reincidència general dels delinqüents sexuals que un cop condemnats cometem qualsevol delicte genèric (no sexual), de la reincidència dels delinqüents sexuals en la comissió de nous delictes sexuals.²⁴⁰ Així doncs, com a primera xifra destacable, la taxa de reincidència general

²³⁹ GARCÍA ARÁN, M, "Consideracions", cit., pàg.27

²⁴⁰ SOLER IGLESIAS, C; GARCÍA DÍEZ, C: "Delincuencia sexual y reincidencia. Un estudio en las prisiones de Cataluña". En *Delitos sexuales y reincidencia*, CEJFE, 2009, pàg.23

entre els delinqüents sexuals- sense delictes sexuals previs- és del 20%; mentre que, la taxa de reincidència general respecte d'altres delictes comesos per altres delinqüents primaris se situa al voltant del 40%, com per exemple en el cas dels delictes contra la propietat.²⁴¹

L'any 2004 LUQUE, FERRER I CAPDEVILA presenten una investigació, després de realitzar un seguiment de 5 anys a una mostra total de 1.555 interns, i observen que un 37,4% reincideix (en delictes generals), mentre que del grup dels delinqüents sexuals, la reincidència es troba en un 22%, també per qualsevol altre tipus de delicte. És a dir que en un primer moment l'aproximació del 20% de reincidència dels delinqüents sexuals és en la comissió de qualsevol delicte i tenint en compte aquest fet, segueix sent més baixa que la xifra del 40% respecte de la resta de delinqüents.²⁴²

Cal fer referència a un estudi presentat l'any 2009 per SOLER IGLESIAS I GARCÍA DÍEZ sobre la reincidència dels delinqüents sexuals en les presons de Catalunya. Els investigadors demostren a què fa referència la xifra del 20% de reincidència dels delinqüents sexuals (la seva distribució). Per aquest motiu realitzen un seguiment (1998-2003) de 315 subjectes que compleixen condemna en presons catalanes. Les conclusions demostren que un 19% dels delinqüents sexuals han reincidit, però cal tenir en compte que de la totalitat de la xifra només un 5,8% és per delictes sexuals; la resta és per accions violentes (6,5%) o per altres delictes (6,2%).²⁴³

Així doncs, tenint en compte la totalitat dels delictes comesos- per qualsevol subjecte- , la taxa de reincidència és del 50% i del 40% , concretament a Catalunya.²⁴⁴ Però, en relació als delictes sexuals, se situa en xifres inferiors. La regla general (80% restant) no és la reincidència. Tanmateix, aquest 20% restant que sí que reincideix té més ressò mediàtic; ja que normalment dins d'aquesta xifra es troben els delinqüents sexuals amb una alta probabilitat de reincidència i que poden cometre varis delictes sexuals.²⁴⁵ En

http://libros.metabiblioteca.org/bitstream/001/559/1/Delitos_sexuales_y_reincidencia.pdf (última visita 12/05/2016)

²⁴¹ ECHEBURÚA, E: "Introducción". En *¿Qué hacer con los agresores sexuales reincidentes?*, cit.,pàg.15

²⁴² LUQUE, M.E; FERRER, M; CAPDEVILA,M: *La reincidència penitenciària a Catalunya, CEJFE,2004.*

http://justicia.gencat.cat/web/.content/documents/arxius/doc_11205211_1.pdf (última visita 12/05/2016)

²⁴³SOLER IGLESIAS; GARCÍA DÍEZ, " Delincuencia sexual y reincidencia",cit.,pàg.120.

²⁴⁴ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.11

²⁴⁵ ECHEBURÚA, E: "Introducción".cit.,pàg.18

aquest sentit, els delinqüents sexuals que reincideixen són pocs respecte dels que no ho fan, però si reincideixen tenen més probabilitat de cometre més delictes; és a dir que la reincidència pot ser més constant.²⁴⁶

Igualment és necessari recordar que el nivell de reincidència minora de forma notable quan els delinqüents sexuals s'han sotmès a tractaments de tipus de prevenció de recaigudes (programa SAC). El tractament pot millorar les xifres entre un 5 i un 10%.²⁴⁷

En conclusió, les xifres demostren una realitat: la reincidència en els delinqüents sexuals no és la norma general, ja que és més baixa que en la resta de delinqüents per la comissió d'altres delictes. A més a més, les xifres són menors en relació a la concreta reincidència per delictes sexuals. En segon lloc, la major reincidència en els delinqüents sexuals es troba en aquells subjectes que presenten més dificultats cognitives o presenten un perfil psicòpata o antisocial.²⁴⁸ En aquest sentit queda clar que “la distribució de la reincidència és molt heterogènia i oscil·la entre un nombre gran de casos d'un sol delicte (no reincidents) i a l'extrem oposat, uns pocs delinqüents serials, que cometen desenes de delictes”²⁴⁹

Tanmateix, a aquesta tipologia se'ls ofereixen els tractaments anteriorment mencionats, els quals són justament per perfils que presenten entre un risc mitjà i alt de cometre un altre delicte sexual. Per aquest motiu també és possible minorar la reincidència d'aquest grup, que representa el 20%, quan es sotmeten a tractaments- esmentats en els anteriors apartats- que facin que reconeguin el delicte, mostrin més empatia amb la víctima o se'ls ofereixi les eines per evitar les recaigudes.

Per tot el que s'ha explicat, els delinqüents sexuals no configuren uns índex elevats de reincidència, ans el contrari. Tanmateix, a causa de varis factors, com per exemple el retorn de les polítiques de tipus inoqüitzadores o la influència dels mitjans de comunicació en la societat, fan crear un imaginari en el qual es presenta els delinqüents sexuals com una espècie a part de delinqüents, els quals no es poden reinserir mai en la

²⁴⁶ GARCÍA DÍEZ; SOLER IGLESIAS, *Evaluación de necesidades y diseño*, cit.,pàg.11, 12/ REDONDO ILLESCAS, “¿Sirve el tratamiento?”, cit.,pàg.3-4

²⁴⁷ ORTIZ, MONFORT, N: *Círculos de Apoyo y Responsabilidad*, cit.,pàg.18

²⁴⁸ ECHEBURÚA, E: “Introducción”.cit.,pàg.16

²⁴⁹ VALENCIA, O,L; ANDREU, “Nivel de reincidencia”, cit.,pàg.1.

societat, ja que tots són iguals i tenen un índex molt elevat de reincidència. D'altra banda, gràcies a programes com "Cercles" es pot presentar una altra visió, configurant la funció de la pena més des del paradigma de la justícia restaurativa, tenint en compte que, sempre hi haurà alguns delinqüents sexuals que no es podran reinserir, de la mateixa manera que succeirà respecte els delinqüents en general.

5.2.2.2 *L'avaluació del risc de reincidència*

És important conèixer les dades relatives a la reincidència, comentades en l'anterior apartat, per demostrar que la realitat s'escapa dels mites. Però també és essencial avaluar si hi ha instruments que permetin valorar la possible reincidència (la relativa al 20%) en cada un dels delinqüents sexuals. Així doncs, la reincidència en els delinqüents sexuals dependrà dels factors individuals de risc que contingui el propi individu. En conseqüència, de l'operació anterior es podrà determinar la viabilitat del tractament en aquell subjecte.²⁵⁰

5.2.2.2.1 *Els elements aportats per Marshall i Barbaree en relació a l'etiologia del comportament sexual.*

Tenint en compte el que s'ha comentat anteriorment sobre els perfils i les tipologies de delinqüents sexuals, cal apuntar una sèrie de factors generals que influeixen en la producció de l'acció sexual violenta, els quals sembla que tenen certa acceptació pel col·lectiu de científics i teòrics de la delinqüència sexual. Aquests elements o factors van ser estudiats per Marshall i Barbaree(1989, 1990) i son els següents:²⁵¹

1. **Un primer factor biològic.** Entraria en aquest camp la segregació de testosterona i els impulsos agressius.²⁵²

2. En segon terme tindriem, com a conseqüència directa del primer, **el fracàs en l'aprenentatge de l'inhibició sexual.**²⁵³

²⁵⁰ REDONDO ILLESCAS, S; PÉREZ, M; MARTÍNEZ, M: "El riesgo de reincidencia en agresores sexuales: investigación básica y valoración mediante el SVR-20". En *Papeles del psicólogo*, nº 3, vol. 28, pp-187-196, 2007, pàg.189.
<http://www.redalyc.org/pdf/778/77828305.pdf> (última visita 12/05/2016)

²⁵¹ REDONDO ILLESCAS; PÉREZ, "El riesgo de reincidencia", cit.,pàg.188

²⁵² vid, més àmpliament; ob.ult.cit,pàg.188

3 . En tercer lloc, permetre o **tenir una concepció positiva de certes actituds tendents a acceptar les agressions sexuals**. Com ara actituds antisocials, masclistes, menyspreadores de la dona, etc.²⁵⁴

4. **La pornografia o actituds sexuals consentides en la filmografia ordinària** que donen a entendre l'acceptació de certes relacions sexuals i creen un imaginari per aquelles persones que tenen distorsions cognitives Aquest factor influeix sobretot en els pedòfils.²⁵⁵

5. **Circumstàncies causals:** com poden ser consum de drogues, alcohol, malalties psicològiques, reaccions d'ira incontrolable, provocades ja sigui per fàrmacs o a causa de disfuncions mentals.²⁵⁶

6. **Distorsions cognitives** produïdes en els subjectes en les fases d'aprenentatge de la sexualitat;²⁵⁷

7. Ja per acabar, **circumstàncies fàctiques** que provoquen la proximitat cap a una dona o nen per produir-se un delictes sexual.²⁵⁸

5.2.2.2.2 *Valoració mitjançant el sistema SVR-20*

L'avaluació de la reincidència ha de comptar amb una base instrumental a partir de la qual es procedeixi a conèixer el risc de reincidència de cada subjecte. En aquest sentit la criminologia ha anat investigant l'existència de factors de risc, els quals augmenten el risc de reincidència de cada subjecte de cometre una acció sexual violenta. A la vegada aquests factors de risc es divideixen en estàtics o dinàmics, segons si fan referència a circumstàncies inherents als subjectes o al seu passat (seran difícils de modificar) o en relació a circumstàncies que fan referència a l'estil de vida, els possibles conflictes que el subjecte tingui al seu voltant els valors apresos, etc., els quals es podran modificar

²⁵³ vid, més àmpliament REDONDO ILLESCAS; PÉREZ, "El riesgo de reincidencia", cit.,pàg.188

²⁵⁴ vid, més àmpliament ob.ult.cit,pàg.188

²⁵⁵ vid, més àmpliament REDONDO ILLESCAS; PÉREZ, "El riesgo de reincidencia", cit.,pàg.188

²⁵⁶ vid, més àmpliament ob.ult.cit,pàg.188

²⁵⁷ vid, més àmpliament REDONDO ILLESCAS; PÉREZ, "El riesgo de reincidencia", cit.,pàg.188

²⁵⁸ vid, més àmpliament ob.ult.cit,pàg.188

amb el tractament adequat. En la delinqüència sexual hi ha uns factors concrets, que s'incorporen en l'annex 2 d'aquest treball en forma de taula.²⁵⁹

En el camp de la predicció del risc de reincidència (anterior o posterior a rebre el possible tractament) s'utilitza sobretot el mètode internacional anomenat Risk 20, que va ser traduït l'any 2005 a l'espanyol, per MARTÍNEZ HILTERMAN I ANDRÉS PUEYO, com a SVR-20 - Manual de Valoració del risc de violència sexual.²⁶⁰ El mateix és un protocol (a partir d'informes, entrevistes, etc.) que serveix per avaluar el risc de la reincidència dels subjectes a partir de 20 ítems, que inclouen factors dinàmics i estàtics de risc. De la totalitat de l'avaluació, s'obté un resultat baix, moderat o alt que presentarà el delinqüent sexual concret en relació al risc de cometre un altre delictes.²⁶¹

Pel que fa a les seves aplicacions pràctiques, aquí a Espanya es va dur a terme una primera investigació per part de PÉREZ, REDONDO, MARTÍNEZ, GARCÍA I ANDRÉS del mètode SVR-20 en una mostra catalana de delinqüents sexuals, constituïda per 169 subjectes, de la presó de Brians, per a comprovar l'eficàcia del sistema. El que valoraven era l'aplicació del mètode en relació a la reincidència que havien pronosticat prèviament i la reincidència real que es va produir posteriorment. És a dir la predicibilitat del mètode empleat. Els resultats extrets demostren que en un 78,5 % dels casos es realitzen classificacions correctes. (un 79,9% sobre els no-reincidents, i un 70,8% dels que sí reincideixen). També apunten que una de les variables que actua de manera positiva en la predicció és el fet d'haver-se sotmès a tractament.²⁶²

En conclusió, aquest sistema de predicibilitat pot ajudar a veure quins subjectes requeriran de recursos per intentar disminuir el risc de reincidència a partir del treball concret en el tractament cognitiu (SAC).²⁶³

²⁵⁹ REDONDO ILLESCAS, “¿Sirve el tratamiento?”, cit.,pàg. 4

²⁶⁰ REDONDO ILLESCAS; PÉREZ, “El riesgo de reincidencia”, cit.,pàg.191

²⁶¹ REDONDO ILLESCAS; PÉREZ, “El riesgo de reincidencia”, cit.,pàg.191

²⁶² PÉREZ,M;REDONDO,S;MARTÍNEZ,M;GARCÍA,C;ANDRÉS,A: “Predicción del riesgo de reincidencia en agresores sexuales”. En *psicothema*, vol.20, n°2, 2008, pp.205-210, pàg.205 i ss.

[http://www.ub.edu/geav/contenidos/vinculos/publicaciones/public1_6/publicac_pdf/1_4%20Pérez%20Ram%20C3%ADrez,%20M;%20Redondo%20Illescas,%20S;%20Mart%20C3%ADnez%20Garc%20C3%ADa,%20M;%20Garc%20C3%ADa%20Forero,%20C%20y%20Andrés%20Pueyo,%20A%20\(2008\).pdf](http://www.ub.edu/geav/contenidos/vinculos/publicaciones/public1_6/publicac_pdf/1_4%20Pérez%20Ram%20C3%ADrez,%20M;%20Redondo%20Illescas,%20S;%20Mart%20C3%ADnez%20Garc%20C3%ADa,%20M;%20Garc%20C3%ADa%20Forero,%20C%20y%20Andrés%20Pueyo,%20A%20(2008).pdf) (última visita 12/05/2016)

²⁶³ REDONDO ILLESCAS; PÉREZ, “El riesgo de reincidencia”, cit.,pàg.194

5.2.2.3 Reflexions sobre el nostre model.

Tot i que hem vist que, per una banda, hi ha la voluntat d'aconseguir un model real de reinserció i han sorgit en els últims temps projectes nous, com ara "Cercles", el model actual té varies mancances i dificultats que no permeten la correcta reinserció. Les principals les anomenarem a continuació:

5.2.2.3.1 *L'heterogeneïtat dels delinqüents sexuals. Què cal fer amb els delinqüents psicòpates?*

Al llarg d'aquest apartat s'ha ressaltat contínuament que no tots els delinqüents sexuals tenen un mateix perfil o uns mateixos problemes cognitius. Sí que és veritat que hi ha uns factors comuns (els aportats per MARSHALL I BARBAREE) que en un principi podrien confluïr en la majoria. Però el problema és que en els tractaments que es duen a terme en les presons espanyoles específics pels delinqüents sexuals, és a dir el SAC, no són del tot individualitzats.²⁶⁴ Per tant, en aquest sentit, tot i l'efectivitat del mateix, ens trobaríem amb el conflicte de que no tots els components de la teràpia presenten els mateixos problemes i a vegades potser s'hauria de plantejar més sessions individualitzades per tractar els problemes intrínsecs d'aquella persona o bé adaptar una mica els mòduls protocol·litzats a les necessitats de cada un dels subjectes. La majoria de teràpies que es duen a terme amb aquest tipus de delinqüents, com s'ha pogut comprovar, són les grupals.²⁶⁵ Aquest fet quines conseqüències té? Considero que, el problema principal radica en el fet que, a més a més d'una teràpia grupal, si no es fa un seguiment individual i una teràpia concreta per a cada un dels delinqüents, per tal de conèixer d'on ve l'impuls sexual o què es el que ho provoca, com per exemple una cultura masculista cap a la dona, o no haver rebut una educació sexual correcta en la infància, no s'aconseguirà trobar el focus delictiu i per tant poder treballar sobre aquest punt.

D'altra banda, del que s'ha analitzat, podem veure que hi ha una gairebé total marginació cap als delinqüents sexuals psicòpates. Tan és així, que per accedir al propi

²⁶⁴ vid.*supra*, apartat 5.2.1.1.1, SAC (Sexual Agression Control): programa de control de l'agressió sexual (CAS), últim paràgraf.

²⁶⁵ vid.*supra*, apartat 5.2.1.1.1, SAC (Sexual Agression Control): programa de control de l'agressió sexual (CAS), últim paràgraf.

SAC o bé a “Cercles”, un dels requisits és que no es tracti d’un perfil psicòpata o antisocial.²⁶⁶ Tot i que en la teràpia cognitiva (SAC) es permet l’entrada de màxim un subjecte amb aquestes característiques, la realitat global és que els mateixos no rebran cap mena de tractament especialitzat. Si ja de per sí es tracta de delinqüents amb un nivell molt alt de perillositat, no es encara pitjor que no hi puguin participar? Des del meu punt de vista penso que, si bé no són subjectes òptims pels tractaments que actualment han estat dissenyats, podrien dissenyar-se uns tractaments específics o investigar sobre les opcions a considerar, ja que són persones que formen part de la societat, i acabaran tornant a formar-ne part quan hagin complert la condemna. Si almenys s’ha intentat brindar-los una opció, tan a ells, com a la societat (no més víctimes) no s’estaria en l’exclusió total. I és que actualment, per a poder formar part de la teràpia, s’observa quins subjectes són òptims per formar-ne part i d’aquesta manera estalviar en els recursos econòmics per aquells casos en que la previsió del delinqüent sexual indica que no serien adequats per un tractament per oferir un perfil psicòpata.²⁶⁷

Així doncs, des del meu punt de vista, de la mateixa manera que la idea que té la societat és que els delinqüents sexuals no es poden rehabilitar, una cosa similar passa amb els psicòpates, considerant que, si no es duen a terme estudis o investigacions amb dades empíriques, no es podrà veure realment si és possible el tractament d’aquests delinqüents o si és possible baixar els índex de reincidència.

Tal i com apunta GODOY FERNÁNDEZ, “existeix un pessimisme generalitzat al voltant de la possibilitat de rehabilitació d’aquests delinqüents sexuals. Tanmateix els estudis que de forma sistemàtica han aplicat tractaments específics pels delinqüents psicòpates són relativament escassos, motiu pel qual, donat que no existeix un cos d’investigació sistemàtic al voltant d’un tractament òptim, ens queda l’esperança de l’absència de confirmació”.²⁶⁸

²⁶⁶ Vid.*supra*, apartat 5.2.1.1.(Tractaments i programes que es duen a terme en les presons de Catalunya i Espanya) d’aquest treball.

²⁶⁷ REDONDO ILLESCAS, “¿Sirve el tratamiento?”, cit.,pàg.12

²⁶⁸ GODOY FERNÁNDEZ, C: “Criminología”,cit.pàg.20.

5.2.2.3.2 *Seria una bona opció la construcció de mòduls separats dins de les presons pels delinqüents sexuals?*

Una dada important a recalcar és que actualment a Catalunya només hi ha 3 centres penitenciaris que gaudeixen de mòduls separats per els delinqüents sexuals (Quatre Camins, Brians 1 i Brians 2.). Això significa que es creen uns espais concrets pels delinqüents sexuals on es realitzen la major part de les activitats. És on passen la major part del temps.²⁶⁹ El problema amb el que ens trobem és que l'ingrés a la presó en molts dels casos de delinqüents sexuals provoca més violència dins del centre penitenciar per part dels altres presoners, que els marginen dins de la comunitat penitenciària.²⁷⁰

Seria una bona idea la creació de mòduls específics? És una pregunta que cal formular-se per entendre el sistema penitenciar, ja que si l'objectiu és el càstig, però a la vegada el compliment de la pena té una funció de reinserció, l'acumulació de violència dins del propi sistema penitenciar, considero que podria trancar amb aquest objectiu i provocar, a la vegada, un endarreriment en el tractament cap a la reinserció d'aquests delinqüents sexuals. Tanmateix, considero que, el fet de col·locar els delinqüents sexuals en mòduls separats, podria tenir l'efecte contrari al buscat. En aquest sentit, podria succeir que entre ells donessin menys importància als fets comesos o alimentessin els problemes cognitius cap als comportaments sexuals.

En conclusió considero que, sí que pot ser una bona opció la creació d'espais específics per delinqüents sexuals, però només perquè els mateixos tinguin un lloc per a poder realitzar les teràpies sense la interrupció d'altres interns. Però igualment penso que, no haurien d'estar tot el temps en aquests espais, per evitar la contaminació entre els

²⁶⁹ CAMPS MARTÍ, J. “Los programas de intervención intensiva en las prisiones catalanas: drogodependencias y delincuencia sexual violenta, momento actual y perspectivas de futuro”: Generalitat de Catalunya, 2008, pàg.10.

<http://docplayer.es/1051650-Generalitat-de-catalunya-departament-de-justicia.html> (última visita 12/05/2016)

²⁷⁰ DE LA CUESTA, ARZAMENDI, J.L. “ Retos principales del sistema penitenciario hoy”. En *Jornadas en Homenaje al XXV Aniversario de la Ley Orgánica Penitenciaria*, Madrid, 2005, (pp.119-133). p. 14-16.

<http://docplayer.es/11471743-Retos-principales-del-sistema-penitenciario-hoy.html> (última visita 12/05/2016)

mateixos. En aquest sentit, crec que la creació de mòduls específics per a tota la gestió del temps no seria una opció òptima.

En d'altres sistemes comparats, alguns centres penitenciaris aposten per una idea d'obertura i convivència en comunitat en l'execució de la pena. L'objectiu és evitar la "institucionalització" o "prisonalitzación", que es pot produir en els presoners que compleixen condemes de llarga durada.²⁷¹ En aquest sentit, el Centre Correccional del Comtat de Cheshire²⁷² (New Hampshire, Nova Anglaterra) i la presó de Bastoy²⁷³ (Noruega), recolzen aquest model. Creuen en un sistema en el qual, tot i que evidentment ens trobem davant d'una restricció de drets i llibertats dels interns, s'intenta assolir una convivència i gestió del temps similar a la que tindrien els penats si no complissin condemna. És a dir, una convivència en comunitat, en la qual cada presoner pot desenvolupar les seves capacitats i aprendre a valdre's per sí mateix, a responsabilitzar-se. Les dades demostren que, per exemple, la presó de Bastoy, és una de les que compta amb un dels índex més baixos de reincidència (16% respecte del 40-70% d'Espanya).²⁷⁴

²⁷¹ El terme 'prisonalitzación' el defineix Echeverri Vera com "proceso por el que una persona, por consecuencia directa de su estancia en la cárcel, asume, sin ser consciente de que ello, el código de conducta y de valores que dan contenido a la subcultura carcelaria. Vid, més àmpliament, ECHEVERRI VERA, J.A: "La prisonalitzación, sus efectos psicológicos y su evaluación", en *Revista de la Facultad de Psicología de la Universidad cooperativa de Colombia*, vol.6, n°11, 2010 (pp.157-166),pàg.158.

<http://revistas.ucc.edu.co/index.php/pe/article/viewFile/375/378> (última visita 12/05/2016)

²⁷² Les principals característiques són la supressió de les reixes i la creació d'espais conjunts- per funcionaris i presos- per evitar la sensació de tancament. Font: notícies dels mitjans de comunicació, incorporades a annex 3.

²⁷³ Es tracta d'una illa, equipada com a presó, on els presoners compten amb una llibertat molt àmplia. Tenen els seus propis "barracons", poden crear empreses, van a comprar al supermercat, realitzen tot tipus d'activitats, etc. És una de les presons més segures, a nivell mundial. Font: notícies dels mitjans de comunicació, incorporades a annex 3.

²⁷⁴ Vid, més àmpliament, notícies incorporades a annex 3.

6. CONCLUSIONS

En el moment en el qual vaig decidir realitzar aquest treball partia d'unes pre-concepcions pel que fa a la delinqüència sexual. Tanmateix, la voluntat d'enfocar-lo cap a la finalitat resocialitzadora de la pena hi era des del primer moment, ja que partia de la base que si recolzem un sistema en el qual s'ha de tenir en compte la finalitat reeducadora en l'execució de la pena, ha de ser d'aquesta manera en tots els delictes i delinqüents; ja que sinó entràriem en un Dret penal d'autor o de l'enemic, en el qual diferenciaríem a les persones o "No persones" depenent del tipus de delinqüència executada. Un cop acabat el treball i efectuada la investigació, en la qual he pogut impregnar-me de nous coneixements, tinc molt clara la resposta: la construcció d'un Dret penal que respongui solament als reclams de la societat, basats en una sensació de risc o inseguretat ciutadana cap a certs delictes -influenciada pels mitjans de comunicació i no per dades reals-, no es el camí correcte. El legislador, i més concretament el legislador penal, quan realitza una reforma ha de saber el perquè de la mateixa i cap a on vol arribar, ja que l'acció- reacció pot tenir els efectes contraris. D'aquesta manera s'han produït les últimes reformes, que no fan més que allargar l'estada a la presó, fins i tot configurant una mena d'internament que pot arribar a ser infinitament llarg, ja sigui a causa de la presó permanent revisable o per la dificultat en l'obtenció del règim de semi-llibertat. Si no es donen respostes reposades i contrastades amb estudis criminològics o estadístics ens estarem allunyant d'un Dret penal basat en els fets i en la culpabilitat per arribar a un Dret penal de la perillositat, en el qual cada vegada més es perdrà de vista la possibilitat de reinserció en la societat.

La delinqüència sexual és delicada, perquè com s'ha comentat durant tot el treball, afecta a un bé jurídic sensible, que no és altra que la llibertat i indemnitat sexual. Tanmateix, no pot ser que l'enduriment de la llei penal i de les penes afecti de manera generalitzada a aquest tipus de delinqüència, sense que hi hagi hagut un augment real de la mateixa. Si constitucionalment s'ha apostat per la reinserció com a principal finalitat de l'execució de la pena, no es pot actuar amb "mitges tintes" i introduir noves figures que no tenen altre sentit que reforçar el pur retribucionisme. Un dels exemples que he pogut analitzar el trobem amb la llibertat vigilada, un mecanisme que, salvant la seva constitucionalitat com s'ha pogut, no deixa de ser una altra condemna. És una contrarietat i hipocresia que la pròpia Constitució dirigeixi l'execució de les penes

privatives de llibertat i les mesures de seguretat cap a la reeducació i s'imposi justament la llibertat vigilada presumint que, en el compliment de la pena en els centres penitenciaris, no serà possible aconseguir aquest objectiu. No és una bona opció endurir el càstig, ni l'internament en els centres penitenciaris i posteriors.

D'altra banda, ha quedat contrastat en aquest treball i en la multitud d'estudis que s'han efectuat, que la delinqüència sexual es troba dins dels paràmetres de la resta de delinqüència, és a dir, que no és ni de lluny la delinqüència que més es produeix ni que tingui uns índex més elevats de reincidència. Però a més a més, en l'execució de la pena dins dels centres penitenciaris, es duen a terme programes i tractaments cognitius per tal de donar mecanismes per, un cop a l'exterior, poder evitar la reincidència en delictes sexuals o d'altre tipus. Són programes que funcionen i que rebaixen considerablement la possible reincidència futura. La reinserció és possible. Així doncs, en comptes d'encaminar les reformes cap al retribucionisme i el càstig, perquè no investigar més en el camp de la reinserció i nous projectes per tal de donar més mecanismes i millorar les mancances del nostre model? És impossible que un internament de llarga durada pugui facilitar una possible reinserció. La funció retributiva de la pena és un element necessari, però no l'únic. Cal apostar per nous projectes, com ara "Cercles", que parteixen de l'ideal de la justícia restaurativa per oferir uns lligams personals, estables, als delinqüents sexuals excarcerats perquè no es trobin exclosos de la societat.

No tots els delinqüents sexuals són iguals, ni tots es poden reintegrar, però també és una circumstància que succeeix en altres tipus de delinqüents. El camí es troba en la investigació, per tal de suplir les mancances que actualment encara troba el model penitenciari i els propis tractaments. Una proposta seria apostar més per la individualització en el disseny dels tractaments o investigació en el camp de la psicopatia o comportament antisocial. També crear més projectes, de l'estil de "Cercles", en els quals la pròpia ciutadania prengués part en el procés de reinserció, o bé simplement s'oferissin unes estructures d'ajuda per poder tornar a formar part de la societat. Així doncs, cal posar èmfasi en la reeducació i resocialització, deixant de banda les polítiques neutralitzadores i d'inoqüització.

7. BIBLIOGRAFIA

- 1) ARMAZA, E,J,D: *El tratamiento penal del delincuente imputable peligroso*: Universidad del País Vasco, 2011.
<https://addi.ehu.es/bitstream/10810/12180/1/ARMAZA.pdf>
- 2) CAMPS MARTÍ, J. “Los programas de intervención intensiva en las prisiones catalanas: drogodependencias y delincuencia sexual violenta, momento actual y perspectivas de futuro”: Generalitat de Catalunya, 2008,
<http://docplayer.es/1051650-Generalitat-de-catalunya-departament-de-justicia.html> (última visita 12/05/2016).
- 3) CANO LOZANO, M^a.C: *Trastornos mentales y responsabilidad penal*. En: <http://psicologiajuridica.org/psj208.html> (última visita 12/05/2016).
- 4) CUENCA PADILLA, A: *El nuevo delito de grooming del artículo 183 bis del Código Penal*: Universitat Autònoma de Bellaterra, 2014,
https://ddd.uab.cat/pub/tfg/2014/119297/TFG_acuencapadilla.pdf (última visita 12/05/2016)
- 5) CUTIÑO RAYA, S: “Algunos datos sobre la realidad del tratamiento en las prisiones españolas”. En *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* , 2015. <http://criminet.ugr.es/recpc/17/recpc17-11.pdf>
(última visita 12/05/2016)
- 6) d.a: “Una reforma un nuevo código penal”. En *Dossier de actualidad legislativa*. Thomson Reuters, 2015.
http://www.aranzadi.es/sites/aranzadi.es/files/creatividad/Marketing/email_reforma_penal/image/Newsletter_REFORMA_CODIGO_PENAL.pdf
(última visita 12/05/2016)
- 7) d.a: *Què cal fer amb els agressors sexuals reincidents?*”: Fundació Grífols i Lucas, pàg. 28
https://www.fundaciogrifols.org/documents/4662337/4689227/intetic1_cat.pdf/16781aa1-ac94-46ac-af46-97ffe6923640
(última visita 12/05/2016)
- 8) DE LA CUESTA, ARZAMENDI, J.L. “ Retos principales del sistema penitenciario hoy”. En *Jornadas en Homenaje al XV Aniversario de la Ley Orgánica Penitenciaria*, Madrid, 2005, (pp.119-133).

- <http://www.ehu.es/documents/1736829/2010409/CLC+69+Retos+principales+del+actual+sistema+penitenciario.pdf>
(última visita 12/05/2016)
- 9) DÍAZ, N: “Representación del agresor en las noticias de la prensa”, capítulo V. En DÍAZ, N: *La violencia sexual y su representación en la prensa*: ANTHROPOS, 2003, Barcelona.
- 10) ESTEBAN FERNÁNDEZ, I: *Enfermedad mental y delito. La imputabilidad del psicópata en el sistema jurídico español*: Universidad Rey Juan Carlos, 2015
http://www.academia.edu/11978858/Enfermedad_mental_y_delito_La_imputabilidad_del_psicópata_en_el_sistema_jur%C3%ADdico_penal_español
(última visita 12/05/2016).
- 11) FUENTES OSORIO, J,L: “Los medios de comunicación y el derecho penal”. En *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, nº 7, 2005. En: <http://criminet.ugr.es/recpc/07/recpc07-16.pdf>
(última visita 12/05/2016).
- 12) GARCÍA ANDRADE, J,A: “El perfil de los agresores sexuales” . En: http://www.justiciaviva.org.pe/penademuerte/articulos_opinion/perfil_agresores.htm
(última visita 12/05/2016).
- 13) GARCÍA DÍEZ, C; SOLER IGLESIAS, C (Dir.) : *Evaluación de necesidades y diseño de la intervención para la reintegración social de los delincuentes sexuales de Alto Riesgo. Adaptación de los Círculos de Apoyo y Responsabilidad al sistema de ejecución penal de Cataluña*. Ed. Generalitat de Catalunya, CEJFE, Barcelona, 2013,
http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/2014/avaluacio_reintegracio_sexuals_esp.pdf
(última visita 12/05/2016).
- 14) Generalitat de Catalunya: “Tema 9. Programes d’atenció especialitzada: Programa d’intervenció en conductes addictives. Programa d’intervenció en conductes d’agressió sexual. Programa d’intervenció en delictes violents. Programa d’intervenció en conductes de violència domèstica.”, 2015. En: http://justicia.gencat.cat/web/.content/documents/ofertes_treball/opos_presons/temari_execucio_penal/tema_9.pdf
(última visita 12/05/2016).

- 15) GIMÉNEZ MARTÍNEZ, C: “La libertad vigilada en el CP de 2010. Especial mención a la libertad vigilada para imputables peligrosos”. En *Revista de derecho penal y criminología* , nº 7, 2012, pp.13-50.
- 16) GODOY FERNÁNDEZ, C: “Criminología, prevención y tratamiento de la delincuencia. Tema 4: El Tratamiento de los Delincuentes Psicópatas”: Universidad de Murcia. En: <http://docplayer.es/6560741-Criminologia-prevencion-y-tratamiento-de-la-delincuencia-tema-4-el-tratamiento-de-los-delincuentes-psicopatas.html> (última visita 12/05/2016).
- 17) GONZÁLEZ COLLANTES, T : “Las respuestas a la delincuencia sexual: entre la resocialización y la inocuización. En *Revista General de Derecho Penal*, nº 21, 2014,
- 18) GONZÁLEZ COLLANTES, T: “Medidas de carácter penitenciario aplicables a los delincuentes sexuales para prevenir la reincidencia”, en ORTS BERENGUER, E (Dir): *Derecho penal de la peligrosidad y prevención de la reincidencia*, Tirant lo Blanch, Valencia, 2015,
- 19) GONZÁLEZ LÓPEZ, P,A: “Perfiles criminológicos de delincuentes sexuales y homicidas”: Universidad de Valencia
http://www.academia.edu/5691364/Dp-perfiles_criminologicos_homicidas
(última visita 12/05/2016).
- 20) HERRERO, C: *Criminología. Parte general y especial*. Madrid: Dykinson, 1997
- 21) HERRERO, O : “El tratamiento de los agresores sexuales en prisión: Promesas y dificultades de una intervención necesaria”. En *Anuario de Psicología Jurídica* , vol.17, 2007(pp 43-63). Colegio Oficial de Psicólogos de Madrid, Madrid.
http://www.redalyc.org/pdf/3150/Resumenes/Resumen_315024768003_1.pdf
(última visita 12/05/2016).
- 22) LUQUE, M.E; FERRER, M; CAPDEVILA, M: *La reincidencia penitenciària a Catalunya*, CEJFE, 2004.
http://justicia.gencat.cat/web/.content/documents/arxiu/doc_11205211_1.pdf
(última visita 12/05/2016)
- 23) MARSHALL, W; REDONDO, S. “Control y tratamiento de la agresión sexual”. (pp. 301-328), En REDONDO ILLESCAS, S (coord.): *Delincuencia sexual y sociedad*, Ariel, 2002

- 24) MARTEACHE SOLANS, N; MARTÍNEZ GARCÍA, M; PÉREZ RAMÍREZ, M. “Comparación entre opinión pública y “opinión pública meditada” en relación a la delincuencia sexual”. En *REIC (Revista Española de Investigación Criminológica)* , art. 7, núm. 8, 2010. En: <http://www.criminologia.net/pdf/reic/ano8-2010/a82010art7.pdf> (última visita 12/05/2016)
- 25) MARTÍN FERNÁNDEZ, N; VOZMEDIANO SANZ, L. “Conducta de agresión sexual: Revisión de la literatura y propuesta de análisis mediante el modelo de triple riesgo delictivo”. En *International e-journal of criminal sciences, artículo 3, n° 8, 2014*. <http://www.ehu.eus/ojs/index.php/inecs/article/view/13230/11940>
- 26) MARTÍNEZ GARCÍA, M; REDONDO ILLESCAS, S; PÉREZ RAMÍREZ, M. “Empatía en una muestra española de delincuentes sexuales”. En *Psicothema* Vol. 20, n° 2, pp. 199-204, 2008 <http://www.psicothema.com/psicothema.asp?id=3448>
- 27) MEDINA GARCÍA, P,M: *Evaluación experimental de la eficacia de los programas psicológicos de tratamiento penitenciario*. Cool. Premios Victoria Kent: Ministerio del Interior, 2013, http://www.interior.gob.es/documents/642317/1201664/Evaluación_experimental_de_la_eficacia_de_los_programas_psicologicos_de_tratamiento_penitenciario_126130450.pdf/6210d40f-1da6-445a-b96a-d179be09592c (última visita 12/05/2016)
- 28) MIGUEL CALVO, E: “Crítica de libros. El espejismo de la Seguridad ciudadana. Claves de su presencia en la agenda política (ZUOLOAGA, L)”, en *Revista Española de Investigación Sociológica* , n° 153, 2016, pp 143-156. <https://www.unavarra.es/publicaciones/catalogo-de-publicaciones-y-compra?opcion=e-f&contentId=184597> (última visita 12/05/2016)
- 29) MUÑOZ CONDE, F; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal, Parte General*, 9a edición: Tirant lo Blanch, Valencia, 2015
- 30) MUÑOZ CONDE, F; GARCÍA ARÁN, M: *Derecho Penal. Parte General*. 8ª edición: Tirant lo Blanch, Valencia, 2015.
- 31) NGUYEN, T./ FRERICH, N./ GARCÍA, C./ SOLER, C./ REDONDO-ILLESCAS, S./ ANDRÉS PUEYO, A.: “Reinserción y gestión del riesgo de reincidencia en agresores sexuales excarcelados: el proyecto: “Círculos de

- Apoyo y Responsabilidad” en Cataluña”, *Boletín Criminológico*, 4/2014, nº151, <http://www.boletincriminologico.uma.es/boletines/151.pdf>
- 32) ORTIZ, MONFORT, N: *Círculos de Apoyo y Responsabilidad; un programa de tratamiento para delincuentes sexuales en comunidad*. Ed. Universitat de Barcelona, 2014. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/64123?locale=ca>
(última visita 12/05/2016)
- 33) PÉREZ RAMÍREZ, M./ MARTÍNEZ GARCÍA, M./ REDONDO ILLESCAS, S.: “Evaluación y predicción del riesgo de reincidencia en agresores sexuales”, en *Delitos sexuales y reincidencia*, CEJFE, 2009.
- 34) PÉREZ, M.; REDONDO, S.; MARTÍNEZ, M.; GARCÍA, C.; ANDRÉS, A.: “Predicción del riesgo de reincidencia en agresores sexuales”. En *psicothema*, vol.20, nº2, 2008, pp.205-210, [http://www.ub.edu/geav/contenidos/vinculos/publicaciones/public1_6/publicac_pdf/1_4%20Pérez%20Ram%C3%ADrez,%20M;%20Redondo%20Illescas,%20S;%20Mart%C3%ADnez%20Garc%C3%ADa,%20M;%20Garc%C3%ADa%20Forero,%20C%20y%20Andrés%20Pueyo,%20A%20\(2008\).pdf](http://www.ub.edu/geav/contenidos/vinculos/publicaciones/public1_6/publicac_pdf/1_4%20Pérez%20Ram%C3%ADrez,%20M;%20Redondo%20Illescas,%20S;%20Mart%C3%ADnez%20Garc%C3%ADa,%20M;%20Garc%C3%ADa%20Forero,%20C%20y%20Andrés%20Pueyo,%20A%20(2008).pdf)
(última visita 12/05/2016)
- 35) QUINTERO OLIVARES, G (col·l F. MORALES PRATS): *Parte General del Derecho Penal*, 4a ed: Aranzadi, Navarra, 2010.
- 36) RAÚL GUILLAMONDEGUI, L. “Agresores sexuales ¿Resocialización o neutralización?: Aproximación a algunos parámetros para la elaboración de un programa de política criminal respetuoso del estado de derecho”. En *Política Criminal y Reforma Penitenciaria en el marco de un gobierno democrático e inclusivo*, Lima, 2012 <http://www.pensamientopenal.com.ar/doctrina/39594-agresores-sexuales-resocializacion-o-neutralizacion>
(última visita 12/05/2016)
- 37) Real Decreto por el que se regula el Registro Central de Delincuentes Sexuales <https://www.boe.es/boe/dias/2015/12/30/pdfs/BOE-A-2015-14264.pdf>
(última visita 12/05/2016)

- 38) REDONDO ILLESCAS, S; MARTÍNEZ CATENA, A. “Tratamiento y cambio terapéutico en agresores sexuales”. En *REIC*, artículo 8, nº 9, 2011
- 39) REDONDO ILLESCAS, S; PÉREZ, M; MARTÍNEZ, M: “El riesgo de reincidencia en agresores sexuales: investigación básica y valoración mediante el SVR-20”. En *Papeles del psicólogo* , nº 3, vol. 28, pp-187-196, 2007.
<http://www.papelesdelpsicologo.es/vernumero.asp?id=1502>
(última visita 12/05/2016)
- 40) REDONDO ILLESCAS, S: “¿Sirve el tratamiento para rehabilitar a los delincuentes sexuales?”. En *Revista Española de Investigación Criminológica* , Artículo 6, nº 4 , 2006.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2477656>
(última visita 12/05/2016)
- 41) REDONDO ILLESCAS, S.: “Delincuencia sexual: mitos y realidades”, en REDONDO ILLESCAS, S. (coord.): *Delincuencia sexual y sociedad*, Ariel, 2002.
- 42) RIVERA PANIZO, S: “Los delincuentes sexuales. Rehabilitación”. En *Boletín Criminológico* , nº 13: Instituto de Criminología, Santiago de Compostela, 2010.
http://www.usc.es/export/sites/default/gl/institutos/criminologia/descargas/Los_delincuentes_sexuales_Rehabilitacion.pdf
última visita 12/05/2016)
- 43) RIVERA, BEIGAS (Coord.). “El populisme punitiu. Anàlisi de les reformes i contrareformes del sistema penal a Espanya (1995-2005)”. Ed. Ajuntament de Barcelona. Regidoria de Dona i Drets Civils, col. Quaderns de Barcelona. Ciutadania i Drets, 2005.
<http://www.ub.edu/ospdh/sites/default/files/documents/El%20populisme%20punitiu.pdf> (última visita 12/05/2016)
- 44) ROBLES PLANAS, R: “Sexual Predators”. Estratègies y límites del Derecho penal de la peligrosidad”. En *Indret: Revista para el anàlisis del derecho* , nº 4, 2007. En
http://www.indret.com/pdf/478_es.pdf
(última visita 12/05/2016).
- 45) RUBIO FERRERES, J, M: “Opinión pública y medios de comunicación. Teoría de la *agenda setting* “. En *Gazeta de Antropología* , vol. 25, nº1, 2009. En:

- http://www.ugr.es/~pwlac/G25_01JoseMaria_Rubio_Ferrerres.html (última visita 12/05/2016).
- 46) SALAT PAISAL, M: *La respuesta jurídico-penal a los delincuentes imputables peligrosos: especial referencia a la libertad vigilada*. Aranzadi, Navarra, 2015
- 47) SILVA SÁNCHEZ, J: “El retorno de la inocuización. El caso de las reacciones jurídico-penales frente a los delincuentes sexuales violentos en Derecho comparado”, en REDONDO ILLESCAS, S (coord.): *Delincuencia sexual y sociedad*: Ariel, 2002, (pp. 143 a 160).
- 48) SOLER IGLESIAS, C; GARCÍA DÍEZ, C: “Delincuencia sexual y reincidencia. Un estudio en las prisiones de Cataluña”. En *Delitos sexuales y reincidencia*, CEJFE, 2009)
http://libros.metabiblioteca.org/bitstream/001/559/1/Delitos_sexuales_y_reincidencia.pdf
(última visita 12/05/2016)
- 49) SORIA VERDE, M.A; HERNÁNDEZ SÁNCHEZ, J.A: *El agresor sexual y la víctima. Una aproximación desde la psicología jurídica y forense*.: S.A. Marcombo, Barcelona,1994
- SOTO NAVARRO, S. “ La influencia de los medios en la percepción social de la delincuencia”. En *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminológica*, 2005. <http://criminet.ugr.es/recpc/07/recpc07-09.pdf> (última visita 12/05/2016)
- 50) VALENCIA, O,L; ANDREU, J,M; MÍNGUEZ, P; LABRADOR, M, A: “Nivel de reincidencia en agresores sexuales bajo tratamiento en programas de control de la agresión sexual”. En *Revista Psicopatología Clínica Legal y Forense* , Vol. 8, nº 1, 2008, (pp.7-18). <http://www.masterforense.com/pdf/2008/2008art1.pdf>
(última visita 12/05/2016)
- 51) VARONA GÓMEZ, D: “Medios de comunicación y punitivismo”. En *InDret, revista para el análisis del derecho*, núm. 1, Barcelona, 2011.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3888867>
(última visita 12/05/2016)
- 52) VÁZQUEZ MEZQUITA, B: “Tipos de agresores sexuales en Psicología Forense. Distorsiones cognitivas en agresores sexuales”. 2011, En:
<http://www.uned-illesbalears.net/Tablas/agresoresBVM1.pdf>

53) ZUOLOAGA, L: *El espejismo de la Seguridad ciudadana. Claves de su presencia en la agenda política*: Los libros de la Catarata, Madrid, 2014.

8. ANNEXES

ANNEX 1: ENTREVISTA A PATRICIA BOSCH. COORDINADORA DEL CIRCUIT D'INSERCIÓ DE CATALUNYA

En arribar em demana que li expliqui de què tracta el meu treball. Es sorprèn quan li explico que sóc estudiant de Dret, ja que reconeix que mostrar aquest enfocament no és allò habitual, sinó que normalment des del Dret no es té en compte la justícia restaurativa, que és més un àmbit de la Criminologia i que és molt bonic que gent d'aquesta especialitat s'interessi. Diu que li agradaria que tingués més grau de difusió i recolzament per part del Dret.

Informo que l'entrevista no ha pogut ser enregistrada per falta de consentiment de l'entrevistada.

Patricia Bosch és psicòloga i forma part de la Fundació Salut i Comunitat, la qual tracta diversos àmbits. Ella és la coordinadora de l'àrea 1, de reinserció, formada per infinitat de programes, entre ells "Cercles".

1. L'anomenat "circles of suport and Accountability" (COSA) neix a Canadà l'any 1994 (a partir de la iniciativa d'una confessió religiosa menonita). A partir d'aquí es desenvolupa per Canadà, Estats Units i el Regne Unit. L'extensió per Europa arriba a la creació del Projecte Daphne III, que permet l'extensió d'aquest programa a varis països a partir d'un finançament. Aquí a Catalunya qui en va tenir la iniciativa per tal que pogués ser finançat en aquest marc Europeu?

En el marc Europeu dins del programa Daphne III es duen a terme 3 cercles pilot per tal de veure'n l'eficàcia. Jo vaig ser la coordinadora d'un d'aquests tres cercles. Durant aquest estudi i cercles pilot es realitzen jornades de formació, dins del marc Europeu, per tal de la correcta implementació posterior. És a dir el Departament de Justícia i els seus col·laboradors reben una formació àmplia. Hi ha una constant formació dins del programa.

2. És un projecte que se li dóna el nom de CerclesCat i està subvencionat pel Departament de Justícia de Catalunya. La fundació Salut i Comunitat té varis programes i tu ets la coordinadora del Circuit d'Inserció de Catalunya. En què consisteix la col·laboració per la vostra part com a entitat dins del programa cerclesCat?

La fundació Salut i Comunitat forma part del projecte "Cercles" i en tot moment hi ha una estreta col·laboració amb el Departament de Justícia i amb els altres col·laboradors.

3. Abans de presentar-lo, l'any 2013, els investigadors Soler i Garcia van realitzar un treball de camp per a comprovar l'eficàcia d'aquest projecte a Catalunya. En què va consistir? Va ser de forma posterior a que s'aconseguís la subvenció o bé primer es realitzen els estudis?

Es va realitzar un estudi previ per tal d'establir quins serien els perfils de delinqüents sexuals, aquí a Catalunya. Quins serien òptims per tal d'aconseguir els objectius d'aquest programa. L'estudi va ser dins del marc Cercles 4EU, un cop es va obtenir la subvenció.

4. El programa, a grans trets, tindria dos objectius principals? La reinserció del delinqüent sexual i la protecció ciutadana per tal d'evitar que hi hagi més víctimes? Quina seria la proporció o correlació entre aquestes dues idees? Es basa en una justícia restaurativa?

Es tracta justament d'una política restaurativa ja que creiem que és important les dues parts implicades per poder aconseguir la finalitat del programa. Un dels lemes és no més víctimes. Però també es tracta d'aconseguir la reinserció a la societat del delinqüent: que aquest no se senti aïllat un cop es troba en un tercer grau. Per aquest motiu es realitza un pla de prevenció de recaigudes per detectar situacions de risc dins dels "Cercles" per part dels voluntaris i professionals. D'aquesta manera s'aconsegueix un assessorament personal per part d'aquests i un compromís i responsabilitat del que ha comès els fets delictius. És bàsic aquest acompanyament, ja que un dels motius que provoquen reincidir és l'aïllament social.

5. Els delinqüents sexuals, per a poder formar part del projecte, a partir dels estudis realitzats, es determina que han d'haver-se sotmès a un programa específic de tractament de delinqüència sexual (ha de ser el CAS o poden ser teràpies cognitives?) i estar en un tercer grau o llibertat condicional. Aquets serien els requisits bàsics? Quins altres factors importants s'haurien de tenir en compte?

El requisit bàsic és haver-se sotmès al programa específic per a delinqüents sexuals, el control de l'agressió sexual (CAS), que és el que s'ofereix actualment en les presons de Catalunya. Tanmateix sí que poden haver-se sotmès de forma paral·lela i a més a més a teràpies grupals, individuals, etc. L'altre requisit és que s'han de trobar en una situació de règim obert. A més a més, es requereix que aquesta persona hagi reconegut el delictes i que tingui un compromís de no tornar a fer mal. És a dir, una responsabilitat per part del delinqüent de fer-se càrrec dels fets comesos i un compromís i voluntat de no tornar a reincidir.

6. El programa "Cercles" s'inicia el 2013, quina és la sistemàtica que es va servir per tal d'arribar a les persones que es troben sota les condicions anteriors? És a dir els delinqüents sexuals en tercer grau o llibertat condicional per a la participació en aquest programa?

El que es va fer és informar i realitzar sessions informatives i jornades a dins de les presons, als equips de tractament dels centres penitenciaris que realitzaven el SAC.

7. El programa es basa en la formació de dos cercles: un intern format per voluntaris i l'extern format per professionals. Quines són les funcions principals atribuïdes a ambdues parts?

El cercle intern està format per voluntaris heterogenis, com a mostra de la societat, i el cercle extern per professionals. Els voluntaris tenen molt clar el lema de no més víctimes, per aquest motiu s'afegeix un altre lema: no hi ha secrets. La política de transparència és la que regeix en "Cercles". A més a més de la responsabilitat que se li demana al Membre Central (delinqüent), també s'exigeix una responsabilitat als voluntaris, que hauran d'informar en tot moment de les conductes que no creguin

convenients. S'accepta per les dues parts aquesta confiança mútua de no amagar absolutament res.

Per tant, tenim la vessant d'assessorament personal, a partir del suport directe dels voluntaris, que creen un Cercle de confiança on no hi ha secrets; i per altra banda la responsabilitat de realitzar un seguiment i evitar conductes o actes que puguin derivar en una reincidència.

8. Els voluntaris del cercle intern, es diu que han de tenir una sèrie d'aptituds, el compliment d'aquests requisits i qualificacions com es mesura? El mètode utilitzat és l'entrevista? Se'n realitzen varies? Quina és la preparació específica formativa que reben els mateixos?

Hi han marcades una sèrie d'aptituds i capacitats que han de tenir els voluntaris, com ara la empatia, però no es un procediment ràpid, sinó que ha de seguir una formació específica. En primer lloc, els voluntaris accedeixen a una primera entrevista. Si passen l'entrevista, tenint en compte les qualitats que han de tenir i que estan protocol·litzades, assisteixen a un cap de setmana de formació: unes jornades on es parlen de casos pràctics i serveix per ambdues parts. En primer lloc, pels professionals de selecció, que poden observar més directament si aquests voluntaris compleixen els requisits. I en segon lloc, pels propis voluntaris, ja que aquest voluntariat és peculiar, no és de resultat directe, sinó que consisteix en un seguiment llarg i fa falta disponibilitat, compromís i responsabilitat.

Alguns voluntaris, després d'assistir a aquesta jornada del cap de setmana, decideixen no seguir amb el procés de selecció, i d'altres són descartats pels propis seleccionadors si no compleixen els requisits necessaris. Si passen aquesta formació assisteixen a una altra entrevista

Cal tenir en compte que, tot i que hi ha uns requisits bàsics i capacitats que han de complir tots els voluntaris, el procés de selecció dependrà en tot moment del Cercle que es vol formar; és a dir, de les condicions personals del Membre Central (delinqüent). Això és així ja que tots els delinqüents sexuals no tenen les mateixes característiques i per tant la selecció del Cercle intern s'adaptarà a les seves

necessitats. Així doncs, potser una persona sí que és apte, però no ho és per formar aquell Cercle en concret.

9. En quan al Cercle extern, els professionals que en formen part poden haver estat en contacte amb el delinqüent sexual mentre es trobava sota el tractament específic dins de la presó?

No només poden, sinó que en tot moment el Cercle està format pels professionals, psicòlegs, que formen part del règim obert penitenciari del que gaudeix el delinqüent sexual i també pels professionals i l'equip de tractament CAS del centre penitenciari. Tanmateix s'ha de tenir en compte que el Cercle de professionals extern es modifica i es modula segons les necessitats específiques de cada Membre Central. En funció de quins siguin els seus punts feble o les carències més bàsiques, el Cercle estarà format per uns o altres professionals dels àmbits que es requereixin

10. La funció del coordinador entre els Cercles és essencial? També rep una formació específica? Ha de ser un professional d'un àmbit en concret?

El coordinador també rep una formació específica i també, igual que en el cas dels voluntaris, hi han protocols i manuals, però simplement ha de ser un professional.

Al començament del seguiment del Cercle és una figura clau, perquè és el que porta una mica la guia, però la voluntat del cercle en sí va dirigida a que el Cercle intern s'empoderi, ja que es considera que el suport dels voluntaris s'adapta a la posterior reinserció dins de la societat. Aquest fet no treu que en tot moment hi ha una àgil comunicació entre tots les parts i un contacte continu.

11. Entrant en l'anàlisi d'aquest primer seguiment que es presentar l'any 2013, es van crear 3 cercles diferents pel seguiment d'aquests 3 voluntaris? quants voluntaris van formar part de cada un dels cercles? El programa té un límit de cercles a desenvolupar-se en paral·lel, així com de persones per formar el cercle intern i extern?

El programa no té cap límit de Cercles, sinó que es van formant a mesura que els delinqüents sexuals estan disposats a formar-ne part d'un. Per tant, els Cercles es duen a terme de manera paral·lela amb altres Cercles. Sí que hi ha un límit en quan als individus que poden formar part d'un cercle intern, que seran al voltant de 4 o 5.

12. El programa diu que el seguiment dels mateixos tindrà una durada d'entre 1 i 3 anys. En quins paràmetres es basa per establir aquest període? Dependrà dels resultats obtingut en cada cas?

En termes generals, els Cercles tenen una durada d'entre 18 i 24 mesos. Les variacions entre els mateixos dependrà del seguiment específic de cada un dels Membres Centrals dels cercles. S'estarà a les necessitats que requereixin els mateixos. Per tant, en part sí que dependrà dels resultats que es vagin donant.

13. Quina és l'específica sistemàtica que es segueix? Reunions, teràpies, etc. Cada quan? I cada quan es produeixen les reunions de coordinació entre el coordinador i ambdós cercles. En quin espai tenen lloc?

El programa "Cercles" es basa en un sistema progressiu de reinserció i seguiment del membre central. Com que l'objectiu és que aquesta persona s'insereixi a la societat, un cop finalitzat el seguiment, i no torni a fer mal, s'ha de seguir un sistema de seguiment progressiu, que el Membre Central no es trobi de cop i volta sense cap suport. Per aquest motiu, hi ha varies fases dins del seguiment. En primer lloc, trobem una primera fase on el seguiment i reunions són setmanals. Els voluntaris amb el Membre Central es reuneixen en un espai, proporcionat pel programa "Cercles", un cop per setmana. A aquestes reunions primeres hi assistirà el coordinador del Cercle per veure què és el que requereix aquell Cercle i els punts a treballar. Progressivament, el que es vol aconseguir, és que el Cercle intern sigui el que tingui un contacte més directe, empoderament., amb el Membre Central. Però, de totes maneres, sempre el Cercle extern està vinculat i en contacte amb el Cercle intern a través del coordinador.

El contacte amb el coordinador, que és fluid i constant, es realitza, en un primer moment de forma personal- assistint el mateix a les reunions del cercle intern- de

manera setmanal i posteriorment via Mail o telefònica 1 o 2 vegades al mes (els materials també són proporcionats pel programa). Aquesta primera fase té una duració aproximada de 2 mesos, en els quals es reuneixen 1 cop per setmana durant unes 2 hores, per tal de crear un cercle de confiança i transparència. Seguidament, la segona fase, consisteix en un contacte cada 15 dies. En aquesta fase les reunions o trobades no tenen perquè ser en un lloc tancat, sinó que en aquesta fase s'intenta que el Membre Central vagi coneixent i entrant en contacte amb l'ambient en el qual haurà de conviure. És a dir, es realitzen sortides i activitats per tal de crear lligams que serveixen perquè posteriorment, al finalitzar el seguiment, no es trobi aïllat, sinó que compti amb una ret de recolzament i confiança. Un cop finalitzada aquesta fase té lloc la fase final, anomenada 'mentoratge'. En la mateixa un voluntari, juntament amb el coordinador, acompanyen al Membre Central en el seu camí final i l'assessoren en tots els conflictes o problemes que pugui tenir.

14. En acabar el seguiment es realitza algun informe? Hi ha una total desvinculació posterior amb el delinqüent sexual?

En acabar el seguiment es realitza un informe, però com a part de tot el procediment, ja que com hem comentat, al llarg dels mesos que dura el programa es realitzen constantment informes i avaluacions. Però a l'acabar el seguiment hi ha una total desvinculació. Entenem que no es dona de cop aquesta desvinculació, ja que el programa i seguiment és progressiu, seguint unes fases per intentar cada cop que el membre central creï lligams i vincles amb altres persones i formi part de la societat i d'aquesta manera, en acabar el seguiment, no es trobi aïllat, sinó integrat dins de l'entorn.

15. Quina ha estat la resposta per part de la ciutadania? S'ha implicat de forma activa en aquest projecte? Creus que no interessa fer-ne propaganda o publicitat? Molts articles apunten a l'idea d'evitar la nova comissió de delictes, sense entrar en la vessant de reinserció individual del delinqüent

Sí que és veritat que tenim molts voluntaris que volen formar part dels Cercles, ja que sinó no seria possible que contínuament se'n vagin formant de nous. Però el problema que tenim és que no hi ha, en general, un voluntariat heterogeni, és a dir el

perfil de voluntaris és limitat. La part de la ciutadania que vol accedir al programa Cercles és majoritàriament d'entre 25 i 35 anys, dones i que es dediquen a sectors de la reinserció social o a un àmbit social. El que interessaria seria poder tenir mostres més variades de la ciutadania per tal de que el Membre Central tingués una ampla visió de la comunitat de la qual formarà part.

El problema bàsic i la raó de fons d'aquest fet és que molta gent no coneix el terme de reinserció ni sap el què és. Per aquest motiu participa més la gent dedicada al sector social i més conscienciada amb la reinserció i la justícia restaurativa. També insistim amb el lema no més víctimes i amb la protecció de la ciutadania, ja que així volem arribar a la consciència de més part de la ciutadania, que entenguin que si col·laboren també estan ajudant a que no hi hagin més víctimes, que podrien ser els seus fills o filles, familiars o amics. Volem donar aquest enfocament per raó que la gent pugui entendre que és un programa que afavoreix a un interès general i públic, ja que la reinserció del delinqüent fa que formi part de la societat i per tant s'aconsegueixi una protecció de la mateixa, sense més víctimes.

16. S'ha realitzat algun estudi d'avaluació d'aquest primer seguiment o se'n preveuen més? Quines han estat les impressions?

En tot moment es van realitzant informes i seguiment de com evoluciona el programa. S'està en constant estudi i formació. S'assisteix a totes les jornades que es fan per tal de tirar endavant el projecte i aconseguir una major difusió.

17. Per part del voluntariat, tens constància que algun hagi decidit abandonar?

Sí, alguns han abandonat, però en cap cas ha estat per raons pròpies del Cercle, sinó per raons laborals o familiars. Cal tenir en compte que al tractar-se d'un seguiment tant llarg, d'entre 18 i 24 mesos, sempre poden sorgir alguns imprevistos, com ara que per les circumstàncies de la feina et traslladin en un altre territori.

18. Un mateix voluntari pot seguir realitzant varis seguiments i formar part de nous cercles de forma indefinida?

Sí. Els voluntaris un cop acabat el seguiment d'un Cercle podran accedir a la formació d'altres cercles, però sempre cal recordar que s'haurà d'adaptar els voluntaris a les característiques del Membre Central.

19. S'ha iniciat ja un nou programa?

Sí. Des del programa pilot es continuen formant Cercles continuament. Actualment hi ha uns 6 o 7 Cercles en funcionament.

ANNEX 2: TAULA DE FACTORS DE RISC, DINÀMICS I ESTÀTICS, DE REINCIDÈNCIA SEXUAL

Taula 1: factors estàtics i dinàmics de predicció del risc de reincidència sexual.

Predictores estàtics	Predictores dinàmics
1.[Factor genèric: menor edad]	1.Negación o racionalización persistente del delito
2.Mayor número de delitos sexuales previos	2.Baja/nula motivación para seguir un tratamiento
3.Mayor número de delitos previos en general	3.Baja competencia interpersonal y, en general, factores de necesidad criminogénica (cogniciones, valores y hábitos delictivos, amigos delincuentes, dependencia a drogas)
4.Versatilidad delictiva (no especialización sexual)	4.Alta excitación ante estímulos sexuales desviados y baja excitación ante estímulos adecuados
5.Violencia en la realización de los delitos previos	5.Bajo control de la conducta desviada
6.Escalamiento en la gravedad de los delitos (violencia, víctimas menores)	6.Carecer de pareja (.22)
7.Víctimas desconocidas	7. Perfil psicopático (Factor II de la Esala de Psicopatía de Hare, PCL): <i>Conducta antisocial</i> , salvo la que corresponde al pasado)
8.Tipo de víctima: -Femeninas (.17) -Masculinas (.20) -Infantiles (.22) -Adultas (.13)	
9.El delito no ha sido resultado de algún estresor específico circunstancial	
10.Evidencia de psicopatología grave (psicosis) o ingreso previo en psiquiátricos (.18)	
11.Acciones excéntricas, rituales, fantasías desviadas recurrentes, uso de pornografía	
12. Presentar varias parafilias (abusos, violaciones)	
13.Perfil psicopático (Factor I de la Esala de Psicopatía de Hare, PCL): <i>Rasgos psicopáticos</i>) (.18)	

font: REDONDO ILLESCAS, S: “¿Sirve el tratamiento para rehabilitar a los delincuentes sexuales?”. En Revista de Investigación Criminológica, art 6, nº4, 2006.pàg.5.

ANNEX 3: INCORPORACIÓ FONT MITJANS DE COMUNICACIÓ (Centre Correccional del Comtat de Cheshire i Presó de Bastoy, Noruega).

- <http://expansion.mx/mundo/2012/05/25/la-prision-de-bastoy-la-carcel-de-la-libertad-y-de-la-segunda-oportunidad>
- <http://www.elmundo.es/f5/2016/02/05/56b4b98e22601d034f8b45f1.html>
- http://www.lespanol.com/sabadodomingo/20151113/78992138_0.html
- http://www.ara.cat/societat/secret-presos-mes-humanament_0_1312668822.html
- http://www.eldefinido.cl/actualidad/mundo/2481/La_nueva_carcel_progresiva_de_EEUU_sin_rejas_con_mascotas_y_buen_trato_entre_reclusos_y_guardias/
- <https://www.veoverde.com/2014/06/carcel-sin-rejas-y-con-mascotas-en-eeuu/>